A KÉT KOLDUSDIÁK

1885

I. FEJEZET
DOBOS NÉNI ÉS DIÁKJAI

Ezelőtt valami kétszáz vagy háromszáz esztendővel - mert ha nagyon messze hagyjuk az időt magunk mögött, ide-oda benne száz esztendő - a debreceni tornyos kollégiumban éppen olyan zajos volt az élet, mint most.

Hiszen a diákélet nem változik, magok a diákok sem. Jól mondta a hajdúszoboszlói ember, aki az anyjukkal berándult Debrecenbe tizenöt esztendő után másodszor, hogy: »Ejnye, nézze csak kend, ezek a diákok egy csöppet sem nőttek azóta.«

Nem ám, mindig egyformák, mindig ugyanolyanok, habár mások is. A professzor urak is majdnem ezek voltak, csakhogy háromszögletű kalapot s másféle szabású ruhát és alakút viseltek (a híres Hatvani professzor csak később jött).

A kosztadó asszonyok és gazdák szinte ugyanolyan potrohos, jókedvű alakok, mint mostanában. Csakhogy most Nagy János úrnak, Kispéter Istvánné asszonyomnak nevezik, akkoriban pedig Bujdosó Jánosnak, Dobosné asszonyomnak hítták a legjobb kosztoló helyeket.

Dobosné asszonyom a Csapó utcán lakott, egy alacsony földszintes házban, nem messze a híres iskolától. Elöl bolt volt egy szépen festett néhai sertéssel, melynek belső részei messzire piroslottak (egy hajdani diák festette, azóta híres piktor lett belőle valahol külső országokban), bent az udvarban a Dobos néni lakása, s távolabb a diákszobák. Ágy hátán ágy a szobákban, az ágyakban kettesével háltak a »nebulók«. A bagoly-diákból kettő számít egy »filozófust« vagy »poétát«. Mert a rétortól kezdve fölfelé már külön ágy dukált Dobos néninél, s »Domine« titulus a professzor uraknál.

A »Dobos néni férje«, mert bizony csak (s amint kitudódik alább, teljes joggal) a felesége után nevezték őkegyelmét, polgári foglalatosságára nézve hentes volt. Nem értett ugyan sokat a mesterséghez, de mivelhogy apjától, aki szintén kosztos diákokat tartott, azt a festett sertést örökölte, a boltcégér kedvéért meg kellett maradnia hentesnek, pedig már Debrecenben akkoriban is annyi volt a hentes, mint amennyi Bécsben most a doktor.

Aztán azért is jó volt, mert Dobos néninek nagy örömet okozott a hizlalás. Minden szenvedélye az volt, hogy ami a keze alá jut, legyen akár malac, akár diák, az ott színt és húst kapjon.

Negyven, ötven sertést hizlalt, s tíz fizetéses kosztos diákot tartott, azonfelül kettőt, akiket ő maga szemelt ki, ingyen.

A fizetésesek nyolc pengőt fizettek havonkint, s ezért mindent kaptak tőle, még anyai tanácsokat és hátbaütéseket is.

Elhíresült hely volt a városban, s igen gyakran lehetett hallani:

»Dobosné bolond, Dobosné még ráfizet a diákjaira!« Néha szemébe is megmondták, különösen a szomszédból a rossz lelkű Perecz István:

- Ej, ej, komámasszony, nem jó rendszer ez, nem jó! Adjon a diákoknak kevesebb húst és több hátbaütést! Majd meglássa, hogy jobban kijön velök.

De szerencsére Perecz uramnak nem sok befolyása volt az asszonynénire, s a diákoknak bőven kijárt a kolláció, de a pirongatás is. Mert ha a szíve jó volt is, a nyelve keresztül-kasul járt minden halandó lelken, aki a tekintete elé került. Azt lehetett volna hinni felőle, aki felületesen ösmerte, hogy egy kiállhatatlan sárkány.

Már korán reggel elkezdődött a háznál a rettenetes patália; legelsőbb Dobos bácsit szidta össze, kivel szörnyen rosszul bánt, sokszor megfogta, és kigurította az ajtón, egyszer ott esett össze a küszöb előtt, de ő ezt mind eltűrte, felkelt nagy nyugalommal, leverte a port ruháiról, s besompolygott a boltba nagy dörmögéssel.

- No, megállj, asszony!… mert végre is én vagyok a te urad; kezemben vagy, megállj! Ezer szerencséd, hogy bennmaradtál!

Úgy tett Dobos bácsi, mint Scipio, ki midőn átevezett a tengeren Afrikába, s a parton megbotolván elesett, mégis úgy kiáltott fel kevélyen: »Afrika földje, erősen tartalak!«

Mikor a férjével végzett, a szolgálókkal kezdett zenebonát csinálni, valamennyit megverte, vagy legalább sírásra fakasztotta. Azután nagyharagosan berúgta lábával a diákcellákat, és besüvített: »Válóra, gyerekek!«

Jó szíve volt, de már a stílusából nem engedett. Ezt a mai debreceni kosztoló asszonyok már így fejezik ki: »Tessék reggelizni jönni.« (A szép szó olcsóbb lett azóta, de a hús drágább.)

Hanem ha a nap fele részében azzal foglalkozott a nemzetes asszony, hogy mindenkinek keserűséget okozzon, a nap másik részét meg éppen abban töltötte, hogy mindenkit kiengeszteljen. Így volt neki egész napra való dolga, hogy soha el ne unhassa magát. Jó falatokkal állította meg a szolgálók könnyeit, megsimogatta a diákok fejét, megbecézgette azokat, akik aznap jól viselték magokat, kikérdezte leckéjöket a gyengébbeknek, mert tudott ám diákul is csak úgy, mint maguk a nagytiszteletű professzor urak, s amelyiknek nagyon nehéz feje volt a tanulásra, még azt is meg tudta vigasztalni jóságos szavaival: »Ne félj, édes fiam, hiszen a bátyád is nálam volt kosztban, az is nagy szamár volt, mégis királybíró lett belőle Erdélyországban.«

De minek számoljuk elő minden diákját, különösen a fizető úrfiakról kevés a mondanivalónk. Hisz mi történetük van azoknak! Többnyire gazdag, befolyásos uraknak a fiai (mert nehezebb volt akkoriban bejutni Dobos nénihez kosztosnak, mint mostanában a minisztériumhoz fogalmazónak), tehát rendre gazdag, befolyásos urakká lesznek, és mégis azt hiszik, hogy semmi különös sem történt velök, hanem a két ingyenes diák sorsát fogjuk kísérni.

II. FEJEZET
HOL VETTE A NÉNI A KÉT KOLDUSDIÁKOT?

Azt sem tudják még, kicsodák, pedig ezt kell legelőbb elmondani.

A néninek magának is két fia volt valamikor, Pista volt az egyik, s Lacinak hítták a fiatalabbikat. Az úristen azonban megszerette, magához szólította egymásután mind a kettőt. Pedig iszen eleget szerette azokat Dobosné asszonyom is, s amint kivitték a másiknak a koporsóját is az udvarból, a derék asszony maga is beteg lett, hagymázba esett, s ha nincs ott kéznél a felcser, tudós Sopronius Gábor uram, bizony-bizony utánament volna azoknak a szegény fiúknak.

De így is, mikor felgyógyult, szörnyen fájt a szíve miattok; mikor a sok idegen diákon végigtekintett, mindig kiestek a könnyűk szúrós, hamuszín szemeiből: »Istenem, istenem, egyik sem az enyim.« Annyian valának, és mégis üres volt az udvar, hiába szaporította meg a számukat hétről tízre, mégiscsak ki volt halva az udvar, és megdöbbentette a csendje, elszorította a szívét, mégiscsak hiányzott mindenünnen az a kettő.

Hej, mikor még a »Pista«, »Laci« nevek hangzottak az udvaron!…

Egy jó gondolata támadt erre a néninek, hogy hát ha két olyan szegény diákot vennének magokhoz, akiért nem fizetnek kosztdíjt, aztán ő azt hihetné róluk, egy kis fantáziával, hogy ezek az ő fiai, »mert látod fiam - mondta Dobos bácsinak -, az a fizetés rontja a dolgot«. Legalább az illúziót bizonyosan az tette tönkre.

Lakott ebben az időben a Nyírben egy Krucsay nevű hatalmas, gazdag úr, akinek pallosjoga is volt, s arról lett nevezetes, hogy a tulajdon feleségét lenyakaztatta, mert kegyetlen szívű, gonosz indulatú ember vala.

Dobos néni Krucsaytól szokta vásárolni a portékát. Annak nagy erdei voltak Ungban, Beregben, ezerszámra makkolt ott a sertés.

Egyszer, éppen abban az időben, mikor Dobosné is nála volt, úgy megverte egyik jobbágyát, hogy másnap belehalt a kegyetlen botütésekbe.

Nem valami nagy és szokatlan dolog volt az akkor! A vármegye nem hogy szemet hunyt rá, de ki sem merte soha nyitni, s újságlapok ki nem kürtölték világgá, mert nem is voltak. Kár is lenne piszkálni, hiszen hálistennek, ingyen terem a paraszt Magyarországon, épp úgy, mint a mogyorófapálca. - Egészen rendén van, hogy egyik a másikat pusztítja, a paraszt lenyesi a mogyorófapálcát, a mogyorófapálca lenyesi a parasztot.

Említeni méltó is csak azért, mert a halálra botozott jobbágynak, névszerint Veres Jánosnak, két suhanc fia volt, akik a halottat nagyon megsiratták, s a temetés után bekéredzkedtek a kastélyba.

Dobos néni bent alkudozott a sertésekre Krucsayval, mikor a huszár jelenteni jött, hogy két parasztfiú, amolyan tizenkét-tizenhárom éves forma, kíván bejönni az úr elé minden áron.

- Akkora tacskók? Nincsen most karácsony, hogy a Betlehemet hoznák. No, mindegy, ereszd be!

Két hirtelenszőke fiúcska lépett be, az egyiknek, a nagyobbiknak, veres volt a szeme a sírástól, a másiké tisztán, nyugodtan kéklett.

- Kik vagytok, kis emberkék? - kérdé Krucsay.

- Mi a Veres-fiúk vagyunk - felelte a nagyobbik.

- Látom a hajatokról. No, mit akartok?

Ekkor a kisebbik fiú egészen közel lépett a rettenetes, zord külsejű Krucsayhoz és azt mondta:

- Eljöttünk hozzád, nagy úr, mert te botoztattad halálra az apánkat.

- Nos? - szólt Krucsay félvállról, nevetve. - Azt akarjátok, hogy feltámasszam?

Most a nagyobbik fiú szólalt fel:

- Azt akarjuk neked mondani, hogy vigyázz magadra! Vigyázz magadra!

A gyermek fölemelte a mutató ujját, és megfenyegette a »Nyírség királyát«.

A gyermek hangja úgy csilingelt, mint a temetésen a csengettyű, s fenyegető ujjának árnyéka egy reszkető képpengét ábrázolt a falon.

A kegyetlen Krucsay, aki nem félt ujjat húzni a vármegyével, aki szemébe nézett nemegyszer a halálnak (ösmerte jól, maga is hítta sokszor), aki a palatinussal is akárhányszor kikötött, az a hatalmas Krucsay összerezzent a gyermek fenyegető ujjától.

- Ejnye, akasztófára való kölykei! Átkozott medvebocsok - kiáltá s megdidergett tagjaiban -, még ti fenyegetni mertek, nézze meg az ember! Ím lássa kegyelmed, Dobosné asszonyom, milyenek a parasztnak a palántái is! Hej, Mátyás, Mátyás - rivallt rá a huszárra -, kergesse ki ezt a két porontyot innen! Ki a faluból, a határból, az összes területemről, pusztuljon a magja is az ilyennek! Most pedig mondja meg kegyelmed a legutolsó árát, amit az ártányokért adhat, mert nagyon fel vagyok indulva.

Dobos néni maga is meg volt indulva, bizisten még könnyek is fénylettek a szemeiben, nem sokat alkudozott hát a nagy úrral, megadta a kívánt árt, s még aznap hazautazott a debreceni fuvarossal, Bujdosó Dániellel, aki Nyíregyházán innen minden egyes kastélyról és kúriáról, minden egyes majorságról tudta, hogy kié, milyen a gazdája, s milyen a gazdának a felesége; hány gyerek van a háznál, s kinek mennyi jussa lesz a jövendőben.

De akárhogy szórakoztatta is útközben, a derék asszonyság fejéből ki nem ment a két parasztfiúcska sorsa. Mi lesz azokból? Kikergették őket a rideg világba. Most valahol az országúton bolyongnak sírva. Ki bont nekik ágyat éjszakára?

Amerre ment a falvakban, mindenütt füstölögtek a házak. Az emberek sütnek, főznek ott bent. De vajon főznek-e valahol annak a két szegény gyereknek?

S addig-addig rajzolta őket maga elé a képzelete, amint fáradtan, tikkadtan, lecsüggesztett fejjel az országúton mendegélnek, hogy egyszer csak, midőn Hadházról kigurult a nehéz furmányos szekér, ott látta őket a valóságban a garád szélén ülve.

A nagyobbik testvér ölébe vette a kisebbik szöszke fejét, s szeretettel simogatta:

- No, ne okoskodj. Kelj fel, és gyerünk még egy darabot. Ejnye, hogy tudtál te szaladozni odahaza! Hopsza, ugorj fel, kis öcsécském! Játsszunk lovasdit! Én leszek a nyerges, te leszel a rudas!

A kis fiú azonban bágyadtan eresztette le a fejét:

- Éhes vagyok, nem bírok - nyöszörgé. - Adj ennem!

- Itt nem lehet az útszélen. Hanem tápászkodj fel, menjünk odább, majd megsegít az istenke.

A kisfiú tágra nyitotta szürke szemeit.

- Messze lakik innen az istenke?

- Az isten mindenütt lakik.

- Hát akkor hova menjünk hozzá? Miért nem ad nekünk enni itt mindjárt?

- Oh, te kis csacsi… nem úgy van az!

E pillanatban zördültek meg a furmányos szekér kerekei mögöttük. Dobosné kihajlott a gyékényernyő alól, és megösmerte a Veres-gyerekeket.

- Hopphó! Álljon meg kend! Nini ni, a jobbágy gyerekek! Hát csakugyan kikergettek benneteket? Égrekiáltó istentelenség! Nem tudom, elnézi-e az isten, mert őneki sok a gondja, de én ugyan el nem nézem. Nosza, ugorjatok fel szaporán a szekérre!

Maga mellé szedte a szegény árvákat, enni adott nekik a szeredásból (hideg fokhagymás borjúpecsenye volt benne és pogácsa), a két gyerek jóllakott a szuszogásig, s azon módon elaludtak a rázós járművön, kezeiket egymás nyaka körül fűzve.

A derék asszonyság pedig, akinek a szíve megesett rajtuk, a plánumokat szőtte magában, mialatt a szekér csendesen beérte Debrecen ismerős házait, hogy ő bizony fölneveli ezeket isten nevében. A saját fiait elvette tőle az isten, s ezeket adta helyettök. Legyen meg az Úrnak az ő szent akarata.

Az öreg toronyban megkondult a szépen szóló debreceni harang, mintha »ámen«-t mondana rá, a szekér pedig begurult a Dobos-portára.

- Itthon vagyunk - szólt az asszonynéni, s felrázta a fiúkat. - Hogy hínak téged, fiacskám? - kérdé a kisebbiktől.

- Palinak.

- A te neved ezentúl László, el ne felejtsd. És a tied?

- Én Feri vagyok - válaszolta a nagyobbik.

- Ezentúl István leszel. Hej, Dobos! Hol vagy, Dobos? Micsoda rendetlenség az, hogy ki sem jössz elémbe.

A szegény Dobos bácsi előcsoszogott nagy lustán, mint a medve.

- No, mit bámulsz ide? Hát nem látja kegyelmed, hogy gyerekeket hoztam?

- Miféle gyerekeket? - kockáztatá félénken. - Ingyenes diákokat?

- Még annál is többet. Se apjuk, se anyjuk! Lacinak fogjuk hívni az egyiket, Pistának a másikat.

- No, már az valami! - kiáltá hivatalos örvendezéssel Dobos bácsi, s odalépvén, a két bámészkodó fiú mindenikének egy-egy barackot nyomott a fejére. - Jó kemény koponyájuk van, okos emberek lesznek!

Így jutott a két koldusdiák Dobos nénihez, s így lett, hogy a Dobos-portán újra az a két felejthetetlen kedves név hangzott: »Hej, Laci, Pista, hol vagytok? Laci, Pista, idejertek!«

A két gyereket a nemzetes asszony ruházta, vasárnaponkint ő maga fésülte, a fizetéses diákoktól a jobb falatokat titkon nekik adogatta, és mindezt csak azért, hogy mikor a napi dolga mellett a nagy bánata elalszik, azt a dévajkodó gyerekek lármája, meg a Laci, Pista név még jobban elringassa.

III. FEJEZET
CSATA A NAGYERDŐN

A két fiú is nagy vonzalmat tanúsított Dobos néni iránt. Jók, szófogadók, nyájasak voltak, de valami méla bánat mindig ott ült az arcukon, a szemeikben, amit nem lehetett eloszlatni semmivel. Kivált az idősebbik, a Pista volt szomorú fiú. Ha elvonulhatott valami félreeső szögletbe, mindjárt eltört a mécses, sírni kezdett.

Az iskolában is ilyennek ismerték, azzal a különbséggel, hogy Pista legalább jól tanult a szomorúsága mellett, de a Laci fejébe a nagy búbánatnak miatta bele nem fért a tudomány. Ott kuporgott rendesen az utolsó padban. De bezzeg az első volt, ahol a kampát verték, meg ahol verekedésre került a sor a csizmadialegényekkel.

A debreceni kollégiumban a gerundium akkor volt a legnagyobb divatban. Többet ért verekedni tudni, mintha valaki fel tudta mondani az egész Ovidiust könyv nélkül.

A verekedő diák nagy tekintélyben állott a cívis előtt is. Sőt a nagytiszteletű professzor uraknál is tekintet volt a jó izmos ökölre. Mert a török ugyan el nem szalad innen, akármilyen szépen szavalják el neki a Horatius ódáit, de ha jól hátbaütögetik a buzogánnyal, tudom, felszedi az irháját.

Még nagytiszteletű Piskárkosi Szilágyi Márton uram, a híres matematikai professzor, aki azt szokta mondogatni: »minden tudomány csak a sírig tart, domini, de a mathézis azon túl is, mert ha van túlvilági élet, akkor a kétszer kettő ott is négy«, - mondom, maga Szilágyi uram is minden esztendőben prémiumot hímeztetett a serdülő hajadon leányaival, hol Magduskával, hol Esztikével avégből, hogy mikor a nagyerdőn pünkösd másodnapján engedélyezett verekedés vagyon a diákok közt, azt a legvitézebb kapja jutalmul.

Félig sem tréfadolog az! Ott van akkor Debrecen apraja-nagyja. Maga a főbíró, Domokos Gergely uram sem átall kijönni ez alkalomra a város híres négylovas kocsiján; a szürke gyeplős ló kantárján fekete, zöld, fehér szalagok röpködnek. (Ezek a kollégiumi színek.) A szenátorok számára emelvényt tákolnak össze előtte való nap az ácsok, balról a nagytiszteletű urak gyönyörködnek, mellettük, még mindig a porhanyós körön belül, a város előkelő hölgyei és hajadonai foglalnak helyet.

A diákok közül persze csak az marad el, aki halálra készülő beteg. Nagy szégyen itt az »absentia«.

Hanem igazán szépen is veszik ki magukat ezek a gonosz nebulók abban az egyforma ruhában.

Annyiban egyforma ugyanis, hogy 1624 óta egy taláros fekete dolmányból áll, mely fehér ércből vert kapcsokkal s egy széles övvel van a testhez szorítva, a zöld posztó palást és az alacsony prémes föveg még fantasztikusabbá teszi - hanem annyiban mégsem egyforma, mert a ruhát úgyszólván a posztója meg a »kecskéje« teszik. Már csak másképp áll az a ruha, amit a híres Kartos Gáspár varr, mint amit Kozsehuba János uram csirizel össze gyatrán.

Ez a két »kecske« ruházta akkor egész Debrecen városát, ami nyilvánvaló tanúság, hogy a ruha is erősebb volt a régi jó világban.

Egy kis asztalkán, mely a nagytiszteletű urak előtt áll, van a jutalomdíj: az Esztike vagy a Magduska kézimunkája. Többnyire valami csekélység, horgolt selyemerszény apró acélkarikákkal vagy olvasójegy színes gyöngyökkel, aranyszállal kivarrva, de a nagy becsét az adja meg, hogy éppen a leghíresebb professzor leánykája adja. A fiúk legragyogóbb álomlátása sem tudott messzebbre nyújtózkodni ennél. Nagyobb dicsőség eleven diákot nem érhet.

Nagy pezsgés, zsibongás eleveníti meg a roppant tért. A kosztoló asszonyok szintén kijönnek ilyenkor, s földbe vájt tűzhelyen, üstökben főzik a csata utáni áldomás-lakomát. A rotyogás fülbe mászó zenévé izmosodik a hevenyészett kemencék tájékán. A szél széles kék szalagokra szaggatva hurcolja a füstöt, áthúzogatva azt dévajul a fák lombos koronái közt, s a füsttel együtt viszi az ételszagot is, hogy összekeverje az erdei virágok illatával. Nagy konfúzió lehet ez az erre csavargó méheknek.

Az edények között apró hordókban ott a vidámító kerti karcos is, mert a bortól válik az ember talpa csiklandóssá, márpedig a nagyerdei csatáknak mindig tánc a vége.

Maga a viadal akképp történik, hogy a két legöregebb diák tábort választ az összes diákok közül. Az egyik tábor a »magyar«, a másik a »török«. (Van olyan esztendő is, mégpedig gyakorta, hogy a törököt németnek hívják.) Fölvetnek egy ércpénzt a levegőbe, s ha a Szűz-

Máriás oldala fordul alulra, akkor a török választ legelőbb egy legényt, s csak azután a magyar, megint fölvetik a pénzt, s a kocka fordulása szerinti elsőséggel asszentálják össze a két tábort mindaddig, míg a diákokból telik; természetesen a legkapósabbak az erősek, a híres verekedők, és csak legvégén kerül sor a nyápic, vézna bagoly-diákokra. Hiszen ezek is jók legalább arra, hogy ott ténferegvén a verekedők lába alatt, a hősök néha megbotlanak bennök, és elesnek.

Mikor a két tábor már készen áll türelmetlenül, harci hevülettől szilajan, a főbíró uram, aki nagy kedvelője e nemes dulakodásnak, háromszor int a csontgombos pálcájával, s erre - nosza, hajrá! - éktelen lármával és szörnyű csörtetéssel egymásnak rohan a két tábor (a gerundiumoknak persze békesség adassék, itt csak puszta ökölre megy a mulatság).

Gyönyörűség elnézni, hogy gabalyodik össze a két tábor, mihelyt összecsap, birokra szállva, összeölelkezve, egymást föltaszítva vagy földre gyűrve, hogy hömpölyögnek, száz meg száz tarka képét nyújtva egy őskori csatának - míg végre az öregek nagy hahotája között megfutamodik vagy a magyar, vagy a török, s most már a győztes fél emberei között kezdődik a vitézi torna, mely minden évben olyanformán ment eddig is, mint történetünk idejében.

A főbíró uram az összesereglett győzőknek azt mondta:

- Derék gyerekek vagytok, jól viseltétek magatokat, de most már lássuk, ki köztetek a legerősebb. Lépjen elő!

Ha a győzők között van a tavalyi »fortissimus«, akkor az lép ki a porondra, ha nincs köztük, akkor az, aki legerősebbnek érzi magát.

De az idén köztük volt a fortissimus, a Beke Miklós, és előállott.

Nagy, hórihorgas fickó volt, felgyűrt öklein pipaszárnyi vastagságban tündököltek az erek. Az inge szét volt szakítva a mellén a mai viaskodás folytán, s olyan nyakat láttatott, mint a bikáé, olyant, ami még Debrecenben is túlságig vastag.

- Hová való, amice? - kérdé őkegyelme, a főbíró uram.

- Kabára.

(Hüm - súgta a főbíró Lázár Kristóf tanácsbelinek -, alighanem az a bizonyos kabai asszony az anyja.)

Ez célzás volt a Beke Miklós veres orrára.

Azután hangosan mondá az előkelő úr:

- Sok eső eshetett arrafelé, ahol ilyen kemény fiúk teremnek, de lássuk, nem nőtt-e egy esztendő óta még különb egyebütt?

- Állok elébe - jegyzé meg Beke hetykén, s azután kihívó arccal nézett szét táborán. - Nos, van-e valamelyiteknek kedve megverekedni velem?

Mély csönd támadt. A sok dicsszomjas diák mind egymásra nézett, de bizony minden arcra az volt odaírva: »Non sum paratus«. Ki akarna az óriással kikötni!

- Hát senki sincs? - kérdé a főbíró biztató tekintettel.

Erre, mintha valami sün gurulna elő egyszerre, kivált a többiek közül egy köpcös fiú.

- Én megpróbálom.

A meglepetés fölszisszenése hangzott, melyet nyomban gúnyos vihogás követett.

Domine Beke megvetőleg hunyta be az egyik szemét, és kitátotta a száját.

- Hm… megeszlek, te vakarcs!

- A Dobosék diákja! A Doboséké! - hirdették az elöl állók a távolabbiaknak, akik a nagy jelenetet nem láthatták.

- A koldusdiák!… Az öregebbik! - ismétlék mások, és hozzátették: - No, ez hallatlan dolog!

- Nézze meg az ember, hogy fölvette magát a jó koszton! - kiabálta Garas András uram, a gombkötő, aki nagy ellensége volt Bujdosó János uramnak.

IV. FEJEZET
SOHASEM KÖTHETSZ KARDOT!

A Bujdosó-família tagjai egyszerre összeröffentek mindenünnen, és elkezdtek háborogni és méltatlankodni:

- A szemtelen prücsök! El kellene onnan seprűzni. Ez akarja a mi diákunkat legyőzni?

Maga Piskárkosi Szilágyi Márton uram is így szólt:

- Nini, a »rana rupta« a Phaedrus meséiből!

Még akkor közönségesen »ránának« nevezték diákosan a békát, és azt akkor mindenki megértette; most már magyarul nevezik az egyes állatokat, de valljuk meg, senki sem érti. Mert vajon ki tudhatná, hogy a »sárhencser« = vadkan, a »nyakorján« = zsiráf, a »berki futár« = szarvas, és hogy a béka »másznok«?

A birkózó valóban a Dobosék ingyenes diákja, Veres Pista volt, aki csak a nyakáig ért az óriás Bekének. Hogy mi lesz már a világból, ha a veréb támadja meg a sólymot?

A »cantus praeses«, aki különben torokbeli kincsekkel lévén megáldva, lenézte a testi erőt, egy sípot vett most elő és belefújt… Ez volt a jel az összecsapásra. Épp úgy, mint hajdanta Budán a tornákon, mikor még idehaza laktak a magyar királyok.

Beke a csípőjére vágta az egyik kezét, mintha az fölösleges lenne, s csak úgy fél kézzel kapta vállán Veres Pistát, hogy megropogtatván a vállperecét, a levegőbe emelje, s onnan a magasból egy ügyes csavarintással a földhöz csapja. Kulimásszá válik a szegény gyerek, úgy foly szét a földön. Bizisten, kanállal szedi majd fel Dobos néni!

De a Pista gyerek sem rest… hopp, nekiugrott Bekének, s kápráztató gyorsasággal körültekergőzött annak a hosszú testén, mint egy kígyó, lábával átfonta lábát, két kezével a nyakát, míg Beke egy rettenetes csapást mért öklével a mellére, amitől az egyszerre szédülni kezdett, s szemének a kék karikája befelé fordult. De azért meg se szisszent, csak a karjai eresztették el lankadtan az óriás nyakát egy percre.

Beke felhasználta ezt a percet, egyet lódított rajta, megingott tőle, felesett volna, ha nincs ott egy fa, amelybe belebotlott, de amely egyszersmind leesni nem engedte. Nagyot koppant a feje a fa derekán, de mint a labda, visszaugrott egy jaguár ügyességével, s megragadta újra Bekét. Összefonódva kezdtek birkózni. Fejedelmi látványosság volt ez a debrecenieknek. Mintha csak egyetlenegy alaktalan test lett volna, négy kézzel, mely eszeveszetten kering, dübörög, mint az ördögmotolla.

A nézők még a lélegzetüket is elfojtották.

- Terringette! - kiáltá a főbíró a kínos, ünnepélyes csöndben, és az izzadság csurgott le a homlokán a nagy érdeklődéstől.

- Rajta, rajta!

Hol az egyik vetett lábával gáncsot, hol a másik; a ravasz fogások, melyek a verekedés művészetét képezik, mind nem használtak semmit. Egyformán tudott velök bánni mind a kettő. Olyan volt a koldusdiák karja, mint a vaspánt.

- Szorítsd, szorítsd, Pista fiam! - süvített egy mennydörgős hang a magasból.

Mindenki odanézett, hát Dobos bácsi ült ott fejük fölött a fán, két elálló ágba kapaszkodva.

Beke megrezzent, az a hang megzavarta, azt hitte, az égből hangzik alá… s önkéntelenül föltekintett, s eleresztette ellenfelét.

Ez volt a veszedelme, Pista keresztülhajította magát az óriáson könnyedén, s egyet döfött rajta hátulról a két térdkalácsával; egyike ez a legraffinírozottabb csellökéseknek (debreceni műnyelven »kecsketúró«), úgyhogy az erős ember elbődült, s nagy zuhanással terült el a porban.

- Vivát! Vivát! - harsogott száz meg száz torokból. - Éljen a koldusdiák!

Pista odaugrott Bekéhez, és rátérdelt, kezeivel pedig leszorította, hogy föl ne bírjon tápászkodni.

A tömeg átszakította a sorompókat, és nagy riadalommal csörtetett be a küzdelem színhelyére.

Dobos bácsi leugrott nagy örömében a fáról, de olyan szerencsétlenül esett hanyatt, hogy majd eltörte a bal bordáját. De fájdalmas jajgatásai közben is eszébe jutott odakiáltani Pistának:

- Dömöcköld, fiam, ne ereszd el! Hadd egyék egy kis homokot! Nem sokkal rosszabb az a Bujdosóék kosztjánál.

- Eressz el! - hörgé Beke. - Az ördög verekszik veled többet!

- Satis! Elég! - mondá az odaérkezett főbíró. - A tavalyi fortissimus elmehet zabot hegyezni.

Erre újra fölhangzott az éljenzés. A híres iskolai kántus rázendíté a »Gerundiumdalt«, melynek mindig az volt a visszatérő sora:

Különb legény Dávid, mint Góliát,
Vivát, vivát, vivát!

A főbíró ünnepélyesen kezet szorított a győzővel, Dobos néni elérzékenyülten könnyezett, s hol a fiúhoz, hol megint vissza a katlanokhoz szaladt a gulyáslevest megkavarni.

De a java még csak ezután jött. Előlépett a szépséges leányzó, Szilágyi Magda, talpig ünnepi ruhába öltözve, s szemlesütve hozta a győzőnek szánt jutalomdíjat. Egy kardkötő volt az idei prémium, gyönyörű kézimunka, finom aranyszállal szattyánra hímzett apró oroszlánok.

Magda leányasszony arca olyan lett, mint a vérbe mártott liliom, mikor ezt a néhány szót elrebegte, amire nyilván az apja tanította be otthon, mert nagyon professzorosan hangzott:

- Tisztelet adassék a testi erőnek, mert az erős lélek is az erős testet keresi lakóhelyéül. Dicsőséggel lógjon a kegyelmed kardja mindig, mindenkor e kötőn. Ok nélkül ki ne rántsa a hüvelyéből, s tisztesség nélkül vissza ne tegye a hüvelyébe.

Az ifjú megdicsőült arccal állott ott, úgy tetszett neki a leány hangja, míg a mondóka tartott, mintha a szférák zenéje lenne: előtte a közönség zsivaja harmonikus, kellemes zsongássá olvadt össze, mely melegen csiklandozta és dagasztotta szívét. Az ég - noha fent egy pár foszlányos felhő futkározott - teljes pompájában nevetni látszott rá, és a Nagyerdő minden lombja csak neki integetett mosolyogva. A dicsőségből is legédesebb az első csöpp. A koldusdiák lelke csordultig megtelt azzal az egy csöppel.

Dobos bácsi olyan vidám lett, hogy a süvegét hajigálta fel a levegőbe.

Nyakába borult az ismerőseinek, s váltig bizonykodott, noha senki sem cáfolgatta:

- Akárki mit mondjon, a testi táplálék a fődolog! A táplálék csinálja a legnagyobb csodákat. Mit nem tesz a jó koszt! Hej no, hova lettek egyszerre azok a Bujdosóék?

Hát biz azok szép csendesen elpárologtak onnan.

A nagytiszteletű urak ellenben mind odajárultak Veres Pistához (de milyen szép fiú lett abból egy fél óra alatt!), és kezet szorítottak vele, kinek még mindig reszketett a másik keze, amelyben a hímes kardkötőt tartotta.

A nagytiszteletű urak sorba nézegették a szép emlékjelt, s ott szemtől-szembe megdicsérték Szilágyi Márton uramat, hogy olyan kedves hajadonleánya van, aki a varrásban annyira tökéletes.

- Ez bizony gyönyörű egy munka. Még öreg korában is örömmel fogja nézegethetni a domine.

- Nagy kár - jegyzé meg nagytiszteletű Boglányi József uram (s nagy kár, hogy megjegyzé) -, valóban nagy kár, hogy sohasem viselheti.

- Nem viselheti? - kérdé csodálkozva a főbíró. - Miért ne viselhetné?

- Mert a nem nemesember nem köthet kardot. Tehát a kardkötőre sincs szüksége.

A Pista fiú elhalványodott. Mintha egy hideg lehelettel egyszerre elfújták volna a tündérvárat, amit az ő lelke csak az imént épített.

Abba az első édes csöppbe mindjárt beleesett az első méregmorzsa. Együtt jár az azzal.

Úgy érezte, mintha e percben őrá, az irigyelt diadalmasra, szánalommal vagy gúnnyal nézne mindenki.

Hiszen nem is nemesember fia, hiszen csak a koldusdiák!

Maga a szép Szilágyi Magda is olyan szelíd részvéttel függeszté rá szemeit, mintha a nagytiszteletű Boglányi professzor uram szavai volnának azokba a sötét szemekbe befestve: »Be kár, hogy sohasem viselheti a kardkötőt.«

A zene felharsant (a híres Csomornyó banda húzta szíve fenekéről), a nagy tér kitisztult a verekedőktől, átvették az ölelkezők; ifjak, leányok deli táncra perdültek, előkullogván apródonkint a megvert tábor legénysége is.

Mindenki örült, vigadott, csak a győző nem. Olyan nagyon megszúrta az a tövis…

Elvonult búsan az erdő olyan részébe, ahol senki sem látta, ahol csak a természet volt, ahol a madarak vígan ugráltak ágról-ágra, és csicseregtek kedvök szerint.

Volt azok közt mindenféle madár, szarka, rigó, karvaly és pintyőke. Szebb tollban járt az egyik, mint a másik - de azért nem lehetett észrevenni, hogy egyik lenézné a másikat.

»Nem vagyok nemesember« - sóhajtá megsemmisülten. - »De hát mért nem vagyok az?« - kérdé töprengve.

A füvek, fák komoran bámultak rá - de meg nem magyarázták neki.

V. FEJEZET
KIRE MARAD A BOLT?

Pistát nem hagyta többé nyugodni a gondolat, hogy ő nemesemberré lehessen. Erről elmélkedett nappal, erről álmodozott éjszaka. Mióta úgy rápörköltek a Nagyerdőn, valami felsőbb lénynek látszott előtte az, aki nemes.

Minden gyermeknek és ifjúnak megvannak a maga ragyogó vágyai, de azok rendesen vagy alantabb járnak, vagy magasabban; vagy király akarna lenni valami tündérországban, ahol az erdő aranyból van és muzsikál, ahol a patakban olvasztott ezüst csergedezik víz helyett, vagy ha nem ilyesforma királyság jár az eszében, akkor bizonyosan kielégítené egy új sarkantyú, vagy egy puzdra.

De ki gondolna nemességre ilyen korban? Hisz az csak a meggazdagodott bőrkereskedőnek és tábori liferánsoknak furdalja begyét, hogy »ni, hiszen én is úr is lehetnék, ha a király akarná«. Más emberfia ellenben abban az istenes békés tudatban nő fel, hogy minden úgy van jól, amint van, a hatalom és rang istentől való.

A nagyobbik testvértől a kisebbikre is ráragadt az a mérhetetlen nagyravágyás, az a szörnyű szomjúság a rang után.

- Látod, az apánkat sem verették volna halálra, ha nemesember lett volna. Nekünk is másképp menne a sorunk. Nézd csak a Gencsy Miskát vagy a Szentpályi Gabit, az iskolatársainkat, mennyivel különb öklöket adott nekem meg neked az Isten, de azért mégis ők a hatalmasabbak.

Az elnyert kardkötő mindig ott függött a Pista ágya fölött. Veszedelmes diadaljel volt. Az súgta neki ezeket a hóbortokat, melyek lassankint a Laci fejét is megcsavargatták.

- Íme, itt van, és nem viselhetem sohasem. Más oda nem adná a világ minden kincséért, nekem nem ér semmit. A könyvekhez nyúljak vigasztalásul, azokban búvárkodjam? Minek? A tudomány is csak a nemesembernek dísz, nekünk csupán kenyér.

A derék Dobos bácsinak abba kellett hagynia az eddigi esteli mesélgetéseit.

Nem elég érdekes téma volt már a fiúknak, miképpen sétált a pataki diák a szűk cellájában (fogadni mernék, hogy Patakon meg debreceni diákot mondanak), mi módon szólnak a különböző felekezetbeli harangok. A lutheránus harang nyelve ezt ketyegi: »Se ide, se oda«, a pápista harangé: »Jézus, Mária - Jézus, Mária«, míg a kálvinista ekképp mordul közbe: »Forgós adta teremtette!«

Felséges zamattal tudta ezt produkálni Dobos bácsi, hát még a »fogy a diák«-féle históriát; a pukkadásig nevetett volna annak még a holt ember is, csak ezek a holdkóros fiúk nem. Úgy hallgatták, mintha az orruk vére folyna.

Hanem bezzeg csillogott a szemük, mikor a molnárlegényből vezérré lett Kinizsi Palkó történetét beszélte, vagy a kályhafűtőből királyfi tútorává emelkedett Gyurka barátét. Egyikhez sem hazudott hozzá Dobos bácsi valami nagyon sokat.

Laci könnyűvérű fickó lévén, ha a bátyját nem látta, szívesen engedett a nagy dicsszomjból. Némelykor átadta magát a játéknak, mulatságnak, s tudott lenni boldog is. Igaz, hogy a szíve olyan lágy volt, mint a viaszk, menten összeszorult, ha a bátyját látta búslakodni, s ha az megsarkantyúzta a saját fantáziáját, versenyt szalajtotta vele ez a magáét, mint a lustább lovat a szilaj csikó mellett.

Az évek jöttek-mentek, s a két árva fiú ajka fölött pelyhesedni kezdett immár a bajusz.

- Maholnap emberszámba léptek, gyerekek - hajtotta Dobos néni, kinek nagy kedve telt a fiaiban.

S a jó asszony komolyan gondolkozni kezdett sorsukról, kivált a Pistáéról. Egy év még, s mind a fejében lesz, amit Debrecenben bele lehet tölteni. Hát mármost csinálni kell a fejével valamit. Okos, tanult fiú, a professzorok nem győzik dicsérettel, s olyan írása van, hogy a szép gömbölyű betűit megcsodálják. Múltkor is vele másoltatták le a gratuláló iratot, amit a palatinus nevenapjára küldött a kollégium.

Sok fejtörés után abban állapodott meg az asszonyság, hogy Pista legjobb lenne valami jó helységbe kántornak. Egy az, hogy az ügyes betűvetést átplántálná a falusi gyerekekbe, akiket tanítana, más az, hogy a hangja is kellemetes, nemcsak az orgonaszót emelné, de a halotti búcsúztatók eléneklésében is ritkítaná párját. Igazi gyönyörűség lenne falujában meghalni.

Ami pedig Lacit illeti, az úgysem való tudósnak; ha az iskolákat kijárja, hadd legyen belőle hentes. Legalább lesz valaki, akire a bolt rámaradhat.

Laci nem is bánta, de Pista búsan rázta a fejét. Tán most is a híres Brunszvik vitéz járt eszében, aki elindult a világba, a rettenetes kardjával új címert keresni: eddig griffmadár volt, oroszlánt akart ezentúl. Ő tökéletesen értette Brunszvik vitézt.

- Ne rázd a fejedet - kapacitálta Dobos bácsi. - Aranyélet a kántor-élet. Cantores amant humores. A kántorok szeretik a bort. A kántorokat pedig szeretik az emberek. Lám, Mátyás király milyen jó barátságban állt a cinkotai mesterrel!

A cinkotai icce azonban egy csöppet sem csiklandozta a Pista becsvágyát. Azzal fenyegette Dobosékat, hogy inkább a vízbe öli magát, vagy leugrik a toronyból.

- De hát mi akarsz lenni, édes fiam? - kérdé szeretettel Dobosné. - Hiszen én nem erőszakollak semmire. Ne tagadd el, mi voltaképpen a szíved kívánsága, s én rajta leszek, hogy azzá légy.

Pista elpirult, s szemei lázasan csillogtak.

- Legelőbb is nemesember akarok lenni, akkor aztán majd megmondom a többit.

Dobosné összecsapta a kezeit ijedten:

- Jaj, fiam, azzá csak a király tehet meg!

- No, hát el fogok menni a királyhoz!

- Oh, oh, te szerencsétlen! Hol szedted magadba ezt a szertelen nagyravágyást? Ki tanított téged az ilyen hivalkodásra? Elmégysz a királyhoz? Verd ki a fejedből ezt a gondolatot. Azt gondolod te, hogy az csak egy ugrás ide, hogy fel kell húzni a mesebeli bocskort, és azt mondani: »hipp, hopp, ott legyek, ahol a király van?« Először azon kezdem, hogy nem is hiszek a király létezésében, mert én sohasem láttam. Azt mondják, Bécsben lakik. Azt mondom én erre, hogy nincs is Bécs nevű város Magyarországon.

Akármennyire lohasztotta az ilyen beszéd, de a külső életben minden csak szította ezt a nagy vágyát. Pokol volt akkor az iskola a nem nemesnek. Pokol volt megtanulni, hogy az isten mind a maga képére, egyformáknak teremtette az embereket, egyformán adott nekik lelket, hallást, látást, érzést, s az emberek eldönthetetlen válaszfalakat építettek: kiskirály az egyik, pária a másik.

Minden lépten-nyomon érezte ezt. S azonfelül gyakran kellett látnia Doboséknál apja gyilkosát, Krucsayt, ki iránt évei számával növekedett a gyűlölete.

Valahányszor Krucsay jött, az a nap mindig a szomorúság napja volt nemcsak őrá, de Dobosékra is. Csüggedten, lehorgasztott fővel jártak-keltek, s a néni bezárkózott a szobájába és sírt.

Pista ökleit szorította össze ilyenkor. Hej, ha ő valaha mint férfi a férfival szembenállva, kérhetne számot tőle!

Vajon miért jár ide, mit akarhat, s miért szomorítja ezeket a jó embereket?

Nem sokáig maradt titokban.

Dobosék tartoztak neki. Régi időktől fogva hitelbe szedte a néni a sertéseket. Az adósság felgyűlt nagy összegre, úgyhogy többé nem bírtak vele.

Egy szomorú napon megperdült a dob az udvaron, s Doboséknak nem kellett többé a fejüket törni, kire marad a hentesbolt.

Most már csak azon siránkoztak, hogy kire maradnak a diákok.

Mindenük odaveszett, házuk, boltjuk, az összes házi bútoraik és a harmincláncos földjük künn a határban, úgy maradtak szegények, mint a kisujjam.

És még most sem magukra gondoltak, hanem a két koldusdiákra, akikből most már nem lesz semmi.

Dobosnénak Szegeden lakott a Márta öccse, férjezett Vőneki Jánosné. A sógornak számos bárkája és tutaja járt a Tisza vizén, egyike volt a legmódosabb fakereskedőknek; az megígérte, hogy alkalmazni fogja Dobost, a néni meg majd csak eltengődik a Márta mellett kegyelem-kenyéren. Bizony, keserű annak az íze - de ha az Isten így rendelte, legyen meg az ő szent akarata!

Volt nagy könnyhullatás, mikor válniok kellett!

- Magammal vinnélek - zokogta Dobosné, a karjaiba szorítván a két fiút görcsösen -, de magam is idegenbe megyek. Én sem tudom, mi lesz a sorsom.

A szekér már ott állott a kapunál. Dobos bácsi maga vitte ki a könnyű málhát és a saraglyába tette. Elfért oda könnyen, pedig benne volt abban a batyuban mindenök. Azután visszament, s ő is rendre ölelgette a fiúkat, mialatt deres szakálla átnedvesedett.

- Jó az isten, jót ád - mondá elérzékenyülve. - Még megengedheti, hogy találkozzunk is valamikor. Legyetek jók és becsületesek. Voltam az igazgató professzornál, s az kieszközölte, hogy ételt kaptok a szegények konyhájáról, s lakástok lészen a kollégiumban.

- Nekem pedig azt is megígérte - vágott közbe Dobosné -, hogy a nyáron legációba küldi Pistát, s ez ott pénzt szerezhet magának. No, gyertek ide, hadd csókoljalak össze még egyszer!

És még azután is egyszer. Megsimogatta a hajukat, letörülgette a keszkenőjével a zápor módra ömlő könnyeiket.

- Ó, de jó az isten - kiáltá fájdalmasan -, hogy a magam gyermekeit elvette!

A fiúk egy szót sem voltak képesek kiejteni a nagy szívfájdalomtól. Némán lesújtva hagytak tenni magukkal mindent, amint hol a bácsi, hol a néni kapta őket kézre, s beszélt hozzájuk majd szomorítón, majd vigasztalón. Nem hallottak ők abból semmit. Egy nagy káosszá olvadt össze nekik az egész világ.

VI. FEJEZET
A FEHÉR ÉS A FEKETE KUTYA

Egy vézna, himlőhelyes alak dugta be fejét a szobába:

- Gyerünk, ifiasszonyka, mert nagy út áll előttünk.

- Mindjárt, mindjárt, Pizsera uram.

Ez volt a híres »szegények fuvarosa«, Pizsera apó, aki bizonyos fogadás folytán jótékonyságból, ingyen fuvaroztatta az embereket - amikor kedve volt hozzá.

Két rossz macska lova volt, Beta és Fecske, a gubó diákok és a »botos diákok« rendesen ezen a két gebén tették az első kirándulást a Helikon felé, azzal t. i., hogy régi időktől fogva szokásban volt a versfaragási mesterségben a két jámbor állaton kezdeni az elmeköszörülést.

Egy pár ilyen versezet a mai napig is fennmaradt:

Pizsera bácsi
Büszke Betája
S a deli Fecske
Harminc szem zabot
Evett egy este.

Pizsera apó magánkívül lett dühében, ha egy ilyen verset elkiáltottak a háza előtt a »tizenhárom városban«: »Ejnye, mordizom adta - kiabálta a »clamantesek« után -, no, hogy kilenc kopókölyök marja a torkotokat!«

Pizsera apó szállította Dobosékat Szegedre, s most is arra játszotta magát, hogy a lovak türelmetlenkednek odakünn. Pedig azoknak eszökbe sem jött a türelmetlenség, nem ösmerték azok ezt az érzést, örültek szegények, hogy élnek. De Pizsera apó mindenféle nemes gerjedelmet látott szerető szemeivel a lovaiban, amelyekre büszke volt, mert - mint dicsekedni szokott - több jót tettek már ezek, mint egy püspök.

A Pizsera sürgetésére csakugyan kifejtőzött a fiúk karjaiból Dobosné.

- El ne felejtsetek. Gondoljatok rám - mondá fuldokló hangon, s keresztülszaladt az udvaron a kocsihoz.

A fiúk utána futottak.

- Ó, anyánk! - kiáltá Pista szívfacsaró hangon. - Ne hagyj el minket!

- No, no, no - csillapítá őket színlelt vidám hangon Dobos. - Teringette, gondoljátok meg, hogy maholnap férfiak leszünk… mind a hárman. (Magát is a gyerekek közé vette a szegény bácsi - pedig már őbelőle nehezen lesz férfi valamikor.)

A kocsinál már mind ott voltak összegyülekezve a Dobosék jó emberei, akik még egy istenhozzádot akartak nekik mondani.

Pereczék a szomszédból, Majorosék, Birliné asszonyom a Csapó utcából, a sok diák, akik valamikor náluk kosztoltak, sőt még az ellenségek: Bujdosóék is eljöttek, s maga Bujdosóné asszonyom pityeregve ösmerte be a búcsúzásnál: »Kegyelmed volt köztünk a királyné, kegyelmed mindnyájunkat fölülmúlt a főzőkanalával.«

Mit nem adott volna azelőtt Dobosné ezért a meghódolásért - de most csak sírni tudott.

- Isten áldja meg, néni! Isten áldja meg, kom'asszony! - köszöntötték minden oldalról. - Legyen szerencsés, legyen boldog!

Pizsera apó maga is ellágyult, s szemére húzván a kalapját, kibontá az ostort, s meglegyintette a deli Fecskét és a büszke Betát, mire a két jámbor ló nagy ímmel-ámmal megmozdult.

Dobosné még egy pillantást vetett a körülállókra és a házra, mely az övé volt. Az eperfa lombja búsan integetett az udvaron, s annak a pirosbélű sertésnek a boltajtón mintha könnyek szivárognának a behunyt szeméből. A becsukott zsaluk, a fehér kémény a tetőn még egyszer elfutottak a szeme előtt, s aztán nem látott többé semmit, odaroskadt a Dobos bácsi nyakára aléltan.

Csak mikor elhagyták a várost, a szabad mezőn, a hűs szellő amint megcsapta arcát, pillantott még egyszer szülővárosára.

S íme látja, hogy az úton ott szalad utánuk a két Veres-fiú.

- Megálljon, Pizsera uram, megálljon! Azaz, hová beszélek… Jaj, már az eszemet sem tudom! Menjünk, menjünk sebesebben, mert ha utolérnek a gyermekeim, mindjárt megszakad a szívem…

- Csak ne sajnálja kegyelmed azt az ostort, ha istent ösmer - rimánkodék Dobosné.

- Ostort? ezeknek? - duzzogott sértődve. - Csak senki sem bikkmag, hogy a sárkányra hólyagot kössön.

Hanem azért mégis közibe vágott a két griffnek, úgyhogy azok igazán neki lódultak, a felporzott debreceni homok csakhamar a folyton távolodó diákokat is eltakarta előlük, s a diákok elől is a szekeret.

Laci fáradt el előbb.

- Hova loholjunk tovább? Már úgysem érjük utól a szekeret. Forduljunk vissza.

Pista megállott erre gondolkozva, miután előbb kifújta magát:

- Visszaforduljunk? Minek? Menjünk inkább, amerre a két szemünk visz. Valami titkos érzés azt súgja nekem, hogy megtaláljuk a szerencsét.

- Amit úgy értesz, hogy mint nemesemberek térünk majd egykor vissza Debrecenbe?

- Nem ide, Szegedre kell előbb mennünk - sóhajtott fel Pista. - Ha valami lenne belőlem, nénit felkeresni volna a legsürgősebb dolgom, hogy az ő sorsán segítsek, azután Krucsayt venném számolóra, és csak akkor jönnék végre ide.

Mialatt a nénit említette, bánatos gyöngédség tükröződött arcán, majd a bosszúérzet csillant meg szemeiben Krucsay nevénél, s végre pír önté el arcát, amint arra gondolt, hogy akkor aztán idejönne Debrecenbe.

Az aranyos kardkötő ott volt most is szépen becsomagolva a tógája zsebében, azt magával viszi, s jövet a derekára köti majd, hogy meglássa az, aki adta, csakhogy már kard fog azon akkor lógni…

- Hát nem bánom - felelte az öcs -, menjünk a szerencse után.

Elindultak csak úgy vaktában, az első cél az első torony volt. Sokáig mentek egymás mellett hallgatag, míg megszólalt Pista:

- Nagy dolog az, öcsém, bolondságnak, amibe mi fogtunk. Két koldus útra kél gyámol nélkül és mégis reménnyel. Fájdalom! csakis ezzel van tele útitáskánk!

- De még ez is elfogyhat.

- Az enyém nem, de miattad aggódom. Félek, nem lesz elég kitartásod. És mégis megeshetik, te érsz előbb célt. Én elveszhetek, te megmaradsz. Ígérd meg erre az esetre, hogy megsegíted nevelő szüleinket, és bosszút állasz apánkért.

- Ígérem - mondá ünnepélyesen a kisebbik diák.

- Hallja a nyílt ég fölöttünk!

Éppen kezdett az esti szürkület leszállni a harmattól nedves füvekre, s két apró csillag gyulladozott a mennybolton.

A két testvér oda nézett fel, s az apró csillagok nyájasan pislogtak le, mintha mondanák: »Hallottuk bizony, hogyne hallottuk volna.«

Éjfélre értek falut, s csak egy ablakban égett mécsvilág. Fáradtan, tikkadtan kopogtattak be.

Nemsokára megnyílt a kis ablak, széthúzódott a tarka függöny.

- Ki az? - kérdé egy nyers hang belülről.

- Szegény, éhes diákok vagyunk. Éji szállást és egy falat kenyeret kérünk a jó emberektől. Itt világosság derengett az ablakban, hát ide fordultunk kegyelmetekhez.

- Ez nem jó hely az utasoknak. Ide a halált várjuk vendégnek - felelt az előbbi hang.

- Úgy? Haldokló van a háznál? Engedelmet kérünk, de mi nem a halál vagyunk!

- Akkor hát vigyen el benneteket az ördög!

Mérgesen becsapta az ablakot, de alig voltak tíz lépésnyire, amint nagy csattanással kinyitotta újra.

- Hej, diákok, diákok! Jertek csak vissza; tudtok-e írni?

- Azért vagyunk diákok, hogy tudjunk - felelte Laci.

- No, akkor forduljatok be! Éppen jó órában találtatok ide.

A házajtó retesze nem sok vártatvást megcsikordult, s a diákokat beeresztették a szűk pitvaron át a szobába, hol egy tarka ágyon összetöpörödött anyóka haldokolt.

Ősz volt a haja és szemöldöke, melle kínosan hörgött, míg a kezében megszentelt barkát tartott. A rokonok minden felindulás nélkül állották körül. - Anyó - mondá most egy magas, szálas férfi, megrántván a haldokló kendőjét, mely a nyakán volt -, diákok vannak itt, akik meg tudják írni a testamentumot: mondja nekik kegyelmed, mit írjanak.

Az öregasszony fuldokló köhögésbe tört ki, mialatt halántékai megkékültek:

- Jaj, jaj, ti a garabonciás diákok vagytok!

- Nem vagyunk garabonciás diákok. A debreceni kollégiumból valók vagyunk.

- Jó, jó - nyögte a beteg, miközben összevacogott a fekete kiálló foga -, mutassátok a talpatokat, hadd lássam. Ágnes, hozd ide közelebb a mécsest. No, nem bánom, írjátok, amit kívánok. Azt hittem, lólábatok van, és a pokolba akartok vinni.

Egy öregember, aki testvére lehetett a haldoklónak, valami attramentum-félét hozott elő és gyűrött papirost, melynek az egyik oldala már tele volt írva.

Pista vette kezébe a tollat, és írni kezdte, amit az öreg diktált:

- A lelkemet hagyom a mennybeli istennek.

A szálas férfi helyeslőleg bólintott rá.

- Írjad tovább, diák. A testemet hagyom az anyaföldnek.

Ezt is nyugodtan vették a jelenlevők. Ez még mind csak az értéktelen holmi.

- A földjeimet hagyom a Kertész János unokámnak.

Most mindnyájan dühösen néztek egy fiatal legényre, aki az asztalon keresztbe tett lábakkal ült, és késsel faragcsált valamit.

- A lábas jószágot testálom a testvérem fiának, Rácz Istóknak.

A szálas férfiú elégületlenül pislogott.

- Írjad diák, írjad - nyöszörögte a haldokló, minden erejét összeszedve.

- A ház és a benne levő holmi legyen az Ágnes unokahúgomé.

Mialatt a diák ezt is papírra tette, megindult a szóvita egy szögletben Ágnes és Rácz Istók közt. Istók úgy értette, hogy most minden lábasjószág neki van testálva, az asztal, a székek, az üst, a lócák, egyszóval minden az övé a bútorokból is, aminek lába vagyon. Ágnes ellenben csak a háziállatokat értette a »lábas jószág« alatt: »Nem én, Istók bácsi, még egy lábas serpenyőt sem engedek innen elvinni kegyelmednek.«

A beteget éppen nem konfundálta ez a vita, talán nem is hallotta, s imigyen intézkedett a továbbiakra nézve:

- Összes készpénzemet, ezer talléromat pedig hagyom a legfiatalabb unokámnak, Mohorai Ferencnek, de csak huszonnégy éves korában vehesse fel.

Abban a pillanatban leugrott a kemence tetejéről a nevezett Mohorai Ferenc, tizenhárom éves fiú.

- Hol az az ezer tallér, nagyanyó? Add ide hamar és halj meg!

- Csitt, te prücsök! Hogy mersz ilyeneket beszélni a nagyanyádnak, te hálátlan?

A haldokló sárga arcán bágyadt mosoly jelent meg, jeléül annak, hogy a szeretet nem engedi magát kapacitáltatni, megfogta a fiú kezét gyöngéden.

- Jaj, de hideg a kezed, nagyanyó! Ereszd el az enyimet!

- Jó, jó, eredj hát lefeküdni. De fordulj ide még egyszer a lámpa felé, hadd lássalak, miképpen nézel ki.

- Várj hát, hadd fésülködjem meg előbb.

A beteg anyóka arca úgyszólván derült lett, míg kedves unokájával enyelgett.

Ezalatt Ágnes egy köcsög aludttejet hozott be Laci számára és egy nagy karaj kenyeret; Pista türelmetlenül szólt a beteghez:

- Következik még valami?

- Lássuk csak… a földek, a pénz, a holmi, a lábas jószág… nincs egyéb! De igen, igen… a két kedves kutyám. Nos, kinek hagyjam a kutyáimat?

Töprengve hunyta be szemeit egy percre, aztán nyöszörgő hangon mormogta:

- A kutyákat? Igaz, a kutyákat! Uccu diákok - kiáltott fel majdnem vígan - …a kutyákat nektek hagyom, diákok!

Rémletes volt, amint e szavaknál a fogait kivicsorította. A virrasztó rokonok összemosolyogtak, Pista ellenben tisztességtudón felelte:

- Köszönjük alásan a jóakaratját, de mire valók nekünk a kutyák, mikor magunknak sincs mit enni.

- Hát miféle szerzet vagytok? Hol kóborogtok itt, hová és miért mentek?

- Árvák vagyunk, nincs hova mennünk, nincs kihez fordulnunk, hát a szerencsét keressük.

- A szerencsét? - szisszent fel, s kezeivel izgatottan kezdett dobolni a tarka dunyha kockáin. - Hátha én vagyok az a szerencse. Haldokló vénasszony képében is járhat az. Mit tudjátok ti azt, tacskók! No, no, csak vigyétek magatokkal azt a két kutyácskámat; bizony hasznát vehetitek még, fiacskáim. Ki tudja, mire lesznek jók? Aztán hogy nem tudjátok mivel tartani? Ej, ej! Bodri! Dráva!

Erre a hívásra két apró közönséges juhászkutya mászott elő az ágy alól: hosszú-szőrű, lompos farkú mindkettő, az egyik tiszta fehér volt, a másik tiszta fekete.

- No, ugye, szép állatok az én kutyáim? Gyere te fekete, te Bodri, úgy-úgy, nyald meg a csontos kezemet, milyen jó meleg nyelved van… hagyok neked három kemény tallért, ne mondd, hogy rossz gazdád volt, teneked pedig Dráva, elég lesz egy tallér is, ösmerlek, azért hát neked csak egy tallért hagyok.

Benyúlt a vánkosa alá, s kihúzott onnan egy zacskót, s kiolvasta az előtte álló asztalka egyik szögletére a három tallért, a másik szögletére pedig egy tallért tett le.

- No diákok, válasszatok most már a kutyák közül, hi, hi, hi. Te válassz először, aki a testamentumot írtad!

- Én az öcsémre bízom - mondá Pista -, ő válasszon.

- Én az egytalléros kutyát választom, a fehéret! - felelt Laci habozás nélkül.

Az öregasszony úgy vigyorgott, mint egy sátán.

- Derék gyerekek vagytok, derék gyerekek! Ti bizonyosan megtaláljátok a szerencsét. No lám, no lám, mindenik a másiknak akarta a pénzesebb kutyát.

A beteg fejét csóválta efölötti bámulásában, s ebben a fejcsóválásban aludt el olyan csendesen, mint akármilyen más egészséges halandó.

- Nem is fog az meghalni - sugdosták a rokonok -, csak komédiát csinál, hogy minket összehívatott.

Reggelre azonban már halott volt, mire a diákok, akik kialudták magukat az éjjel a szénapadláson, elindultak a két kutyával…

A kutyák, mintha tudnák melyik kié: a fehér kutya a Laci mellett, a fekete kutya a Pista mellett poroszkált engedelmesen.

Úttalan utakon estig bandukoltak, de a két kutya és a végtelen alföldi sík csak nem akart tőlük elmaradni. Pedig az akkor még nem volt a mostani aranykalászú tenger, ahelyett förtelmes mocsarak lövellték messze bűzüket; nádasok, ingoványok lepték el az óriási pusztát, úgyhogy néha egy félmértföldnyire kellett visszafordulni, hogy a süppedékes helyeket elkerülhessék. Hívogató tanyák nem fehérlettek sehol az út mentén, még a bolondos szélmalmok sem forgatták a karjaikat integetve, hogy: »erre, erre.«

Végre későn este egy erdőt értek.

A fehér kutya hajtani kezdett az erdőben, és csakhamar egy jókora nyulat hozott a fogai között.

- No, ez derék kutya - mondá Pista -, most már nem halunk meg éhen. Megsütjük a nyulat, és megesszük.

Letelepedtek egy fa alatt, tüzet raktak, nyársat csináltak, és a lenyúzott tapsifüles piros húsa kis vártatvást vígan sercegett a nyárson.

Szemök mohó epedéssel kísérte a sütés processzusát, míg a kezök össze volt kulcsolva, mintha rimánkodnának: »Tüzecske, tüzecske, süsd hamar a nyulacskát!« - amint hátulról rájuk köszönt egy erős bariton hang:

- Adjon isten jó estét, legénykék!

A diákok hátranéztek; egy pórruhába öltözött deli férfi állott előttük.

- Fogadj isten! - felelte nyájasan Pista.

- Mit kerestek itt, gyerekek?

- A vacsoránkat sütjük.

- Aha, nyúlpecsenye! Hol vettétek?

- A kutya fogta.

- De csak remélem, nem magatok akarjátok megenni.

Laci elmosolyodott.

- Bizony, az volt a mi szándékunk, mert ma egész nap nem ettünk.

- Eszerint még egy napotok van hátra, mert én meg már két egész napja nem ettem.

- Isten neki, akkor hát a harmadrész a kegyelmedé.

- Nem úgy, fiaim, nem úgy! Hány évesek vagytok együttvéve?

- A bátyám másfél évvel idősebb nálamnál, én pedig a tizenkilencedikben járok.

- Gyerekség! Én éppen kétszer annyi idős vagyok, tehát éppen kétszer annyi húst kellene kapnom, mint nektek.

- Igen, csakhogy a kutyák is itt vannak. Azoknak is enni kell.

- Kutyának jó a csont is - ha az igazat vesszük.

- Ha az igazat vesszük - jegyzé meg Pista -, akkor a kutyáé az egész nyúl, mert ő fogta.

- Akkor ne vegyük az igazat - felelte emez incselkedve -, hanem alkudjunk meg barátságosan. Nekem nem kell a nyúlból osztályrész, hanem mindenitek ideadja a maga részének a felét.

A fiúk beleegyeztek. Az idegen letelepedett velök a tűzhöz, s jóízűen falatozták fel a nyúl földi maradványait. Miközben kérdezte: mi járatban vannak?

- Mi bizony a szerencsét keressük.

- Hja, azt mindenki keresi, de kevesen találják meg! A szerencse mindenütt ott van, tehát sehol sincs állandóan. Az egy gazfickó, gyermekeim, nem érdemes utána mászkálni, mert helyetekbe is eljön, ha neki úgy tetszik, s ha utána mentek, sem találjátok meg, ha neki úgy tetszik. Hanem azt látom, hogy jószívűek vagytok, azért hát engedjétek meg, hogy én is veletek utazzam. Az én nevem Rozsomák János. Majd meglássátok, hogy még nagy segítségetekre lehetek.

- Hová igyekszik, bátya?

- Bécsbe.

- Csak nem a királyhoz? - szólt közbe Pista.

- Hm! Meglehet, hogy éppen a királyhoz.

- Mi hát akkor kegyelmeddel megyünk nagy örömmel. Mert mi is a király közelébe iparkodnánk isten segítségével.

- Kerüljétek a királyokat, gyerekek - és a szemöldeit összeráncolta. - Mit akartok ti a királytól? A királyok többet vesznek el az emberektől, mint amennyit adnak nekik.

- Nemesemberek akarunk lenni. Úgy hallottuk, hogy azzá csak a király tehet meg bennünket.

Rozsomák János fölnevetett:

- Hát azt hiszitek ti, hogy azt csak úgy osztogatják ott, mint Debrecenben a hurkát? Nagy dolgokat kell azért véghezvinni.

- Hát iszen mi véghez is visszük! - kiáltá Pista lelkesedéssel.

Az öreg úgy hahotázott, hogy a hasát is fognia kellett.

- Bolond vagy, kis öcsém! Hiszen mind jó volna az, ha a szegény embert odaeresztenék, ahol a nagy dolgokat csinálják.

Ilyen beszélgetés közt telepedtek le egy fa tövében, s aludtak hajnalig. Reggelre útra indulának mind a hárman.

Útközben azt mondja Rozsomák János:

- Adok én nektek egy jó tanácsot. Osszátok fel magatok között kétfelé a világot.

- Hogy érti ezt, bátya?

- Az első keresztútnál váljatok kétfelé: az egyik menjen balra, a másik jobbra. Két tarlón több böngészni való kalász van, mint egy tarlón. Itt egy kalászra vagytok ketten, két úton mindenik megtalálhatja a maga külön kalászát.

Gondolkoztak ezen, és helybenhagyták. Okos szavú ember ez a Rozsomák, hátha érdemes rá hallgatni.

Mikor a legelső keresztúthoz értek, a két testvér megölelte, megcsókolta egymást, azután kockát vetettek: ki megy Rozsomákkal Bécs felé? és ki megy balra Erdély felé? A fölvetett tallérnak ha a Máriás fele van kívül, akkor Laci választ, ha az kerül belülre, Pistáé az elhatározás joga.

Jó volt a Máriához szegődni, Mária lett felül.

Laci gondolkodott kissé, hogy talán mégis jobb volna a vidám Rozsomákkal utazni, mint egyedül, de a kutya, az ő fehér kutyája, előrefutott az erdélyi úton, s mikor már messze volt, a hátulsó két lábára állott, és a két felemelt első lábával mintha integetne a gazdájának, hogy jöjjön utána.

- No hát isten neki! Megyek a kutyám után. Isten veled, kedves testvérem!

- Áldás legyen rajtad!

- Akit az isten előbb megsegít, fölkeresi a másikat.

- A többi fogadalmaink is szentek legyenek mindenkor.

Sűrű könnyhullatással még egyszer összecsókolództak, Rozsomák megsajnálta őket, s maga is elkezdett könnyezni.

- Ugyan ne okoskodjatok, ne érzékenyítsetek el. Menjünk együtt inkább mind a hárman. Hátha tudni fogok dolgot adni mind a kettőtöknek.

- Nem, nem - végzé Pista. - Teljesen igaza volt kegyelmednek. Külön kell a szerencsét keresni.

- Jól van, fiú - mondá Rozsomák, melegen megrázva a Pista kezét -, benned sok szív van: megosztottad velem a nyulat, s azt mondád, nagy dolgokat szeretnél elkövetni. Jól jártál, öcsém, hogy itt maradtál, mert ha az Isten is úgy akarja, olyan helyre viszlek, ahol nagy dolgokat csinálnak.

Melyik volt az a hely, majd meglátjuk.

VII. FEJEZET
A FEJEDELEM DÉLUTÁN

Erdély trónusán Apafi Mihály uram őnagysága ült, aki igen jámbor fejedelem vala, de mégis sok rosszat cselekedett, kivált *délutánonként.*

Ezeket a »délutánjait« az erdélyi rendek is észrevették, és azt a törvényt hozták érett ésszel, hogy amit pedig őnagysága délután rendel vagy ír alá, az semmisnek vétessék, amiből ismét új bonyodalom keletkezett, mert őnagysága olyan hosszúra nyújtá ki a délutánokat (persze, ahonnan telt: az éjszakákból), hogy a délelőttöket rendesen átaludta. Mármost hát mikor uralkodjék, ha délután nem szabad, délelőtt pedig nem lehet?

Hanem iszen nemhiába hevert a fejedelmi jogar uratlanul a sutban, sokszor vette azt kezébe, akit nem is illetett, mint például Teleki Mihály uram vagy őnagysága a katonás természetű fejedelemasszony: Bornemisza Anna. Sőt valljuk meg az igazat, némelykor még a szerény Naláczi uram is majdnem fejedelemnek játszotta magát.

Maga a fejedelem mulatozásban tölté idejét víg és könnyelmű főurak társaságában. A komoly tanácsuraktól irtózott, mint a tömjénfüsttől az ördög. Az összes udvari méltóságok közül a legtöbb dolga a *főinnyaadó*nak volt. Valóban, a főpohárnokmester híven eljárt a maga tisztében, a fejedelmi pince Gyulafehérvárott el volt látva a legjobb magyar és külföldi borokkal. Igazi gyönyörűség volt megnézni.

Apafi a mostanság szokásos hadiszemlék helyett gyakran tartott a pincében hordó-szemléket, s az egyes hordókat sajátkezűleg ékesítette fel nevekkel és elmés feliratokkal. Tizenkét egyforma nagy hordó, mely tele volt vörös borokkal, a tizenkét apostol nevét viselte: »Judas Iskariotes de Eger«, »Simeon Zélotes de Neszmély« stb. Két tokaji aszúval megtöltött hordócska Macedóniai Fülöp és Julius Caesar neveivel büszkélkedett.

Így tudta őnagysága összekötni a hasznos tudnivalót a mulatságossal.

Egy délután, de még a délutánok elleni törvény előtt, rózsás kedélyhangulatba jutván az urak, asztalbontás előtt nagy disputába keveredék Apor István Boér Kristóffal afölött, hogy milyen a túlvilág. Divatos témája volt ez őseinknek. Mindig elöl kezdték, soha be nem végezték.

Az egyre hevesebbnek növekedő vita, gondolom, onnan támadt, hogy Salitius Márton, a fejedelemasszony orvosa, figyelmeztette a fejedelem őnagyságát, hogy immár elég volt, többé ne nyúljon a kupához, mert árt neki az ital. A bor, úgymond, sok embert visz a másvilágra.

- Aki úr, az a másvilágon is úr - jegyzé meg Bánffy Dénes.

- Meglehet - mondá Salitius -, csakhogy a másvilágon nincs egy másik Erdély.

- Nem hiszem, doktor - szólalt fel a tréfás kedélyű Thoroczkay Mózes -, hogy a borital is szaporítaná a halandóságot. Kegyelmed mondta nemrégiben, hogy a legnagyobb halandóság van a gyermekek közt, az egynapostól kezdve a négyévesekig, egyszóval éppen azok között, akik nem élnek borral.

Erre aztán kitört a hahota, és újra összecsengtek a poharak, de mint mondottuk, Apor és Boér uraimék fölkapták a témát, hevesen összeszólalkozván a másvilág titkai fölött. Mindenik jobban akarta tudni, mi lesz ott. Az egyik tagadta az alágyújtott katlanokat a pokolban és a lelkeket, amik bent főnek, ellenben a Mohamed paradicsomából ismert el némelyeket, alkalmasint a tubafa-árnyékot, mert a nagy rikácsolásoktól tulajdonképpen nem is lehetett hallani, ki mit állít.

A vita nem maradhatott sokáig szűk medrében, többen hozzászóltak, lassankint általános lett, sőt még a fejedelem is részt vett benne, körülnézvén félénken, hogy nincs-e itt valahol Teleki Mihály uram, aki vagy rosszalló, vagy helyeslő szemöldrángatásaival szokta kísérni mindannyiszor, ha a száját kinyitja, ami utoljára is nagyon kellemetlen állapot.

De szerencsére Teleki Mihály uram nem volt ott, úgyhogy őnagysága egész bátran odaállhatott egyszerű embernek az eszével mérkőzni, mert a Bibliában és a teológiai dolgokban nem volt híjával az ismereteknek.

De két bőszült bikát könnyebb megállítani, mint két szenvedélyes vitatkozót. Apafinak nem volt ahhoz elegendő hangja sem, s az, hogy a szava fejedelmi szó, ez egyszer nem jött számításba.

- Lassabban, urak! - szólt a fejedelem, és odacsapott tenyerével az asztalra. - El fogjuk dönteni, kinek van igaza kegyelmetek közt. Éppen ma érkezett hozzám Thököly Imre uram képében egy híres tudós Eperjesről. A neve Schmidt István, bejárta a külsőországi univerzitásokat, a világ legnagyobb tudósaival áll levelezésben. Ha engem nem akarnak hallgatni kegyelmetek, hát jól van, azért mi mégis mindjárt módját ejtjük eldönthetni, melyik a különb teológus, Boér-e vagy Apor. Eredj, fiam, Kornis Pál, szólítsd ide a Thököly Imre követét.

A kupákat töltögető apródok közül egy eleven, csinos fiú, aki kék dolmányt viselt ezüst csatokkal, futott el a parancsot teljesíteni, s nemsokára visszajött jelenteni:

- Schmidt uram rögtön itt lesz a nagyságod színe előtt.

- No, most hát megtudjuk végre, miképp állnak a dolgok a másvilágon. Hadd lássuk addig is, szedjük kévékbe, mit állított Apor és mit állított Boér. Akinek igaza lesz, annak ajándékozom a legszebb kardomat, az opálköveset. Úgy kössék egy rakásba az eszüket kegyelmetek.

E pillanatban lépett be Schmidt István, magas, nagyszakállú úriember, egyszerű fekete magyar ruhába öltözve. Nyugodt, halvány arcán élénken rajzolódott a megütközés: miért hívathatta a fejedelem a folyó ügyek ilyen előhaladott stádiumában? Mert biz ott az arcok mind ki voltak már derekasan pirosodva a borbeli nedvektől, s a szemek lázas fényben égtek.

- Kérettük kegyelmedet - kezdé a fejedelem kegyes fejbólintással -, minekutána néminemű disputa keletkezék két hívünk Boér és Apor uraimék között a túlvilág felől. Hallottuk kegyelmed ritka jártasságát a világi és egyházi tudományokban, ismeretes előttünk bölcs judiciuma; Imre öcsénk leveléből is sok szépeket olvastunk kegyelmed felől.

A szepességi úr meghajtotta magát:

- Parancsoljon velem Nagyságod.

- Kegyelmednek kell eldönteni, kinek van kettőjük közül igaza. Adják elő az urak véleményeiket, de - tette hozzá Apafi nevetve - egymásután, ne egyszerre.

Hanem ez a figyelmeztetés sem használt, mert a két úr nagy szenvedélyességgel egymás szavába belekotyogva, rikácsoló, türelmetlen hangon adta elő az álláspontját. Az opálköves kard volt-e az oka vagy hitük szilárdsága, nem tudni.

- Nos, mit mond hozzá kegyelmed? - kérdé a fejedelem Schmidttől, miután az figyelmesen meghallgatta a vitázókat. - Melyiknek a részén van az igazság?

- Igen, halljuk végre, milyen valójában a másvilág? - kiálták a főurak.

Csak Béldi György kurjantott fel vidáman: - Ugyan, mire való az? Hiszen sohasem halunk meg! Bort töltsetek, fiúk, a poharakba!

- Pszt! Csend! Beszéljen kegyelmed - intett Apafi a kezével. - Apród, hozd ide a fegyvertárból a prémiumot, az opálos kardomat!

- Nagyságos uram! - kezdé Schmidt, s ünnepélyes csend állt be a teremben. - Meghallgattam az érdemes főurak őkegyelmeiknek opinióját a túlvilágról figyelmesen. Egyik is, másik is szépen kiszínezte a saját hite szerint. Én erre csak azt mondom…

- Halljuk, halljuk! - hangzott fel minden oldalról.

- …azt mondom, hogy az isten a mindenség titkai közül sokat árult el az embereknek.

- Igaz, igaz!

- A többi teremtményei sokkal kevesebbet tudnak, mint mi, meg lehetünk tehát elégedve, de az isten, mikor a mindenség titkait közprédának bocsátotta, nem adott oda mindent; némelyeket megtartott magának.

- A dologra, tudós uram, a dologra! - szólt bele Bánffy türelmetlenül.

- Hiszen a dolognál vagyok, uraim. Mert amiről a két főúr vitázott, az éppen a mindenség ama titkai közé tartozik, amiket az isten magánál tartott. Dixi.

Bölcs volt a Schmidt uram válasza, de az urak elégedetlenül morogtak, csak egyetlen hang kiáltá valahonnan a terem szögletéből: »Úgy van!« Megbotránkozva néztek oda, hát az udvari bolond volt.

Maga a fejedelem bosszankodva szólt oda az apródoknak, de úgy, hogy mindenki hallja:

- Ha a tudós nem bírta eldönteni, szaladjatok le a palota elé, s hozzátok fel az első arra menő embert. Amit a tudós el nem döntött, döntse el az első tudatlan.

Nosza, az apródok engedelmesen iramodtak le tudatlan embert fogni az utcáról. No, az bizony nem lesz nehéz! Nemcsak Gyulafehérvár utcáin akad az, de a fejedelmi tanácsban is.

Kicsinyég vártatva nagy dulakodás zaja hallatszott be az előcsarnokból.

- Eredj csak megnézni, Baló Mihály, mi az.

Az udvari hadnagy elment meg visszajött:

- Egy fiatal csavargót tuszkolnak be az apródok, nagyságos fejedelem, de sehogy sem akar bejönni a kutyája nélkül, rúg, kapál, küszködik.

- Hát jöjjön be kutyástól.

Baló Mihály újra kifordult eligazítani a lármás csatázót. Az apródok nemsokára betaszítottak egy vedlett ruhájú fiatalembert az ajtón. Szakadozott diáktóga volt rajta, s a poros saruiból

kilátszott itt-ott a lábhús, pedig az egyik talp madzaggal volt a fejhez kötve. Hiába no, a csizmadiák sem tudnak maradandót alkotni.

- Hol vettétek a fickót? - kérdé Lázár Gábor uram vörösen, mint a rák, mert körülbelül ő volt a legjobban becsípve.

- Éppen ő ment el a kapu előtt, amikor leértünk, s a parancs úgy szólott, hogy az »első arra menő«.

Apafi helyeslőleg bólintott nehezedő fejével, mialatt apró szemei álmosan pislogtak.

- Hogy hívnak? - kérdé, és nagyot fújt.

- Veres Lászlónak.

- Mi vagy?

- Vándor vagyok.

- Sovány mesterség - vélte Béldi.

- Mit akarnak velem az urak? Én semmit sem vétettem. Én bepanaszolom az urakat. Eresszenek el!

S felemelte ökleit, dühösen jártatva végig szemét a három apródon, akik felkényszerítették.

- Szerencsétlen! - súgta neki az egyik apród, a kis Kornis Pál -, nem tudod ki előtt állasz?

- Hát aztán, mit bánom én, ha Pontius Pilátus előtt állok is!

- Hiszen ha csak ott állanál, de ez őnagysága Apafi Mihály, Erdély fejedelme.

A koldusdiák elsápadt, és lassú reszketegség fogta el a lábait. Egy fejedelem előtt áll! Szétnézett a nagy boltíves teremben, szeme átfutotta az ezüstbilikomokat az asztalon, az aranyzsinóros, bársonyruhás apródokat, majd a falra tévedt, hol az asztalfőn ülő sovány embernek az ábrázata volt lefestve… szakasztott az az arc, csakhogy zöld bársony mente van rajta s aranyos drágaköves jogar a kezében.

A koldusdiák térdre roskadt.

- Kelj fel, fiam - szólt a fejedelem. - Ne félj semmit, egy hajad szála sem fog meggörbülni. Adjatok neki egy pohár bort, hadd térjen magához.

A nyájas szó és a bor csakugyan visszaadta bátorságát.

- Nincs itt ellened semmi kifogás - kezdé azután Salitius, a doktor. - Sőt ellenkezőleg, a fejedelem bírónak hozatott fel, édes fiam. Te fogod eldönteni, két úr közül kinek van igaza.

- Én? - hebegé zavartan. - Hogyan merészelném?

- Ha a fejedelem parancsol valamit, annak engedelmeskedni kell.

Veres László meghajtotta a fejét. A fehér kutya nyugodtan lefeküdt eleibe a négy lábára, és biztatóan pislogott rá a sárga karikás, okos szemeivel.

- Adják elő neki kegyelmetek - vette fel a fonalat Apafi - a disputa tárgyát.

Ezúttal Salitius magyarázta meg szögrül-végről a két főúr vélekedését, miközben Béldi uram gúnyosan súgta a mellette ülő Inczédinek:

- Bizony, valami okosabbal tölthetnénk az időt, mint az efféle hóbortokkal.

- Nem adom száz forintért - viszonzá mosolyogva Inczédi -, hogy nem vagyunk nagyobb státus; mert ha nagyobb státus volnánk, most itt ebédelnének a külországok követei is és kinevetnének bennünket.

- Igaza lehet kegyelmednek - vélte a tudós Bethlen -, de én nem találom a dolgot nevetségesnek. Őnagysága inkább felette finom elmeélt tanúsít, midőn egy tudós után egy tudatlantól kérdezősködik. Higgyék meg, uraim, ebben van filozófia és inger.

Béldi gúnyosan húzta szét az ajkszögleteit: - Nem annyira filozófia, mint bolondéria, nászuram.

- Márpedig én mégis azt mondom. Ha ösmernék az igazságos Harun al-Rasíd történetét és kalandjait, azok közt sok ilyforma van, pedig az nagy uralkodó volt.

- Régen volt az, sógor - jegyzé meg Béldi -, ha ugyan valamikor igaz volt.

- Csendesség, uraim - hangzott most az Apafi szava -, halljuk hát a fiatalember nézetét: hogy van a másvilágon?

VIII. FEJEZET
HÍRNÖK A MÁSVILÁGRÓL

A diák habozva állt a sok fényes nagyúr előtt.

- Talán nem értetted meg? - kérdé Apafi.

- Megértettem, kegyelmes fejedelem.

- Nos, akkor bátran, rajta! Kornis, adj még neki egy kis elmeerősítőt.

Bársonyruhás apród töltött a rongyos koldusnak. Csak egy percig habozott, a másik percben eszébe jutott, hogy mesélt őnekik valamikor a másvilágról Dobos bácsi. Mese, mese, mess kenyeret, hátha ez a mese még kenyérré válnék.

- Felséges fejedelem - így szólt felbátorodva, miközben a kutyája vígan veregette a farkával -, élt egyszer két szomszéd magyarországi faluban két pap, az egyik katolikus, a másik protestáns, mégis mind a ketten igen jó barátok voltak, mert mind a ketten szerettek vadászni, s ha elválasztotta a külön dogma, összehozta őket a közös vadászterület.

Az ő barátságuk különben nem állott egyébből, mint veszekedésből, s nekik is éppen az volt a kedves témájuk, amiről az urak vitatkoztak a felséged mai ebédjénél. Örökkön-örökké azt feszegették, mi van a másvilágon. A kálvinista pap is mást állított, a katolikus is. Mind a kettőnek nagy fantáziája volt, s a saját hite szerint bútorozta be a túlvilágot. A kálvinista pap majdnem ugyanazt állította, amit az öregebbik uraság (Boér uram az öregebbik), a plébános körülbelül úgy beszélt, mint itt a fiatalabbik főúr.

Néha egészen belemérgesültek, s a két szent ember öklével verdeste az asztalt, hogy meggyőzze egyik a másikát az ő hitének valóságáról.

Tizenöt évig folyt nagy hévvel, tűzzel ez a szellemi erőlködés, de természetesen nem lett semmi eredménye.

Egyszer a plébánosnál disznótor volt, a vendégek közt ott volt a kálvinista pap, s mint egyébkor, ma is a másvilágról disputáltak, de a vendégek, kik már könyv nélkül tudták a két pap minden körömnyi állítását, argumentumát, meglehetősen unták a dolgot, mit észrevett a házigazda:

- Canis mater, hagyjuk el most az egészet, majd megtudom, ha magam is ott leszek a másvilágon.

- Esküdj meg - kiáltá izgatottan a kálvinista pap -, hogy ha hamarabb találsz meghalni, eljössz nekem megmondani, melyikünknek volt igaza!

- Ha te is megígéred, Miska. (Mert Miskának hívták a kálvinista lelkészt.)

- Esküszöm, hogy eljövök hozzád a halálom után. Papi hitemre fogadom.

- Én is esküszöm. Itt a kezem rá. Elmegyek hozzád, és megmondom az igazat.

A vendégek mosolyogtak, hogy milyen ünnepélyesen fogadkozik a két disputáns. Ej, tiszteletes uraim, a halál még messze van - vegyük még előbb hasznát ennek a világnak is, koccintsunk, mulassunk!

Mulattak, vígan voltak egész tíz óráig éjjel, akkor is vidám zsibajjal, pajkos nevetéssel oszlottak szét, ki gyalog, ki kocsin, ki szánon, aszerint, ahol lakott.

A kálvinista tiszteletes utolsónak ült fel a szánjára, s még lekiáltott onnan tréfásan:

- Áll hát a fogadás?

- Áll!

A plébános az utolsó vendéget is látván kihajtani a kapuból, befordult az ambitusról, elimádkozta ott bent az esti imáját, és lefeküdt.

Alig aludott egy órát, midőn egyszerre arra riadt fel álmából, hogy valaki megzörgeti a külső ablakot.

Hideg borzongás futotta át tagjait, pedig hozzá volt szokva az éjjeli felköltésekhez.

Az ajtó fölött egy szegen lógtak a temetőkert kulcsai. A szög e pillanatban magától esett ki a falból, s a kulcsok kísértetiesen csörömpölve gurultak az ablak-közbe.

- Ki az? - kérdé a plébános, felugorva és papucsaiba bújva.

- Én vagyok, Miska - felelte odakünn az ismert hang.

A plébános az ablakhoz lépett és félrevonta a függönyt.

A kálvinista pap állt odakünn.

- Visszajöttél? Mi bajod történt?

- Meghaltam - felelte a kálvinista pap tompa, nyöszörgő hangon -, és eljöttem neked megmondani, *hogy a másvilágon se úgy nincs, ahogy én mondtam, se úgy nincs, ahogy te mondtad. Ámen!*

A plébános ajkain ott lebegett a felelet: »Ugyan ne beszélj bolondokat, Miska« - de a szót megfagyasztotta az a körülmény, hogy az alak egyszerre eltűnt az ablak alól, mint a szellem, sem a hó nem ropogott a lába alatt, sem a lábnyomai nem látszottak benne, pedig a holdvilág szépen odasütött.

A kakasok éjfélt kukorékoltak.

A plébános vacogó fogakkal bújt a dunyha alá, s reggelig kitörte a forróláz.

De még jobban reggel, mikor a gazdasszonya jelenti:

- Főtisztelendő uram, nagy szerencsétlenség esett.

- Mi történt?

- A kálvinista tiszteletes úr szánja, amint az este innen elment, olyan szerencsétlenül borult fel a hegyszakadéknál, hogy úr is, kocsis is lezuhantak a mélybe, és szörnyethaltak.

*

- Hát én azt gondolom, fölséges fejedelem - végzé a koldusdiák meséjét -, hogy ha igaz az, amit a másvilágról jött hírnök mondott, a két vitatkozó főúr közül egyiknek sincsen igaza.

- Igazad van! - kiáltá Apafi. - A történet igen szép és tanulságos. Meg vagyok vele elégedve.

A főuraknak is tetszett.

- Okos fiú - jegyzé meg Boér Kristóf nevetve. - Legyőzött bennünket. Én megadom magamat.

- Egyszóval nem kapnak kegyelmetek kardot.

- Igaz, ki kapja most már a kardot, a fejedelem ajándékát?

- Istenemre, ki más, mint e fiú - mondá a fejedelem.

- Úgy látszik, nem a mese tetszett meg Apafinak - gúnyolódott halkan Béldi -, hanem a »fölséges« cím, amivel a fiú csiklandozta.

- De iszen szép volt és találó a mese is - felelte a szomszédja, Inczédy.

- Ugyan, ugyan! - vágott közbe az udvari bolond - hiszen éppen azt mondta, amit a tudós. A tudóst kinevették vele, a tudatlantól akceptálják. Ilyen a világ!

- Tanúk, uraim - szólalt fel Apafi -, a kardot annak ígértem, akinek igaza lesz a két úr közül. Egyiknek sincs igaza; úgy dönté el a fiú. Legyen hát övé a kard, mert neki van igaza. Íme, vedd a kardot.

- Felséges uram, hogy kössem én azt - mondá a koldusdiák szerényen - e rongyokhoz?

Apafi elnevette magát, valóban szánalomra méltó volt a fickó kinézése; nyomban intett a szekretáriusának:

- Vigye ki, és öltöztesse fel előbb csinosan.

Alig lehetett ráösmerni, midőn visszatért ismét; takaros szürke dolmány, zöld nadrág volt rajta, a lábán szattyáncsizma, kezében szürke báránybut kalpag kék nyelvvel. A hajdani és a mostani csatlósok viseletéből válogatta össze ott künn a várnagy. Igazán jól festett a legényke.

- No, most már nesze a kardod! - mondá neki Kornis apród.

- Még most sem köthetem fel, felséges fejedelem.

- És miért nem? - kérdé Apafi majdnem bosszankodva.

- Mert kardot csak nemesember viselhet, én pedig nem vagyok az.

Általános hahota támadt, maga a fejedelem úgy nevetett, hogy könnyei is potyogtak.

- Istenemre, ily agyafúrt fickóval még nem volt dolgom! Ugye, örmény vagy, he-he-he? Ne is mondd, hogy nem örmény vagy, ha nem az vagy, mert abban a hitben akarok meghalni, hogy az voltál. No, ez jól adja, urak! Hol van Naláczi uram? Menjen be kegyelmed a kancelláriába, és isten neki, állítson ki egy nemeslevelet. A piktor odaát van a másik szárnyban, a fejedelem-asszonynak fest valami almáriumot. Elő kell hívatni, hadd diktáljak neki egy nemesi címert.

A piktort csakugyan legott előkerítették. Gabcsa Gábornak hívták, hosszú, nyurga legény, olyan sunyi arccal, hogy bizonyosan bankócsináló lett volna, ha lett volna már akkor bankó.

- Hívatni kegyeskedett, nagyságos uram.

- Mit dolgozol?

- Amaranthus-virágokat festek a nagyságos fejedelemasszonynak!

- Hagyd abba most azt!

- De nem merem ám, instálom, mert a fejedelemasszony…

- Asszony, nem asszony… Az ország dolga előbbre való. Egy címert festesz rögtön.

- Mit fessek belé?

- Egy nagyon fáradt utast, egy fickót zöld mezőben.

- Nagyságos uram, nem lehet a fáradtságot lefesteni.

- Nem lehet lefesteni? Hüm! Persze, hogy nem lehet. Persze, persze - mondá elszomorodva -, embert lehet, de hogy el legyen fáradva, az a nehéz, az a lehetetlen… Akkor hát hagyjuk ezt prédikátumnak, hogy is hívnak csak, fiú?

- Veres László.

- Tehát legyen Fáradi Veres László, s eredj, fesd le ahelyett a fehér kutyáját, zöld mezőben.

Egy jó óra múlva behozták készen a nemeslevelet is, a címert is.

A fejedelem alákanyarintotta nevét az egyiknek, s figyelmesen megnézte a másikat.

- Ez a kutya, szavamra mondom, úgy néz ki, mintha kecske lenne. Az embernek szinte kedve támad megfejni. Miféle kutyát festettél ide, te bolond?… De már mindegy, a kecske is jó állat; adjátok oda a suhancnak, aztán ki kell kergetni a palotából, mert még saját fejemet is elkéri.

- Hisz nem bolond - tört ki önkéntelenül Béldi Györgyből.

- Hogy érti ezt kegyelmed? - fordult hátra a híres árulkodó Kendefi János.

- Úgy, hogy egy ilyen ügyefogyott utasnak - felelte Béldi bátran - nehéz lenne cipelni útközben.

Azután hozzátevé, Inczédihez hajolva:

- Hogyne, mikor egész Erdélyországnak is túlságos teher.

IX. FEJEZET
A KINCS

Most már úr lett volna Veres László, csinos ruháját utcahosszat megbámulták a gyulafehérvári lányok, hát még a kardja, hogy csörömpölt; hanem mit ért mindez, ha a zsebben nem csörgött semmi? A kutya örökségéből már a legutolsó dénár is elfogyott. Hát bizony csak megint le kell szállani az uraságból, a jó emberektől kéregetni. S az ebben a ruhában százszorta nehezebb, mint előbb volt! Aztán végre is: nemesember inkább meghal, de nem koldulhat.

Meg-megállt az utcákon, és a homlokát törülgette: tűnődött, ne forduljon-e vissza a fejedelmi várba, hogy ott Apafi elé jutva, térdre vesse magát: vegye be valami udvari szolgálatba. Hiszen olyan jó szívvel volt iránta.

Csakugyan visszament a fejedelmi lakhoz, de az őrök nem akarták beereszteni a kapun.

- Mit akar?

- Bemenni a fejedelemhez.

- Megbolondult? Hogy jut ilyesmi eszébe?

- Hiszen ott voltam ezelőtt egy fél órával.

Egy ragyás arcú őr csúfondárosan megpirongatta:

- Még hagyján, hogy nem azt kívánja: hívjuk le a fejedelmet ide a kapu alá, mert beszélni akar vele. Hátrább az agarakkal, nagy jó uram! A fejedelem nem a bécsi császár ám, akinek a háza keresztüljáró az egyik utcáról a másikra. Tanulja meg, kiről beszél!

Egy fiatal fickó, aki a kapu előtti gömbölyű kövön ült, kíváncsian fordult a beszélő felé:

- Aztán volt kend Bécsben, Istók bácsi?

- Már hogyne lettem volna, ha voltam.

- Hogy, azt mondják, ott vannak még csak nagy házak.

- A házak nagyobbak, de már a kertek kisebbek. Egyszóval, a többi aztán minden kisebb.

- Az emberek is?

- Azok is.

- De a veréb csak nem kisebb?

- Az is kisebb.

- Hát a méh, Istók bácsi?

Az öreg katona (a vén katonák már két század előtt is hazudtak) dühösen rivallt rá:

- Kisebb, ha mondom! Azonfelül ott a méheket pányván legeltetik. Olyan kicsinyek a kertek, mint a kalickák, s hogy a méhek át ne menjenek a szomszéd kertbe, vékony cérnákra vannak a köpűhöz kötve.

- Ej, no! - csodálkozott a suhanc elgondolkozva, hogy milyen ostoba a világ Gyulafehérváron túl.

Veres László még mindig ott állott a kapunál.

- Mit vár még?

- Várom, míg nyájasabb lesz.

Erre aztán egyszerre csupa nyájasság lett Istók bácsi.

- Mi a kívánsága, édes fiam?

- Hogy legalább azt mondja meg kegyelmed, mi módon lehetne a fejedelemhez jutni.

- Csak egy módja van. Teleki Mihály uramnál kell feliratkozni audienciára.

- Merre lakik Teleki uram?

- Az is itt a palotában.

- Akkor hát eresszenek Teleki uramhoz.

- Az lehetetlen, mert Teleki uramhoz meg sehogy sem lehet bejutni.

Elszomorodva fordult meg, s amilyen feszesen, kevélyen lépkedett innen jövet egy óra előtt, éppoly csüggedten, lehorgasztott fejjel bandukolt most. A nap már lement volt, szürke szoknyát váltott a világ, hogy csakhamar feketét öltsön fölébe. Vándorlegények bús figyelmeztető jele: »Hol alszol az éjjel?«

A piacon a kofák kezdték összeszedni a sátorfájukat, s az el nem fogyott tordai pecsenyét és a gyümölcsöt nagy kosarakba gyömöszölték.

Az illat megcsiklandozta csábítón az új nemes orrát, kedve lett volna odamarkolni és elfutni. De hogyan tehesse azt ezzel a karddal?

Erőt vett magán, és tovább vánszorgott. A traktérről kacéran integetett feléje a himbálózó borókacsomó. Két cigánygyerek elibe szaladt, a hegedűjét cincogtatva.

- Parancsoljon valami szép nótácskát, nemzsetes vitézs lovag úr.

- Szaladjatok el innen, purdék, mert ha kihúzom a kardomat, a fejetek szalad el a nyakatokról!

Sietve lépdelt odább egy szűk sikátoron át a város alsó részébe fordulva, hol nagy tűz lehetett nemrégen, mert kormosan, csonkán meredeztek hosszú darabon a házfalak. Egy fekete mező volt ez, szénné vált gerendák és szarufák hevertek szanaszét, imitt-amott egy-egy üszöghalom, melyet az eső megcsapdosott és összevert, rongyot, üvegdarabot, hamut, földet, cserepet, megolvadt vasat együvé. A szél megszedte magát pernyével, s röpködött vele a város fölött…

A fehér kutyának, mely Laci mellett poroszkált, a leeresztett lompos farka olyan fekete lett, mintha befestették volna. Néhol odadörzsölődött a gerendákhoz, s tarka foltokat kapott. Az bizony komolyan kecskének készül, hogy a címerbeli portréjához hasonlítson.

Nincs szomorúbb, mint az ilyen elpusztult utca. Száz jel mutatja még, hogy itt kevéssel azelőtt nyájas otthonok voltak. Itt egy szakajtó, amott megégett bölcsőnek darabja. A kis kertben, melynek a füve leperzselődött, öreg fák között áll egy puha gyeppadka. Be kedves kis fészek lehetett! A fekete mező egyik falánál törpe szilvafa maradt meg épnek, még a gyümölcs is ott van rajta megpörkölve, összezsugorodva.

Laci legott észrevette a szilvafát. Hiszen ez valóságos kincs, gondolá, s mohón hozzálátott a szilvaevéshez. Biz az nemigen lehetett ízletes, mert hol van még a szilvaérés ideje, de az éhes gyomor nem okoskodik, Laci annyiba vette, mintha aszalt szilvával csillapítaná éhségét.

A kutya ezalatt úgy tett, mintha csontokat keresne, szaglált, turkált és kapart. Egyszerre fölnyihogott, majd üvölteni kezdett, Lacihoz szaladt meg vissza, ugyanarra a helyre.

- Hívsz, kedves kutyácskám? Ugye, oda hívsz? Mit találtál? Csontot találtál? No, majd mindjárt odamegyek, hanem még hadd egyem előbb. Megyek, megyek, no, ne vonít hát! Majd ketten keresünk aztán itt magunknak éji szállást.

Hát amint odament, káprázat-e, álom-e, az ott ült a két hátsó lábán, mint egy guggoló ember, s az első két lábával egy, a pernyés földből előkapart üstöt fogott át, mintha féltékenyen őrizné.

Az Ezeregyéjszaka minden regéje igaz már, ha az igaz, amit a két szeme látott, pedig kétszer is megtörülgette.

Az üst telided-tele volt aranypénzekkel, drágaságokkal; csattok, gyűrűk, násfák, gyémántok, gyöngyök és smaragdok csillogtak bent vakító pompában. Soha ennyi kincset egy rakáson.

Fölsikoltott örömében, azután remegve nézett körül, ha nem látja-e valaki.

Egyetlen lélek sem járt a leégett városrészben a romok között. Az est leszállt, minden egyforma színű lett, házak, fák összeolvadtak, csak a réten fehérlett egy ezüstcsík, a Maros vize folyt ott csendesen. Fent pedig az égbolton kibújt a felhőrongyok közül a fényes lámpa, most az egyszer olyan, mint az Aladdin lámpája.

Laci lehajolt az üsthöz, fel akarta szedni tartalmát, de nem lehetett, mert mozdulni sem bírt a teher alatt, és helye sem volt, ahova elrakhassa; amint ott turkált közte, halálos verejték

csurgott a képéről, jobban szerette volna, ha nem annyi. Megrettent a saját szerencséjétől. Mit csináljon ő most, mihez kezdjen? Hideg borzongás futott keresztül tagjain, s úgy érezte, nem fog tudni megmozdulni helyéről, itt roskad össze, itt hal meg.

A felét visszaöntötte a kincseknek, de megint visszavett abból egy marékkal, no, még egy marékkal és még eggyel. Nem, ezt a nagy aranykösöntyűt itt nem hagyhatom, de ezt a topázt sem.

Ismét azon vette magát észre, hogy a katlan kiürült. Újra vissza kellett raknia a fölösleget. Nehezen vált meg tőle. Még csak néhány perc óta lett nábob, és máris kapzsi. A pénzzel együtt kapja az ember a pénznek betegségeit.

Milyen könnyedén osztotta meg eddig útszéli koldusokkal filléreit, s most milyen nehezen válik meg egy nagy vagyonnal annak másik felétől.

De mégis engednie kellett az ésszerűségnek, mert kalapjában csak nem vihette a kincseket, hiszen azok végre is nem az övéi, ő csak egyszerűen a megtaláló.

Meglehet, nem él már, elpusztult az, aki azokat ide elásta, aki igényt tarthatna rájok, de az ellenkező sem lehetetlen. Laci megnézte holdfénynél az aranyakat, mind Lipót idejebeli verés, még nem is lehetnek régen a föld alatt!

Azért hát ott maradt a kincs fele az üstben, visszatette helyére úgy, ahogy volt, aztán behányta földdel, megtaposta, és pernyét szórt rá, melléje pedig karót szúrt, hogy visszajöhessen érte.

Izgatottan fordult vissza, azt hitte, lázas nyugtalansága rögtön elmúlik, mihelyt a romokat elhagyja, de a nyugtalanság vele ment azontúl is. Ott ült a penészes aranyokon.

Az izgatottság annyira kimerítette, hogy alig bírt vánszorogni a fáradtságtól. Leült egy kőre egy alacsony ház előtt, s bágyadt fejét a kutyája hátára támasztotta.

- Kedves kutyácskám, te most úrrá tettél! Te vagy az én gondviselésem!

Simogatta, veregette szeretettel, s az olyan okosan, szomorúan nézett rá, mintha sajnálná.

- Fogjátok el, fogjátok! - hangzott föl e pillanatban a csöndes utcán, s szaladó emberek robaja hallatszott közeledőben.

A Laci szíve megdobbant, felugrott ijedten, azt gondolta, őt kergetik, s lélekszakadva kezdett futni a város felé.

Hanem egyszerre csak megállította a leghatalmasabb ösztön, az utca olyan részébe jutott, ahol a levegőnek pecsenyeillata volt. A kocsma mellett volt ez, melynek nyitott ajtaján át illant ki a konyha csábító gőze.

Oda rontott be Laci pihegve.

Ijedtében észre sem vette, hogy az utcai fenyegető zaj vidám kurjongatásokba csap át. Nem akartak senkit elfogni, csak a fejedelem pajkos apródjai kergetőztek.

Az »Arany medvé«-ben, mert így hívták a híres gyulafehérvári kocsmát, lévén a kocsmárosok ősapjainak nagy szimpátiája a ragadozó állatokhoz, többnyire ezek nevére keresztelték vendéglőiket; később azután a kocsmárosok is megszelídültek, de roppant lassan: a »medvé«-ből vagy »tigris«-ből századok folyása után »farkas« lett, még később megelégedtek a »biká«-val is, ma már a »griff« és a »sas« is jó nekik (ámbár iszen nálunk tulajdonképpen a sas az igazi ragadozó állat), hát, mondom, az »Aranymedvé«-ben nagy feltűnést keltett az új vendég, aki úgy rontott be, mintha kergetnék.

A vendégek, nehány nemesúr, akik egy asztal körül ültek és vacsoráztak vidám beszélgetésbe eredve, abbahagyták a diskurzust, a kocsmáros, Nagy Gergely uram pedig hirtelen fölvágta a báránybőrsipkát a fejére, ami azt jelentette nála, hogy ő most úr akar lenni.

- No, mi az? - szólt oda mogorván.

- Enni akarok - lihegte a vendég.

- Azt hittem, neki akar az úr szaladni a falnak. Aztán a jó járatban levő ember, hallja kegyelmed, meg szokta billenteni a süvegét, ha valahova belép.

Az egyik a játékosok közül közömbösen jegyzé meg:

- Kilyukadt a zsebe, nagy jó uram, ha jól nézem, valami csecsebecséket hullajtgat el.

Laci ijedt mozdulattal hajolt le a földre, amint látta, hogy a smaragdok és gyémántok kipotyognak s végiggurulnak a földön.

Nyilván úgy kellett történnie, hogy a futásban kilyukadt a mentezseb a nagy tehertől.

Bátran felszedhette különben, mert senki sem ügyelt rá, még Nagy Gergely sem, kitől négyszer is meg kellett kérdeznie félénken: lesz-e valami ennivaló?

- Az, amit magával hozott - viszonzá végre Nagy Gergely kegyetlen flegmával.

- Hiszen ha hoztam volna, hát nem kérnék.

- No, már én pedig nem adhatok semmit.

- Pedig édes örömest fizetném.

Kihúzott a zsebéből egy aranyat, s fölhajigálta a tenyerén.

- Hiába ingerkedik ked azzal a sárga csikóval - mordult fel Gergely gazda. - Ételt a Herkópáter sem kap ma, mert itt csak a vadász uraknak főztünk, azt, amit ők lőttek. Különben miféle szerzet, hékám?

- Nemes Fáradi Veres László vagyok.

- Aha - rikkantott fel Gergely -, ked hát az atyámfia, akit ma tett meg a fejedelem koldusból nemesnek! Látom, aranyat is adott őnagysága. Persze, van neki bőven - tette hozzá keserű gúnnyal -, ha elfogy, ad az ország.

A vadász urak is mind hallották már, ami a várpalotában történt; minden pletyka gyors lábon jár, de hát még az udvari pletyka! Nosza, egy pár perc műve volt fölugrálni s parolát váltani a jövevénnyel.

- Hát mért nem szólasz, komám, hogy te is vérbeli vagy? Mert az nem tesz semmit, hogy még nagyon is nedves a kutyabőröd.

- És borszagú - vágott közbe a másik úr.

- Az csak annyit jelent, hogy te ős vagy, mi pedig pusztán ivadékok. Azért ha úgy tetszik, ülj le az asztalunkhoz, cimbora, egyél-igyál velünk.

Azzal leültették az asztalfőre, elébe tolták az ételt-italt, vetélkedve, mint ahogy szokás, mikor valakinek a jelenléte által nagyon meg vannak tisztelve.

- Én Naláczi Farkas vagyok - mutatta be magát egy barna, pörge bajuszú -, ez itt Veér István, amaz Petki Gábor, Kovasóczi Miklós. Most már ösmersz bennünket. Egytől-egyig víg fickók vagyunk. Vadásztunk egy kicsit, és az elejtett zsákmányt megfőzettük, megsüttettük Gergely

gazdánál. Az hát ingyen megy, a bort azonban az fizeti, akinek valamennyink között a legkevesebb pénze van, mert már mi ezt így szoktuk. Remélem, nincs semmi kifogásod ellene?

Laci mosolyogva rázta meg fejét, hogy nincs semmi ellenvetése.

- Szemtelen a fickó - mondá halkan Petki Kovasóczinak -, mert ha nem az lenne, nem fogadta volna el.

- No, én még teszek vele egy próbát - súgta vissza Kovasóczi.

Míg ő mohón evett-ivott, ezalatt a fiatal urak ott folytatták, ahol elhagyták; vadászkalandokat mondtak el, tücsköt, bogarat összehordva, hazudtak retteneteseket. Szerencséje báró De Manxnak, hogy még akkor nem exisztált, mert elbújhatott volna előttük. Veér Istvánnal az történt, hogy egyszer a Retyezáton egy veszekedett nagy sasmadár ráült a puskacsövére, le kellett rázni előbb, hogy aztán kényelmesen lelőhesse. Még csodálatosabb eset a Kovasóczi Miklósé, aki elé egy nyúl csörtetett a minap Rózsamál felül, aztán mikor éppen rácélzott, nemhogy elszaladt volna a bolond, hanem megállt vakmerően a két hátulsó lábára, fölemelte karcsú testét egyenesre, mint a majom, és a bal lábával megfenyegette. Mire megborzongott Kovasóczi s ijedten ejté ki kezéből a gyilkos fegyvert.

Laci elnevette magát a fenyegető nyúl históriáján.

- Kikérem magamnak a gúnyos nevetgélést! - kiáltá Kovasóczi dühösen, s úgy vágott a falhoz egy cserépkancsót, hogy annak ezerfelé frecsegtek szét a porcikái. - Nekem elégtétel kell!

A cimborák mind felugráltak, csillapítani a dühöngőt.

- Ugyan, ugyan! egészen kidagadt a nyakad, vörös vagy. Hiszen nem sértett meg senki.

- Dehogy nem! Látom az arcán, a szemein Veres uramnak, hogy nem hiszi, amit mondtam. Aki pedig nekem nem hisz, az, követelem, mérje össze velem a kardját!

Laci csodálkozva dadogta:

- Énrólam van szó?

- Igenis, rólad - felelte Naláczi -, hát mármost neked kell nyilatkoznod, de nemesi szavadra, hiszed-e a nyúl históriáját vagy sem, mert ezen fordul meg a kérdés.

Most már észrevette, hogy ugratni akarják, bolonddá teszik, azért kitérőleg válaszolt:

- Ha ti hiszitek, hát mért ne hinném én is?

- Gyáva is - súgta most Petkinek Kovasóczi, ki alkalmasint csak azért kísérlette meg az összezörrenési játékot, hogy új oldaláról ösmerje ki az új nemest.

- Alkalmasint még ostoba is - jegyzé meg Petki Gábor -, majd erre nézve én próbálom ki.

Aztán fennhangon így szólt:

- No, hát akkor szent a béke, azt mondja Veres László, hogy hiszi a nyúl-dolgot, adjatok kezet egymásnak. Hanem most aztán te is mondj el egy vadászkalandot, új cimbora!

- Úgy van! Halljuk! Mi már mindnyájan elbeszéltünk egyet-egyet.

- Nem vadásztam én sohasem.

- Tesz is az valamit olyan embernél, mint te! Hisz a másvilágon sem voltál, mégis el tudtad mondani a fejedelemnek, hogy ott mi lesz, mi nem lesz.

- Aztán, ha vadászkalandod nem esett még, tudom, esett egyéb. Valami csak történik mindenkivel.

- Isten neki - mondá Veres László -, akkor hát elbeszélem a dolgomat a medvével.

- Halljuk, halljuk, de igyunk előbb!

Koccintottak, s Laci elkezdte nagy figyelem közt:

- Mikor Erdélybe átjöttem a Királyhágónál, majdnem egy évig tartózkodtam ott az erdőben a szénégetők közt. Egyszer bolyongva csörtetést hallok, s a bokrok sűrű gallyain át két fényes villogó szemet pillantok meg. Összeborzadtam, medve volt. A halálos rettegés fogott el, mert nemhogy fegyver lett volna nálam, de csak egy bicska sem. Egy tisztás közepén állottam, s a mackó, mihelyt kilépett a bozót közül, megpillantott és felém lépdelt. Első dermedtségemben semmi sem jutott eszembe, önkénytelenül futni kezdék. Szerencsére széles szakadék szelte keresztül a tisztást, s egy, a vihar által valamikor kitépett fa keresztül volt dőlve az óriási mélység fölött. - Meg vagyok mentve! - kiálték fel. Hiszen csak a túlsó partra kellett átfutni, s alátaszítani a fát, a medve nem jöhet oda. Így is lett, a mackó utánam rohant, fogvicsorgatva bár, tehetetlenül kellett megállnia a parton. Én a recsegő faderekon lépkedve, már mentve hittem magamat, midőn borzadva látom, hogy a túlsó parton is egy medve vár. Képzeljék, uraim, a helyzetet!…

- No, és mi történt aztán? - kérdék és lélegzetelfojtva hallgatták.

- Istennek ajánlottam a lelkemet…

- De hát a medvék mit csináltak?

- Hát mit csináltak volna? Megfogtak és megettek!

Ah? Oh! Ilyen feleletre nem számítottak!

Petki Gábor volt az első, aki kirúgta maga alól a széket.

- Ejnye - kiáltá Laci nyakába esve -, hiszen te pompás fiú vagy, aki hatalmasan kigúnyoltál minket! Úgy kellett nekünk, minek kötekedtünk veled! Lefőztél, cimbora, beismerjük. Kovasóczi a bátorságodat akarta próbára tenni, én meg az eszedet. No, tehát te bebizonyítottad *egy füstre* mind a kettőt. Volt bátorságod nevetségessé tenni bennünket és az eszedet is megcsillogtatni ugyanekkor.

Sorban kezet fogtak Lacival, s ezentúl egészen más hangon ment a társalgás. Laci érezte, hogy respektusa lett, s hogy ennek a nagy barátságnak most már csak a fele tréfa.

Késő éjfélutánig mulattak együtt, míg végre azt indítványozta Veér István: »Megöregedett az idő; fizessünk, és igyuk meg a Szent János áldását.«

Kovasóczi Petkivel éppen sugdosni kezdett, hogy nem lenne-e méltányos nem hozni többé zavarba a szegény Verest, hanem abbahagyni a tréfát és kifizetni a mulatság költségeit, midőn maga Veres hozta elő:

- Bizony már magam is elálmosodtam, alig várom, hogy lefekhessem. Hadd lássuk, ki fizet, aztán oszoljunk.

Hadd lássuk, ki fizet?… Megszúrta ez a megjegyzés Kovasóczit. Hát ő még nem is bizonyos abban, hogy kinek kell itt fizetni? No, hát próbáljuk meg.

- Nagy Gergely uram, fizetünk! Hej, fiúk, mennyi pénz van nálatok? Kié a legkevesebb?

Ő maga kivett negédesen a zsebéből egy zacskót, s odatartotta csörgetve:

- Ebben százhúsz arany van.

- Nálam is van vagy száz - mondá Petki, és kiszórta az asztalra a zsebei tartalmát.

Veres Laci mosolyogva jegyzé meg:

- No, már akkor látom, hogy nem én fizetek.

- Hogy-hogy? - kiálták csodálkozva. - Miből látod?

- Miből? Hát, mert nálam sokkal több pénz van!

S kiönté a dolmánya egyik zsebéből az aranyakat és drágaságokat, úgyhogy mindnyájoknak a szemei kápráztak ennyi kincs láttára.

- Hiszen ez rengeteg pénz! - szörnyülködék Veér István.

- Van annak, aki meg nem issza! - felelte Laci tréfálózva.

Majd sóbálvánnyá váltak a cimborák, míg végre így szólt Naláczi Farkas:

- Valld be, hogy bolonddá tetted ma a fejedelmet.

- Mivel?

- Azzal a kopott ruhával.

Laci nevetett, de nem felelt semmit.

Mikor kimentek a kocsmaajtón, odafordult a fiúkhoz:

- Ki ad nekem közületek éji szállást?

Mindnyájan készen voltak rá, de Laci a Petki ajánlatát fogadta el.

- Hány órakor kelsz? - kérdé Petki.

- Korán, mert tovább megyek innen.

- Hova mégy?

- A testvérbátyámat keresni.

- Hol van a testvérbátyád?

- Nem tudom, de fel kell őt találnom.

Reggel érdekes mendemondákra ébredtek a gyulafehérváriak, amiknek a fele igaz volt.

Az a fele tudniillik, hogy többen, akik korán keltek, egy-egy aranyat leltek az utcán, amerre Veres László a múlt este futott a kilyukadt zsebbel. A gyerekek apró, tündöklő kövecskéket találtak, amikről egyszerre elterjedt a hír, hogy azok keleti gyöngyök és drágakövek volnának. Egész a fejedelemnő füléig jutott a híresztelés, úgyhogy őnagysága maga is kíváncsi lőn, s felkéretett a várba néhány ilyen talált kövecskét; a legszebb smaragdok és gyöngyök voltak. Aranyokat is kéretett fel a fejedelemnő, de azoknak igazán csak a híre volt meg már, mert aki talált, eltitkolta. Szana Albert uram, a gyulafehérvári ötvös beszaladgálta az utcákat, mint az őrült, felhajszolta az egész város gyerekeit: hol találták, merre találták a kincseket? Fent az udvarnál és Teleki Mihály uramnál egész nap nem beszéltek egyébről, mint a csodálatos esetről, amelynek nyitját senki nem bírta kiszimatolni, míg végre déltájban, amint az »Arany medve« ivószobáját söpörték, megcsillant a seprű alatt egy szem igazgyöngy, amivel Nagy Gergelyné asszonyom nyomban a fejedelmi palotába futott, hogy ő azt is tudja, kinek a zsebéből esett ki. Egy fiatalember mulatott náluk a többi urakkal, egy fehér kutyával jött, a zsebe kilyukadt, s abból ilyenek hulltak a földre. De biz az nem nagyon törődött velök, csak úgy ímmel-ámmal szedegette fel.

No, most már csak azt kellene kitudni: ki volt az a fiatalember.

Olyan kis városban, mint Gyulafehérvár, nem maradhatott sokáig titokban. Az éji cimborák telebeszélték az egész várost a tegnapi idegen esetével, aki Petkinél hált, korán reggel egy paripát vett tőle, s azon elvágtatott valahova Kolozsvár felé. Rémítő kincs volt nála. Csak úgy dűltek zsebéből az *ökölnyi nagyságú* gyémántok. Ez pedig nem volt más, mint Veres László, az a kóbor, piszkos diák, akit a fejedelem tegnap délután tett meg nemesembernek.

Hát ebből aztán nem volt nehéz megszőni a többit.

Nem lehetett az kóbor diák. Képtelenség! Hol venne a diák annyi kincset? Lopta tán valahol? De ugyan kitől lopta volna? Hát kinek hiányzanak tegnap óta a kincsei? Aztán volt is itt annyi valakinek! A fél zsebéből kifizethette volna a leggazdagabb erdélyi urat!

Mind jobban-jobban nagyítva szállongott a hír, míg végre abba lyukadtak ki, hogy az nem lehetett más, mint egy átöltöztetett királyfi.

De akkor mit keresett itt?

Ej, hát mit szoktak keresni az átöltöztetett királyfiak?

Feleséget.

S ha már feleséget keresett, kire vethette volna vajon a szemét másra, ha nem a hatalmas Teleki Mihály uram szép hajadon leányára?

Telekiék valóságos nyomozást indítottak meg, amelyből ki is sült, hogy a fenséges királyfi csakugyan be akart tegnap jutni Telekihez, de az őrök nem eresztették.

Bezzeg meggyűlt a baja Istók bácsinak, nyomban vasra verték, s kémek indultak mindenfelé, a királyfi hollétét kipuhatolni.

X. FEJEZET
NESSELROTH ÁGNES

Laci Bécsnek vette útját, ott fogja ő Pistát föllelni valahol a császári udvarban. Mert ha őt a szerencse kísérte, egész természetesnek találta, hogy Pista is elérte, amit akart.

Könnyen utazhatott, sok pénze volt, jutott váltott lovakra, szekerekre. Mindenütt főúrnak gondolhatták útközben.

Kolozsvárra jutva, arról értesült, hogy Leopold császár most nemsokára Budára jön. Már el is indult Bécsből. No, az nagy ritkaság Magyarországnak. Amióta a szegény II. Lajosnak a Csele-patakban vetett fekvőágyat a halál, azóta üres lett a budai vár, s élettelen, csöndes a két város a Duna jobb és bal partján. A nemzet is elárvult. Azazhogy még rosszabb történt vele: mindig volt egy mostohaapja Bécsben.

Laci tehát egyenesen Pestnek tartott. Éppen akkor várták a császári udvart, s mindenféle pompával készültek azt fogadni. Diadalkapuk voltak felállítva szerte, s lobogók lengtek a házakról és kolostorokról.

Ami magát Pestet, a mi mostani gyönyörű fővárosunkat illeti, melynek láttára ma sebesen dobog minden magyar szív, biz azon nem sok néznivaló volt.

Leopold uralkodása idejében az egész akkori város nem állt egyébből, mint a belvárosból. Falak- és bástyákkal övezve csak három kapuja volt: a váci kapu, a mai Váci utca végén, a hatvani kapu, a mai Hatvani utca végén, s a kecskeméti kapu, a mai Kálvin tér táján.

Az emeletes ház ritkaság: a piaristák épülete volt a legszebb, legnagyobb háza Pestnek; a többi számos kolostor alig jöhetett figyelembe. A mai megyeháznak még semmi nyoma, a Károly-

kaszárnya helyén üres tér volt, ahol tavaszkor pocsolya állott, melyben kedvükre kuruttyolhattak a békák. A plébánia-templom már akkor is megvolt, és a fennhéjázó »Kathedrále« nevet viselte. A jámbor nyárspolgárok abban a hitben éltek, hogy ez a legszebb épület a világon.

Lipótot nem szerették a magyarok, s ha Pest mégis ilyen nagy pompával fogadta, annak bizony nem volt más oka, mint a polgármester, Nesselroth Tamás uram, aki minden áron ki akart magáért tenni.

Dicsvágyó, gonosz ember, akit gyűlöltek a polgárok, s mikor a tanácskozások folytak a városházán (mely éppen azon helyen állt, ahol a mostani városház), hogy miként kellene fogadni a császárt, úgy, hogy meg legyen lepetve, a népnek is öröme legyen, és sok pénzbe se kerüljön (mert bizony a város egész jövedelme nem volt több ezen időben, mint 13 430 rhénusi forint), fölszólalt az egyik bátor magyar polgár:

- Ezen plánumhoz képest, uraim, a legcélravezetőbb lenne, ha polgármester uram őkegyelmét fölakasztanák a váci-kapura, ahonnan őfelsége jönni fog; elérnénk mindent, mert őfelsége nagyon meg lenne lepetve, a nép roppant örülne neki, és nem is kerülne sok pénzbe.

Nagy hahota támadt. Nesselroth uram elvörösödött, s dühösen kirohant a tanácsteremből. De mi annak a polgártársak gúnyja és megvetése, aki szemét a hatalom felé vetette? Az nem érez mást, nem hall mást, annak örökké az a képzeletbeli napfény csiklandozza az idegeit, s így aztán Nesselroth uram olyan fogadtatást csinált őfelségének, hogy Mátyás király budai bevonulása óta nem látott olyat a két város. Ha ebből sem háramlik majd kitüntetés, rendjel, akkor nem érdemes élni a világon.

Bizony háromlott volna, őfelsége már bizonyosan bele is jegyezte a Nesselroth nevét a kis jegyzőkönyvébe, mert mindennel kegyesen meg volt elégedve - de az ádáz végzet (az is a forradalom javára dolgozott már) nem engedte, hogy a Nesselroth hő óhaja teljesedjék, a legszebb lojalitást átváltoztatta a legnagyobb gorombasággá.

Lehetséges-e ez? Igen, mégpedig maga Nesselroth uram volt a sors kezében az eszköz. Ővele esett meg, hogy amint a fölségnek átnyújtandó instanciák beszedésével volt megbízva (özönnel nyújtogatták az érkező király felé), ugyanakkor a díszítőmester is átnyújtotta a számláját a diadalkapukért és mindennemű dekorációkért (kétezer rhénusi forint), őkegyelme azt sem tudván, hol áll a feje, ezt a szerencsétlen iratot is az instanciák közé vágta. Természetesen tudtán kívül, mert ő maga csak akkor jött rá e szörnyű dologra, amint nehány hét múlva (mikor már éppen a rendjelt várta) kétezer forint érkezett az udvarmesteri hivataltól azzal a megjegyzéssel, hogy ezúttal hajlandó volt őfelsége a benyújtott kontót kegyesen kifizetni, de figyelmezteti a hatóságot, hogy ha jövőre Pestre jön, ne legyen semmi ceremónia.

De ez mind mellékes dolog a mi történetünkben, hanem van egy, ami előtt sehogy sem hunyhatunk szemet, s ez Nesselroth kisasszony, a polgármester leánya, aki többet ért minden rendjelnél a világon.

Nesselroth Ágnes a legkülönb hajadona volt akkor Pestnek; termetben, arcban és erkölcsökben. Kék szemeiben a szelídség tükröződött, minden mozdulatán báj és kellem ömlött el. De ha még tízszerte szebb és jobb lett volna, ez a krónika most hallgatna felőle, ha a császár bejövetele napján nem véletlenül arra a tribünre ül a fényes menetet nézni, amely a nagy tömeg alatt leszakadt, s a rajta ülők, ki fejjel, ki háttal, a hegyes kövezetre zuhantak.

Ágnest szintén ez a sors éri, ha nincs ott kapóra egy szép fiatal nemes úrfi, aki a végzetes pillanatban, úgyszólván esés közben, derékon kapta a halálra ijedt leányt. Ágnes még hallotta a deszkák recsegését, látta dűlni, összeomlani az egész hitvány alkotmányt, sikoltott és eszméletét veszté. Nem tudta többé, mi történt vele.

Aléltan maradt karjai közt, és fel nem nyitotta szép szemeit, hiába hömpölygött végig a tömegen, mint az áradat, a kiáltás: »Jön, jön!« Majd amerre jött, felzúgott a földrengető »vivát«. Négyszáz bandérista lovának patkói dübörögtek a kövezeten, de a leányka szeme csukva maradt.

A lovag lekapcsolta fekete mentéjét, és a földre terítette, hogy reá fektesse. A zűrzavarban és tolongásban azonban majd agyontaposták a szép beteget, úgyhogy ismét karjára kellett vennie, s elvinni a szomszéd házig, hol egy szegény szabó lakott a négy leányával.

Babó János uram mint nagy népszónok volt ismeretes, torzsalkodó ellensége mindannak, ami hatalom. Beillett volna biz az ezzel a lelkülettel a nemes csizmadia céhbe is. Szerencsére verseket komponált otthon, ahelyett, hogy a császár-bevonulást ment volna nézni. Látott már ő annál különb urat is: Thököly Imre uram őnagyságát. Még a leányait sem eresztette ki.

Jó is volt, legalább rögtön ápolásba vették Ágnest, fellocsolták, melegített zabzacskókkal életre kényszerítették, kinyitotta a szép beszédes szemeit.

- Hol vagyok? - kérdé bágyadtan.

- Itt van, jó emberek közt - felelte az ifjú, aki elfáradva, izgatottan várta eszmélését -, ne ijedjen meg, nincs semmi baja.

- Hogy jutok én ide? - hebegte zavartan, nyugtalanul körülhordozván tekintetét az idegen helyen.

- Leszakadt az ülőke, kisasszony, én éppen ott álltam, s fölfogtam a kezembe. Ennyi az egész.

- Jaj, istenem, a néném! - kiáltott fel ijedten. - A Francka néni! Jaj, istenem, emlékszem már! Mi lett a nénikéből?

- Nem tudom - felelte a lovag kedélyesen -, csak gondolom, hogy ha a bordáit nem is, de legalább az orrát mindenesetre betörte, mert nagyon magasan ültek.

A gyermekleányka (mert valóságos feslő bimbó volt még) zokogásba fakadt, s keservesen siratta: »Jaj, édes kedves Francka néni!«

- Örüljön, kisasszony - mondá az egyik szabóleány, aki Ágnes körül sürgött -, hogy maga megmenekült.

Mire Ágnes, mintha akár éppen Francka néni figyelmeztetné valamely elkövetett helytelenségre, egyszerre összeszedte magát, s kellemmel nyújtott kezet a megmentőjének.

- Bocsássa meg, hogy aggodalmaim közt, melyeket jó néném bizonytalan sorsa okoz, feledékeny vagyok. Köszönöm kegyelmednek, amit értem tett, sohasem fogom elfelejteni, valamint atyám sem, ki hálásan lesz lekötelezve ezért. Oh, bárcsak a nénémet is megmentette volna!

- Én csak önt láttam, kisasszony!

- Pedig mellettem ült szegényke - felelte Ágnes naivul.

- Hiszen ültek ott elegen, de megvallom, úgy jártam, mint utas a mezőn, ki millió fű között ha egy tulipánt lát, csupán a tulipán után nyúl.

Ágnes csak most nézett először végig a beszélőn, s elpirult egész fülig, szemeit szendén lesütve. Csalhatatlan jel ez, hogy túlcsinosnak találta az ifjút ehhez a mondáshoz. Öregebb embertől lovagi bókszámba siklik el az ilyen; fiatal úrtól, csinostól, csintalan udvarlás. Egy Nesselroth Ágnesnek nem szabad ilyen vakmerőségeket mondani - így egyszerre!

Rideg pillantást vetett lovagunk felé.

- Rosszabbul van? - kérdé az természetes aggodalommal.

- Köszönöm, sőt inkább magamhoz jöttem egészen, úgyhogy képes vagyok hazamenni.

- Elkísérem, kisasszony.

- Nem szükséges - szólt hidegen, elutasítón, de csakhamar megbánta, mert rögtön hozzátette szelíden: - megszólnának, uram.

Azzal fölkelt, s megköszönve nyájasan a háziak szívességét, könnyedén, fürgén távozott az ifjúval együtt, ki egy aranyat tett le ajándékba az ápolásért a szabó asztalára.

- Istenem! Ezt értem teszi! - sopánkodott a leány. - Mármost hogy adom én azt meg kegyelmednek? Nekem nincs pénzem, uram.

- No bizony! - nevetett fel a kedélyes úrfi. - Hát egy kontraktust ad róla. Jó lesz?

- Igen, igen, atyám vissza fogja fizetni, de ő most nincs otthon, s én nagy zavarban vagyok… Megálljunk csak!…

Mosolyogva futott vissza a küszöbről a szabóék szobájába.

- Valamit ott felejtett talán? - kérdé az ifjú, aki az udvaron várta meg, hogy ott búcsút vegyen tőle.

- Én Nesselroth Ágnes vagyok, a polgármester leánya; följegyeztem kegyelmednek a nevemet erre a fehér lapra. Ha úgy tetszik, írja fölé azt is, amivel tartozom, és küldje el hozzánk, hogy beválthassam. Kontraktus lesz az reám nézve!

- Jól van, kisasszony. Elfogadom ezt a papirost emlékül. Ámbár úgyis emlékezném én erre a félórára örökké.

- Nem, nem, vissza kell azt küldenie. Hát kegyelmednek mi a neve, hogy én is megőrizzem? - kérdé aztán kissé szégyenlősen.

- Fáradi Veres László.

A kapunál elváltak, balra ment Ágnes a Dunaparton hazafelé, mert Nesselrothék ott laktak valahol a török császár leányának a háza mellett, Laci pedig a hullámzó néptömeg közé keveredett, hisz itt van most boldog-boldogtalan, az egész ország, hátha megtudhatna valamit a testvéréről, vagy ha talán össze is jöhetne vele.

Oh, be ragyogóra színezte ki lelke ezt a találkozást! Gyulafehérvártól egész idáig ez volt egyedüli álma ébren, alva, azaz, hogy alva minden éjjel összetalálkozott Pistával, mindenféle tarka viszonyok közt. Egyszer mint koldust találta útfélen fekve, líceum-kerítés alatt, máskor ragyogó ruhában, fényes hintón ülve robogott el mellette, utána kiáltott: »Pista, Pista!« - s felébredt. Látta sebektől véresen a csatatéren, haldokolva, egy éjjel temetőben sétált, s egy nagy márványkövön ez volt felírva: »Itt nyugszik Veres István«, máskor a debreceni katedrán ült és Cicerót magyarázta. Egyszóval annyit gondolkozott róla nappal, hogy aztán az éji tündérek rendesen eleibe hozták vagy szomorú, vagy jó helyzetben, a saját szeszélyeik szerint.

De a nappali tündérek lassú népség. Nehéz csizmában járnak! Nemcsak elő nem hozták, de csak meg sem súgták a Pista hollétét. Pedig mennyire vágyott már utána: milyen boldogság lesz, mikor azt mondhatja neki: »Nemesember vagyok, s azonfelül gazdag, úrrá teszlek téged is. Van pénzünk, hála istennek, busásan, ha nem lenne elég, majd visszamegyek a másik feléért. Megveszünk egy kastélyt, szép birtokot hozzá, erdőt, szántóföldet, gazdag réteket, négy

prüszkölő lovat szerzünk a debreceni vásáron, befogjuk őket festett hintóba, úgy megyünk el Szegedre, s hintón hozzuk el a kastélyba Dobos nénit a férjével. Ez lesz az első utunk.

Oh, be szép lesz, be gyönyörűség lesz, mikor az öregek ott fognak tipegni a márványos ambitusokon, s el fogják mondani egymásnak: »Bizony derék fiúk ezek a mi diákjaink!« Hanem a második utunk se lesz ám unalmasabb. Találd ki no, Pista, hova megyünk a hintón aztán? Oh, be nehéz fejed van! Hát hova mennénk egyebüvé, te golyhó, mint hogy beállítunk csengősen, bongósan Debrecenbe, a Szilágyi professzor uram udvarára… ha még ott virít az a kedves jószág, aki valamikor a kardkötőt adta. De hát azután, azután? - fogja kérdezni a Pista. No hát azután is lesz még valami, a harmadik elmenetel, de ezt már te ki nem találhatod, mert ezt már csak én tudom, merre lesz.

S utánanézett a távozó Ágnesnek merengő arccal. Biz az már eltűnt a tömegben, még csak a szoknyája csücskét sem láthatta.

Lassan hatolt a csoportok közt, mert a kutyájára is folyton vigyáznia kellett, nehogy elmaradjon, miközben részint tovább szőtte a rózsaszínű mesét a jövőből, részint pedig igazítgatott rajta. Mert az is nagy mulatság.

Hogy mégis jobb lenne talán, ha már Dobos néniéket a kastély udvarán fogadná a szép Szilágyi Magdaléna, mint háziasszony. Persze, mert a konyháról sem szabad megfeledkezni, a szép asszony főztje gazdagon terített asztalon várná már őket. Ez volna az igazi! Úgy bizony, a Magdáért megyünk el legelőbb. Rideg a ház, még ha kastély is, asszonyi mosoly nélkül. Az adja meg a fényét. De hátha még Ágnes is ott lenne! A szép Nesselroth Ágnes! Ha ő mondaná üde, nyájas hangjával: »Isten hozta, Dobos néni!« - s megölelné, megcsókolná a jó öregeket, kiknek erre könny peregne végig a ráncos arcukon. Úgy, úgy, az Ágnes lesz a legelső dolgunk!

Annyit gondolkozott Ágnesről, hogy lassanként nemcsak elsőnek jött a kastélyba, hanem majdnem kiszorította a többit…

…Az udvar bevonulásának már ekkor vége volt. Az emberek csak azért hullámzottak, hogy még egyszer elfecsegjék, amit láttak, a pompát, a császár kinézését (bizony nem volt elöl, mikor az ábrázatokat osztogatták), a Nádasdy lovának csörgős pokrócát, az Esterházy mentéjét, a sok mulatságos epizódot, amely előadta magát. Néha jött egy-egy udvari furír vagy gazdagon öltözött főúr, s az is jó látványnak, ha nagyobb nincs.

Laci remélte, hogy találkozni fog a sok nép közt valamely debreceni ismerőssel, aki tán hírt mond Pista felől, de az óriás emberseregben egyetlen ismerős arcot sem látott. Végre egészen lemondott a reményről, midőn a hajóhídnál egyszerre örömkiáltásban tört ki. Megpillantotta Rozsomák Jánost, egy pár gazdagon öltözött úrral beszélgetve. Ő maga egyszerűen volt öltözve, hétköznapias feketében.

Szíve nagyot dobbant, keresztültörte magát, egy pár asszonyt fellökött, néhány embernek a tyúkszemére hágott.

- Rozsomák uram, Rozsomák uram! - kiáltá, és hozzáfutva, bizalmasan a vállára ütött a derék férfiúnak.

Az visszafordult mogorván, és végignézte:

- Miféle magaviselet ez? Mit akar?

- Hát nem ösmer már, Rozsomák úr?

- Elment az esze? - mordult rá amaz bosszúsan. - Én nem vagyok Rozsomák!

- Nem Rozsomák? - szólt ez kétkedő ámulattal. - De hát ki akkor?

- Én gróf Bercsényi Miklós vagyok.

Nem volt ez még akkor híres név, szíveket gyújtogató. Sőt inkább úgy hatott Lacira a fölcsillant remény után, mintha egy dézsa vízzel öntötték volna nyakon. Búsan sompolygott el, s egész estig céltalanul ődöngött az utcákon.

Éjjel be nem hunyta szemeit. Álmatlanul hánykolódott puha ágyában, a budai »Griff«-ben, ahol szállva volt.

Ágnesről ábrándozott. Előállította a kalandját a legkisebb részletekig, s átélte még vagy kilencszer. Miképp vitte be aléltan a szabóhoz, hallotta csengni minden szavát, melyet hozzá intézett. Ott volt a fehér lap is, amit adott. Ezzel akarta megjutalmazni, s milyen finom, nemes modorban. Azt gondolta magában: »Ha szegény ember, írjon fel oda nevem fölé nehány aranyat, ha pedig gazdag ember, hát akkor tegye el emlékül.«

Hanem Laci egyiket sem cselekedte. Alig várta, hogy reggel legyen, türelmetlenül kért tintát a vendéglőstől, s kitöltötte a fehér lapot. Ezt írta a »Nesselroth Ágnes« név fölé:

»Én alulírott kötelezem magam, Veres Lászlót holtomiglan híven szeretni.«

Akkor azután borítékba zárta, piros pecsétet ütött rá, s elküldte a vendéglő szolgájával Nesselrothékhoz.

Izgatottan várta a választ, feje égett, szíve félelmesen dobogott, levegőre volt szüksége a tüdejének. Kiment sétálni a Vár felé, s nézte a sok sürgő-forgó udvari népséget. Hát amint ott bámul a rácsnál, látja az udvaron gróf Bercsényit, akinek most már nem olyan mogorva, rideg az arca, mint tegnap volt. Feléje jön s nyájasan kérdi:

- Nem lát Óbuda felől egy lovas embert? Az én szemeim gyöngék kissé.

- Senkit se látok. Egy csepp porfelleg sincs az úton, gróf úr.

- Miért szólít grófnak?

- Hát nem mondta, nagyságos uram, tegnap, hogy gróf Bercsényi? - kérdé megütődve Laci.

- Én? - felelt az szemmeresztve. - Én Rozsomák János vagyok, az udvari intendáns.

- No, hála istennek! - rikkantott fel Laci. - Csakhogy megtaláltam végre, kedves Rozsomák bácsi! Mit, hát nem ösmer?

- Nem én, uram. Kicsoda ön?

- Hát én vagyok abból a két fiúból a másik, akikkel az erdőben találkozott ezelőtt egy esztendővel… Tudja, mikor a nyulat megettük.

- Nem voltam én ott soha - felelte Rozsomák idegenül, de a félreismerhetetlen őszinteség hangján.

- A bátyámat, a Pistát, magával vitte Bécsbe - folytatá Laci habozva.

- Nem vittem én senkit. Itt valami tévedés van. Azt már én is hallottam, hogy nagyon hasonlítok egy Bercsényi nevű grófhoz - tette hozzá némi kevélységgel -, de nem is ösmerem azt a grófot.

- Az, aki a bátyámat elvitte, szakasztott mása volt kegyelmednek, s Rozsomák Jánosnak mondotta magát.

- Teringette, nem értem, hacsak az ördög nem vette fel az alakomat és nevemet. Vagy pedig ön van megbolondulva, fiatalember! Nézze csak meg, kérem, jön-e már az a lovas!

A lovas most sem jött, minélfogva nagy dünnyögéssel távozott a vár felé, ott hagyva Lacit, kinek feje zsibongott a hullámzó benyomásoktól.

- De hát ki volt akkor az a Rozsomák? Két ember-e, vagy egy ember? Ha ez az, miért tagadta el a bátyámat, ha pedig a másik, miért tagadta el, hogy Rozsomáknak hívják?

Megfoghatatlan rejtélynek látszott előtte, melyből nincs semmi kivezető fonal.

E pillanatban érkezett meg a várpalota elé a lovas, akit Rozsomák várt, tajtékzó lovának patkói szikrázva csattogtak a köveken.

Rögtön körülállták udvari szolgák a lova kantárját fogva:

- Szálljon le sebesen, és ne is öltözködjék át. Őfelsége már türelmetlenül várja.

*

Egy félóra múlva csomagolni kezdett az udvar, a déli órákban már kiszivárgott a hír, hogy az elfogott II. Rákóczi Ferenc megszökött a bécsújhelyi börtönből, s Lengyelországba menekült.

Mindennap egy futár jött a császár után Bécsből. Az öreg császár, mintha sejtette volna a bajt, mindennap türelmetlenül, izgatottan várta a futárokat.

A mai rossz hírt hozott. Az utolsó Rákóczi szabadon van.

Sápadtan jártak-keltek a miniszterek és udvari tisztek. A kocsisok a lovakat szerszámozták, a lakájok a málhákat rakták a társzekerekre.

A polgárság közt mindenféle cicomákkal megnövekedve hömpölygött a sokat jelentő hír.

S ettől a naptól kezdve óriási tömegek jártak ki esténkint nézegetni a Dunapartra, ha nem piroslik-e még az ég Lengyelország felől…

Mindenki hitte, hogy piroslani fog.

De Lacira elveszett e hír bűbája, mert mikor a vendéglőbe ért, már otthon volt a szolga a Nesselroth Ágnes válaszával.

Csak két szót írt, de az sokat ért.

Visszaküldte a kis kötelezvényt azon módon, csak azt írta alája finom fonott betűkkel:

»Láttam. - Megtartom.«

Felsikoltott örömében.

Bánta is ő most, hogy Rákóczi szabad, egész szívét betöltötte az az édes tudat, hogy ő fogoly.

XI. FEJEZET
AZ ELTŰNT SZERENCSE

Addig nézték Budán azt a pirosló eget Lengyelország felől, hogy csakugyan piros lett. Először csak egy kis szegély, azután köröskörül az egész égbolt.

A földből nőttek ki maguktól a kemény daliák, a nyalka kurucok.

Még akkor »üzenni« sem kellett, csak beküldeni a zászlókat. Összekiabálták azok némán az egész országot; mikor Rákóczi bejött Lengyelországból, kész hadserege volt, s az úgy nőtt, mint a hógomoly.

Régi kuruc nóta jobban elbeszéli azt nálamnál:

Kiállott Rákóczi
A munkácsi sáncra,
Reá támaszkodék
Pántos pallosára,
Reá rivalkodék
A rézdobosára:
«Dobosom, dobosom,
Udvari dobosom,
Most néked megmondom:
Ne úgy verjed, mint eddig:
»Isten tudja, hogy lesz mint?«
Hanem úgy verd: Rajta,
Rajta, rajta, rajta!
Úgy verd, a föld rengjen,
Ég is visszazengjen.
Aki él, meghallja,
Sőt azt is, ki halva
Fekszik, felriassza:
Rajta, rajta, rajta!»

A forradalom levegője minden réteget áthatott, s Rákóczi zászlai diadalmasan nyomultak előre mindenfelé.

Hiába rakott a lőcsei kalendárium bölcs összecsinálója éppen annyi S. S.-t, mint V. C. betűt a napok mellé (mert a kurucok azt tartották, hogy a két s-sel jelzett napok a labanc fegyvereknek kedvezők: *»Superat Soldat«*, míg ellenben kuruc győz a V. C. jel alatt, mely azt jelenti, hogy *»Curutz Vincit«*), a kurucok győzelme gyakoribb volt, s Rákóczi csakhamar ura lett egész Felső-Magyarországnak.

Ott volt már majd minden fiatal dalia vagy a Rákóczi zászlói alatt, vagy a labancok közt, csak még a mi hősünk, Veres László nem.

Mert végre százszor mulatságosabb a haditárogatónál az a gitár, melyből a kedves leányka parányi ujjai csalják ki az édes hangokat. Ugyan dobolhatott Veres Lászlónak a Rákóczi rézdobosa, hogy »rajta, rajta, rajta«, ha a szép Nesselroth Ágnes verte ki folytonosan: »Ne menj el, maradj itt!«

Egyébként is nehéz helyzete lett volna, mert szándéka lévén mindenáron megnyerni az Ágnes kezét, nem akart semmi olyat tenni, ami az öreg Nesselroth előtt bevághatta volna az útját.

Nesselroth uram pedig ravasz ember volt, aki a világért sem árulta volna el, miféle párton van; azaz hogy el sem árulhatta, mert nem volt ő egy párton sem, gondolta magában: ki tudja, mi lesz, hogy lesz, majd a végén tudódik ki: mi az én meggyőződésem!

És hogy ne kelljen sem a magaviseletével, sem a szavával elárulni, a császáriakhoz szít-e vagy Rákóczihoz, süketnek tette magát, és a legöregebb szenátort bízta meg, hogy helyettesítse az ügyek vezetésében. Ő maga csak hümmögött, és a kezeit dörzsölte, ha kérdeztek tőle valamit.

De azért Veres László mégis megkérdezte egyszer, mikor már nagyon bántani kezdte a lelkiismeret, amiért tunyán lebzsel ebben a nagy munkaidőben: »Adja a leányt, vagy nem?«

Az öreg ötölt-hatolt, míg végre ő is egy kérdéssel állott elő: »Mi lenne, ha nem adnám?«

- Hát az lenne - felelte Veres László -, hogy elvenném a kegyelmed akarata nélkül is.

- Akkor inkább od'adom - szólt gúnyosan -, hanem előbb szerezzen a lányomhoz méltón vagy megfelelő rangot, vagy megfelelő vagyont. Nekem egyre megy, akár az egyik, akár a másik.

- Nekem megvan az egyik; a vagyon. Tehát szavánál fogom.

- Vagyon! Mit ért kegyelmed az alatt, Veres öcsémuram? Mert a szegény ember a száz forintot is gazdagságnak nézi. S én nem azért gyűjtöttem az egyetlen leányom számára, hogy azt akárki fölmarkolja. Azért hát jöjjünk tisztába, mi az a vagyon.

- Majd meglátja - mondá Laci hencegő hangon, s miután már meglehetősen leolvadtak azok az ékszerek, melyeket magával hozott (nem tudott bánni a pénzzel), elhatározta, hogy visszamegy Gyulafehérvárra, s elhozza onnan a kincs másik felét. Hadd vakuljon meg tőle az öreg Nesselroth.

Pedig Nesselrothnak talán untig elég lett volna az is, ami most van Lacinál.

Csakhogy Lacit fölháborította a polgármester modora, s úgy akart neki visszavágni, hogy az igazán csattanjon. Hadd lássa a kapzsi nyárspolgár, hogy mit nevez Veres László vagyonnak, s akkor álljon el szeme-szája.

Legott útra kelt Gyulafehérvárra, magához véve a hű Dráva kutyát, melyet soha el nem hagyott; éjjel-nappal vele aludt egy szobában, s annyira megbecsülte, hogy mikor egyszer a szép Ágnes valami főbenjáró oknál fogva megrúgta a derék állatot, emiatt képes volt rá megneheztelni, napokig kerülni a házukat.

A kutyán kívül csak még a legényét, Boncz Mártont vitte magával, akit Pesten fogadott. Marci víg fickó volt, mindenféle zsírral megkenekezett, roppant svádával és furfanggal megáldva, s amellett olyan ostoba arca volt, mint egy birkának.

Amint Gyulafehérvárra értek egy nap délben, alig várta Laci, míg beesteledik kissé, hogy a járókelők meggyérüljenek, a legényt beküldte az »Arany medvé«-hez, s ő maga a kutyával dobogó szívvel ment a leégett városrész felé. Az volna a cifra - gondolta magában, s a hideg verejték kezdte kiverni arra a gondolatra -, ha már azóta házat építettek volna arra a helyre.

Azt ugyan nem tették; nem arra való világ van most, házakat építeni, mikor egyebet se csinálnak, mint örökké pusztítják a házakat. A labanc felgyújtja őket a kurucok elől, s a kuruc a labanc elől.

Azon módon állt a fekete mező, mint mikor utoljára volt itt. Bizonyosan ott van még a jel is, amit az üst mellé szúrt. Szívdobogva nézett szét. A jel nem volt ott. Ej, hiszen megösmerni anélkül is! De mégis elfogta az aggodalom, s mintha tanácsot akarna tőle kérni, önkénytelenül a Drávát nézte.

A hű eb haragosan morgott valamit, de meg se mozdult. Pedig valamikor ő maga szaladt oda, ahol a katlan volt.

De minek toldjam-foldjam, röviden is el lehet mondani a tényt, hogy Laci nem bírt ráakadni a kincs helyére. Pedig ott van a kis kiszáradt szilvafa is, ettől jobbra tíz-tizenöt lépésnyire lehetett az üst. De hátha amaz a másik szilvafa volt az. Egyszóval elvesztette az irányt, s azzal a fejét is. Úgy turkált ott, majd ide rohant, majd amarra rohant, mint egy őrült, de az üstnek se híre, se hamva, s a kutya se segít, hanem érzéketlenül nézi.

No, majd megtalálom holnap - hebegte, mikor már majdnem rogyásig elfáradt, s elment aludni az »Arany medvé«-hez.

- Ösmer-e még kegyelmed? - kérdé az ivóban pipázgató Nagy Gergelytől, ki fontos beszélgetésben volt már akkor eredve Boncz Marcival.

A goromba kocsmáros megismerte a hangjáról, s ijedten kapta le szokása ellenére fejéről a süveget.

- Oh, fenséges uram, ismerem bizony!

No, erre meg aztán nemcsak Veres Laci, de Boncz Márton is nagy szemeket meresztett: (Hát ki az ördögnél szolgálok én?)

- Be tréfás kedvében van kegyelmed - vágott közbe Laci fanyar mosollyal, mert ő ugyan nem volt tréfának hangolva -, hogy megfenségezi a szegény embert!

Amire Nagy Gergely elkezdett a mély alázat dacára, melyet egész arca visszatükrözött, a szemeivel hunyorgatni.

- Tudjuk, amit tudunk, kérem alássan.

- Lesz-e itt éjszakára szállás, Nagy Gergely uram, mert pogányul el vagyok fáradva.

- Hát ha csak az az egy ágy lenne Erdélyországban, nem-e keríteném meg azt is?

Másnap, amint felkelt, újult erővel indult az elhagyott telkek felé a kincset keresni.

Egy lovag jött rá szemben almás-szürke paripán.

Laci összerezzent, mikor megszólította.

- Te vagy, cimbora? - szólt a lova léptét meglassítva.

Laci fölnézett, ismerősnek látszott az arca, de nem bírta eltalálni, honnan.

- Hát nem ösmersz? Én Petki vagyok. Ejnye, hát nem emlékszel a víg mulatságra az »Arany medvé«-nél? Mikor aztán nálam háltál, s lovat vettél tőlem reggel?

- Emlékszem.

- Megvan-e még a Muci ló?

- Hol van az már azóta! Honnan jössz? - kérdé Laci.

- Messziről. Bercsényi uramtól hozok levelet a fejedelemnek. Igaz, megtaláltad-e akkor a testvéredet?

- Nem biz én - felelte Laci röstelkedve, s átnyilallott szívén a szemrehányás, hogy nem is igen kereste.

- No, én pedig aligha rá nem találtam, ha Istvánnak hívják.

- Hol van? - kiáltá Laci mohón. - István a neve.

- Mindjárt gondoltam, mert hasonlít rád.

- Hol van? merre van? - sürgeté reszketeg hangon.

- Sárospatakon van - felelte kissé húzódozva Petki.

- Mit csinál ott?

- Biz az nem sok okosat csinál: ül.

- Ül? Hogy érted azt?

- Be van csukva.

- A börtönbe? Szent istenem!

- Ott biz az.

- Mit csinált?

- Azt már nem tudom. Hanem az bizonyos, hogy nem szeretném, ha az én fejem olyan gyengén állana a nyakamon. Isten veled, cimbora, mert sietős a levél, amit a fejedelemhez viszek.

Sarkantyúba kapta lovát, otthagyván Lacit az út közepén forró fejével, tépő gondolataival.

Mit tegyek? Rögtön indulok. Ez volt az első gondolata. S néhány lépést tett visszafelé. A Dráva kutya vígan ugrándozva szaladt előtte a kocsma felé.

- Ki kell mentenem. Meg fogom szabadítani életem árán is. Odaborulok a fejedelem lábaihoz, s ha nem adja, kiveszem a börtönből erővel is. Sereget gyűjtök, s megostromlom, ha kell, a sárospataki börtönöket. De hát ha még a kincs is meglenne, mert az aranykulcs legkönnyebben nyitja meg a börtönöket. Oh, kedves testvérem, csakhogy végre megtaláltalak! Ha vasban ülsz is, nem tesz semmit. Öcséd elég erős, elég gazdag… Kivált, ha még a többi kincset is magammal vihetném. Ej, egy fél nap nem a világ! Forduljunk vissza. Dráva! Pszt! Hé, Dráva!

Megfordult Laci, de az eb nem hajtott rá. Utána iramodott, s úgy akarta erővel visszaterelni a nyakszíjánál fogva, melyre madzagot kötött, de a kutya rámordult, s beleharapott a csizmaszárába, mire Laci dühös lett és megrúgta.

A Dráva elkezdett keservesen vonítani, s kiszabadítván magát, rohant a kocsma irányába.

- Süllyedj el a pokolba! - dünnyögte hősünk bosszankodva, s egyedül indult az elhagyott telkek felé.

Hasztalan volt minden fáradsága, a kincs helyére rá nem tudott többé akadni, s minél izgatottabb lett, annál kevésbé. Vége van! Itt nem segítene más, csak az ásatás. De ásatni már nem lehet titokban, nyíltan pedig meg sem engednék a telektulajdonosok, vagy ha megengednék, a legjobb esetben osztályt kérnének a kincsekből. Legvalószínűbb azonban, hogy magok ásatnák fel a telkeket.

Egyetlen mód van még csak: megvenni a telköket örök áron a tulajdonosoktól, aztán felásatni. Úgy van, ezt fogom tenni. Mindjárt megbízom vele Nagy Gergely uramat.

Visszament a kocsmába, melynek ajtajában vígan szalonnázott Boncz Márton.

- Hol hagyta, uram, a Drávát? - kérdé egykedvűen.

- Hát nincs itt? - szólt ijedten Laci. - Hisz visszafutott.

- Nem jött az vissza, uram.

Laci elsápadott.

- Az nagy baj lenne - hebegte. - Isten ments! Inkább vágatnám le a jobb kezemet, mintsem azt a kutyát elveszítsem.

- No bizony! Hiszen száz különb kutya van, csak füttyenteni kell.

- Hallgass! Te azt nem érted. Nézz körül, nincs-e itt valahol.

Beszaladgálták a kertet, az udvart, bekukucskáltak az ólak mögé, a kocsiszínbe, a szalmakazlak zig-zugába, nem-e oda húzódott meg a szegény Dráva, aki olyan zokon vette, aki annyira elérzékenyült, amiért a gazdája megrúgta.

Laci hovatovább jobban a szívére vette, szemei megüvegesedtek, homlokán hideg verejték gyöngyözött a megdöbbenéstől, hangját lassú reszketegség fogta el. Kiállott az »Arany medve« elé a kőre, s onnan kezdte kétségbeesett hangon hívni:

- Dráva! Dráva! Gyere elő, kedves kutyácskám! Ne haragudj meg rám! Bocsásd meg, hogy megsértettelek, nem bírtam a haragommal. Táto, ne! Dráva, ne!

De a Dráva csak nem akart előjönni.

- Most hagysz el, a legnagyobb dolgomban magamra maradok. Nem szép tőled, Dráva! Gyere vissza, édes kutyám!

Nosza, utána szalasztotta az »Arany medve« összes cseléd ségét.

Négy arany a díja, aki visszahozza a Dráva kutyát. Amire aztán még Nagy Gergely uram is kutyakeresőbe indult, de üres kézzel szállingóztak vissza harangszókor. Se híre, se hamva a Dráva kutyának.

Sajátságos nyomasztó érzés szorította össze a Laci szívét. A júliusi ég derülten ragyogott, az ódon házfedelek nyájasan mosolyogtak a napfénytől, de őneki ridegnek látszott az egész világ, sohasem volt ő még ilyen egyedül.

- El kell szaladni a városi főbíróhoz, hadd doboltassa ki mindenfelé a Drávát. Száz arany a díja, aki visszahozza.

Egy óra múlva már pergett a dob, hogy »tudtára adatik mindenkinek, miszerint…« Egész Gyulafehérvár nem csinált egyebet, mint a kutyát kereste. Jöttek is becsületes megtalálók bőven az »Arany medvé«-hez, fehér ebeket vezetve kötélen, de egyik se volt a Dráva. Az örökre odalett.

Laci eközben behítta Nagy Gergelyt a legbelsőbb kamrába, s így szólt hozzá:

- Mit gondol kegyelmed, meg lehetne-e venni az összes fundusokat az elégett városrészben?

- Pénzért mindent lehet, kérem alássan.

- Kinek a telkei azok?

- Többnyire jámbor örmény kereskedőké, azok pedig a lelkük üdvösségét is eladják, ha nyerni lehet rajta.

- Akkor hát vegye meg nekem azokat a telkeket.

- De mire valók azok a fens… akarom mondani a nemzetes úrnak?

- Házat és kertet akarok ott csináltatni.

Nagy Gergely uram ravaszkásan mosolygott:

- Hát mégis igaz lesz, hüm…

És megcsavarintotta a deres bajuszát.

- Mi?

- Derék leány ez, instálom, akár egy mesebeli tündérkisasszony, magas, vékony, nagy szemű, az bizony megérdemli, hogy új házat építsen neki fenséges uram.

- Ugyan hagyja el már azt a bolondozást azzal a fenséges címmel. Miféle leányról beszél keed?

- Hát a Teleki-kisasszonyról. Tudjuk mi már azt, instálom. A verebek is csiripelik Gyulafehérvárt. Hogy nem tetszik róla semmit tudni? Jó, jó. Legyen titok, ha titok. Még estig minden fundus a mienk lesz. Hanem egyet előre is megmondok, hogy a »pro libertate« pénzeket ezek a gazemberek el nem fogadják.

- Aranyban fizetek.

- Az már szó! Az arany olyan a pénzek közt, mint a tudós: minden nyelven beszél, s mindenkinek a szívéhez szól; a réz csak olyan, mint a szajkó, egyetlen szót makog, amit belevernek.

Amit ígért, Nagy Gergely megtartotta, a fundusokat összevásárolta még aznap, megkötvén a Veres László nevére az örök adásvételi kontraktusokat, amelyben lemondanak a földről, s még arról is, ami fölötte vagy alatta van. Bánták is azt az örmények.

A városban most már kész bizonyossággal terjedt el a hír, hogy egy királyfi van itt, aki a Teleki Mihály uram leányát veszi el, s palotát építtet Gyulafehérvárott, sokkal fényesebbet, különbet a fejedelmi laknál.

Az együgyűbbek megijedtek: Micsoda, itt fog lakni? Hát ezután már két király lesz Erdélyben? Nem jó dolog ez, atyafiak! Apafi Mihály uramat még csak megbírtuk valahogy - de ha még egy másik fejedelem is lesz, biz isten, ki kell vándorolni innen!

Másnap, harmadnap hozzáfogtak az ásatásokhoz, s lázasan folyt a munka. Laci felásatta az egész területet, futkosott egész nap az egyik ásótól a másikhoz, s kínos volt nézni, amint egyre borultabb lett a homloka, s egyre zavartabb a tekintete. Az emberek azt suttogták: »meg van őrülve.«

- Csak ássatok, ássatok - sürgette őket -, megfizetem a munkátokat; s az aranyait csörgette.

Még éjjel is ástak, de az nem volt sem fundamentum-ásás, sem ültetmény alá való, csak éppen hogy föltúrták a kemény, engedetlen földet. Tisztára megbolondult a szegény királyfi.

Már arra is gondoltak, hogy megjelentik a szomorú esetet Gernyeszegre, ahol a hatalmas tanácsúr és családja tartózkodott ez idő tájt.

Egy hétig folyt a munka; sok rozsdás vas, öreg cserép fordult ki a kapa alatt, de az üstnek semmi nyoma sem volt.

Azt hitte volna, hogy álmodta ő az üstöt, ha nem emlékeztetné rá minden: a nagy gyűrű az ujján, a címeres vésésű zöld kövek, az aranyak zsebeiben és a kis vasládában, melyet Boncz Marci őrzött, mint a két szeme világát.

Hanem hiszen nem sok van már azokból az aranyakból. Nincs annyi kincs, hogy el ne fogyjon. A telkek roppant pénzt emésztettek fel. A Drávát még most is keresik kiküldött emberek az egész környéken. Mindennap merül fel valamely nyom, itt látták, ott látták a fehér kutyát - de nem egy fehér kutya van a világon.

A munkások méregdrágák, Nagy Gergely uram pedig valóságos nadály, ért a szipolyozáshoz. Ha a kincset meg nem találják, hát az elemelt fele éppen rámegy a megtalálhatatlan felére. Ott lesz Veres László, ahol volt, mikor idejött. Akár visszamehet megint koldusdiáknak.

A keresés szenvedélyévé lett; mint a kártyásnál, a csillogó remény folyton ösztökélte. Mindig azzal feküdt le reggel, hogy »majd holnap« - míg egyszer csak üres lett a zseb is meg a vasláda is. Az utolsó arany is elgurult, és mégsem volt meg sem a kutya, sem a kincs.

- Hej, ha én akkor meg nem rúgtam volna azt a kutyát! - sóhajtott fel, majd leborult sírva az asztalra az »Arany medvé«-ben -, ha én akkor egyenesen Sárospatak felé indultam volna! Megvolna most a pénz is, kutya is, és tán bátyámat is kiszabadíthattam volna.

- Egy szóm volna kegyelmedhez, Nagy Gergely uram.

- Mit parancsol?

- Menjen el az örmény kereskedőkhöz, és adja el nekik a fundusokat, ahogy veszik.

- Hát nem építkezünk már?

- Nem kérek belőle.

Nagy Gergely uram azt se bánta, elsinkófálta a fundusokat potom áron, s másnap útra kelt Laci azzal a pénzzel, szomorúan, lehangoltan.

- Hova megyünk, uram? - kérdé Boncz Marci.

- Nem vagyok én többé urad, hanem ha beveszel, beállok cimborádnak.

- Hogyhogy? - szólt ez, nagy szemeket meresztve -, hát nem királyfi az úr?

- Szegény fickó vagyok.

- Én pedig azt hittem, gazdag bolond.

- Hja, volt, nincs. Elfogyott a pénz, szolgám. Majd máskor beszélem én azt el neked.

Vígan kurjantott erre Marci:

- Annál jobb, ha így van!

- Velem jössz-e, Marci?

- Akár a világ végére!

- Sárospatakra megyünk.

- No, azt éppen szeretem!

- Ott van a testvérbátyám elfogva, azon szeretnék segíteni.

- Teremtette, ha ezt tudtam volna! De csak nem a kurucok foglya?

- Úgy hallom, azoké.

- No, ez furcsa dolog - mormogta fejcsóválva. - Ejnye, ejnye! Hát *mibe* keveredhetett a kurucok ellen?

- Éppen ezt nem tudom. De majd meglássuk.

Így indult meg nehéz szívvel Veres László, szegényesen. A nagy kincsből nem volt már semmi, csak az eladott fundusok csekély ára és a címeres gyűrű az ujján, meg egy fényes álom emléke.

Nem tudta, kit sajnáljon jobban, a pénzét-e, Ágnest-e, vagy a Drávát?

XII. FEJEZET
A RAB

Nagyot sóhajtott Laci, mikor végre hosszú, fáradságos út után ott álltak a sárospataki várnál. Zászló nem lengett a homlokzaton. A fejedelem nincs most itt.

- Itt vagyunk, Marci bácsi; most már a legelső dolgunk utánajárni a bátyám ügyének, aztán valami alkalmazást keresünk magunknak.

Megtudták nagynehezen, hogy csakugyan ott ül Veres István az egyik várbeli tömlöcben; egy jóakaratú lándzsás őr meg is mutatta neki az ólmos ablakot, ahol ül.

- Mit vétett?

Az őrök vállat vontak:

»Ki tudná azt? Sokat nem kötnek a mi orrunkra.«

- Nem hallották kegyelmetek, mi fog vele történni?

- Fölakasztják! - felelte kurtán a porkoláb.

Laci szemeiből kicsordultak a könnyek.

- Úgy tetszik, nagyon sajnálja az úrfi, talán valami atyafia?

- Testvérem.

- Én bizony azt hittem, senkije sincs. Csak egy nagy fekete kutya jár ide vonítani. Azt mondják, övé.

- Igen, kellett lennie egy kutyájának. Megismerném én, ha itt van.

Az őr szétnézett az udvaron és füttyentett, mire a kerek bástya mögül előugrott egy lompos fekete kuvasz, mogorván vicsorgatva a fogait. Laci megismerte: ugyanaz volt, melyet a haldokló boszorkány testált rájok.

- Ragaszkodó állat, itt van szüntelen és őrzi a gazdáját. Pedig iszen eleget őrizzük azt mi is.

- Ragaszkodóbb, mint a mi fehér kutyánk volt - jegyzé meg Boncz Márton.

- Én csak azon tűnődöm - folytatá a porkoláb -, hogy mit eszik. Itt még csont sincs.

Laci megtört, tompa hangon kérdé: lehetne-e beszélni a fogollyal?

- Nincs rá eset. Amiatt kár is volna a várnagyhoz fáradni.

- Ki a várnagy?

- Krucsay.

Laci megrázkódott erre a névre, s dacosan hebegte:

- Hol tudhatnám én azt meg, mit vétett a szegény testvérem?

- Azt Bercsényi uram őnagysága mondhatná meg, mert az ő emberei hozták ide vasban Sátoraljaújhelyről.

Bercsényi éppen Sárospatakon időzött, de Lacit elutasították, nem kapott kihallgatást. Azt mondták, köszvényben szenved a gróf, és nem ereszt be magához csak javasasszonyokat és jósokat. Amazokkal gyógyíttatta magát, ezeket pedig szerette, mert a jóslataik, ha jók, kiszivárognak a nép közé, s emelik a hangulatot.[1] Ugyanazt teszik, amit a dupla lénung.

- Mármost mit csináljunk? - tördelte kétségbeesetten a kezeit Laci.

- Én még tudok egy módot.

- Mi lenne az?

- Be kell menni hozzá vagy jósnak vagy javasasszonynak a képiben, de minthogy az utóbbi nehezen menne…

- Igaz, kiadom magamat jósnak.

- Az nagy bolondság lenne tőled, mert ahogy én sejtem azon dolgokból, melyeket útközben elmondtál életed tarkaságai közül, ama Rozsomák János nem lehetett más, mint gróf Bercsényi.

- Azt gondolod?

---

[1] Thaly, Irodalom- és műveltségtörténelmi tanulmányok a Rákóczi-korból.

- Meg vagyok róla győződve. Hiszen a fölkelés sikere mutatja, hogy neki előzetesen be kellett járnia és kapacitálnia az urakat. Ezt pedig csak álruhában és álnév alatt tehette.

- Mondasz valamit.

- Azért hát engedd, hadd környékezzem meg én a grófot. Majd jóslok én neki olyanokat, hogy mindjárt kiszalad az őkelme lábaiból a köszvény.

Boncz Márton regényes hajlamú fickó volt, ki két év előtt még ott molnárkodott a tallósi malomban, melyet a Dudvág vize hajt; ábrándos lelke fölkergette Budára szerencsét keresni, s itt találkozott Lacival elzüllötten; az szolgálatába vette az öreget. Nagy színészi tehetség volt benne, bámulatosan tudott utánozni másokat s tettetni magát.

Ott kullogott vagy két napig a Bercsényi cselédjei közt, bibliás jóslatokat mondván Rákóczi királyi székéről, Bécs falainak leomlásáról. Bercsényinek elújságolták szolgái, kíváncsivá tették, maga elé hívatta, s Marci fanatikus arccal, ég felé fordított szemekkel jósolt rémítő vérfürdőket a labancoknak, olyan furfangos jósdabeli nyelven, hogy az a köszvényes grófot (ki félig-meddig hitt is az ilyeneknek) részint mulattatá, részint lelkesítette.

Egy hét alatt Marci, vagy amint Bercsényi nevezte el: »Habakuk próféta« bennfentes lett. Bercsényi sokszor hívatta maga elé, hogy mulattassa, s ilyenkor lehetséges volt előhozni a szegény rabot.

Egy vasárnap délután éppen ő maga kérdezte:

- Nos, mit álmodtál, Habakuk?

- Kegyelmes jó uram, egy rabról álmodtam az éjjel.

- És mit álmodtál felőle, derék Habakuk?

- Egy fehér galamb jelent meg álmomban, aki azt súgta fülembe: »Ül itt a sárospataki várban, nehéz vasban egy legény, akinek Veres a neve, s aki, ha kiszabadul, hét mezőt tesz veressé az ellenség vérétől.«

- Valóban ül itt ilyen nevű rab, de amiatt ugyan nyugodtan alhatnak a labancok. Nem öl az már meg egy patkányt sem.

- Talán meghalt?

- Nem, de meg fog halni. Éppen a ma reggeli stafétával küldte a fejedelem aláírva a halálos ítéletét.

- Úgy? - kérdé Marci megrendülve. - Mit vétett a szerencsétlen?

- Lopott, sikkasztott, elárulta a fejedelmet. Ne is emlegesd Habakuk, mert csak rossz vért csinálsz. Egy fél esztendeje vallatjuk, tortúrázzuk, de olyan konok, hogy nem vall. Majd talán az akasztófa alatt magához tér. Pedig úgy bíztam benne, mint a saját fiamban.

Szomorú arccal kereste fel ezzel a hírrel Lacit. Az magánkívül lett, mikor hallotta.

- Lehetséges-e, hogy lopott volna? - kiáltá szívszaggató hangon. - Az én testvérem! Nem, én nem hiszem. Én azt gondoltam, a labancoktól fogták el, hadifogoly, de nem tolvaj. És mit lopott? Kitől lopott? Borzasztó! Azt mondod, alá van írva a halálos szentenciája? Istenem, istenem, mit csináljunk?

Boncz Marci vállat vont. »Nem segít már itt semmi. Szinte hallom már a varjúkárogást. Valamelyik reggel kivégzik, észre sem vesszük.«

- Ha tán a fejedelem elé mennék és lábaihoz borulnék, kegyelmet kérni?

- Későn érkeznél, a fejedelem Munkácson van, maga Bercsényi is reggel indul Szenicére. Engemet magával visz. Jobb bizony, ha te is beállasz a hadak közé és együtt megyünk.

- Nem, én itt maradok, bevárom szegény testvérem sorsát. Nem tudom én, mit csinálok, de valamit csinálok.

- Hát akkor isten áldjon meg, mert én addig bolondoztam a jóslásokkal, hogy most már visznek - prófétának.

Laci egyedül maradt, s az egész éjszakát álmatlanul töltötte. Töprengett, vajon mi történhetett a bátyjával. Ha legalább a bűnt tudhatná, amivel vádolják. Mindjárt könnyebb lenne valamit kifőzni. Ha legalább egy félórára láthatná és beszélhetne vele. Hátha mégis elmenne a várnagyhoz és megostromolná a szívét. Hiszen az is ember!

Reggel csakugyan azt tette, hogy megjelent a várnagy lakásán.

Egy fiatal hadnagy ült a szobában, mikor benyitott.

- Mit akar? - kérdé.

- A tekintetes várnagy úrral szeretnék beszélni - felelte Laci félénken.

- Milyen járatban van?

- A szegény elítélt Veres István miatt.

- Nem lehet - viszonzá emez nyersen. - Krucsay uram nem ér rá most.

Laci könyörögve tette össze a kezeit, mire a hadnagy, amint odatekintett, tiszteletteljesen hajtotta meg magát.

- Bocsánatot kérek kegyelmedtől. Azt hittem *csak kér,* nem tudtam, hogy *parancsolhat.*

Mire fürgén futott a belső szoba felé, a küszöbről hátraszólva:

- Menten szolgálatjára lesz a várnagy.

Laci azt hitte, álmodik. Mi eshetett ebbe az emberbe, hogy úgy egyszerre megváltozott?

A következő percben lihegve gurult be a pocakos Krucsay, piros-pozsgás arcával, kanáriszín hajzatával, melyet hátul fésű fogott össze kurucosan.

Laci elhalványodott. Előtte állt ez az arc sokszor azóta! E gonosz ráncok a homlokon, e ravasz, kegyetlen tekintet a szemekben. Atyjának gyilkosa.

Az öreg Krucsay meghajtotta magát az ifjú előtt.

- Mit parancsol a fejedelem? - kérdé ünnepélyesen.

- A fejedelem? - hebegte Laci, de csakhamar összeszedte magát. - Nem értem kegyelmedet, várnagy uram. Én…

- Látom a »secretum sigillum«-ot, uram. Kész vagyok engedelmeskedni.

- Ah! - kiáltott fel Laci önkéntelenül, s rendkívüli zavar festékezett arcán.

- Ismerem a fejedelem őnagysága titkos mandátumát. Itt van az oldalzsebemben. Vagy úgy? Igaz, hagyjon kegyelmed magunkra, Gencsy uram.

A fiatal hadnagy eltávozott, mialatt Laci némileg észhez jött, hogy valami rendkívüli tévedés foroghat itt fenn, amit ki kell zsákmányolnia.

- Tehát magunkra maradtunk, most bízvást szólhat kegyelmed a fejedelem parancsáról.

- Én ama bizonyos Veres István ügyében vagyok itt.

Krucsay meghajtotta magát.

- Mi történjék vele?

- Szabadon eresztendő - hörögte Laci, és e vakmerő mondatára minden arcizma megrándult.

De Krucsay éppen nem csodálkozott rajta, hanem egyszerűen kinyitotta az ajtót, s kiszólt a huszárnak:

- Küldje fel kend a porkolábot - miközben Laci felé fordult, s közönyös arccal mondá: - Pedig éppen ma kaptam az elutazott Bercsényi gróftól kezembe a halálos ítéletet, holnap kivégeztettem volna. Jó, hogy sietett kegyelmed a paranccsal.

A Laci szíve lázasan dobogott, egy szót sem bírt volna kiejteni. Szerencsére jött a porkoláb.

- Eressze legott szabadon Veres Istvánt - rendelé Krucsay, majd újra az ifjútól kérdé: - Nincs erre nézve valami külön intézkedés?

- Én viszem magammal.

- Amint tetszik - mondá a várnagy udvariasan. - Porkoláb, kend átadja a rabot e nemes úrnak.

Laci sietett künn lenni, mohón igyekezett a porkoláb után, de Krucsay gyöngéden visszatartotta:

- Oh, nagy jó uram; nem oda Buda! Nini, engem ugyan szépen megtett volna! Ha a rabot elviszi kegyelmed, hát akkor hagyja itt a gyűrűt. Az ördögbe, ha én is olyan feledékeny volnék!

Laci csak most nézett le az ujjára remegve, csak most tudta meg, mi az a csodatalizmán: a zöld köves, címeres gyűrű, melyet az ujján viselt. Lehúzta, és egy tettetett mosollyal átnyújtá Krucsaynak, ki egy hódoló csókot cuppantott rá.

- Most már rendben vagyunk - mondá, s Laci megkönnyebbült szívvel rohant le a garádicsokon: abban a hitben, abban az ámulatban, hogy ez mind csak álom.

A fejedelem titkos gyűrűje az ő kezén! Hát miként lehetséges az? Egy gondolat cikázott át elméjén. Hátha azok a fejedelem kincsei voltak, amiket Gyulafehérvárott talált!

De nem volt ideje gondolkozni. Három garádicsot is ugrott egyszerre, hogy utolérje a porkolábot, ki elöl ment rozsdás kulcsaival a börtönök felé.

Ott voltak végre a vaspántos, nehéz ajtónál.

Egyet csikordult a kulcs a zárban, s a következő percben egymás keblén pihent a két elszakadt testvér szótalanul.

A fekete kutya viháncolva ugrándozott mellettük.

*

- Menjünk innen - sürgeté Laci, mihelyt szóhoz jutott -, menjünk, menjünk!

- De miként szabadítottál ki?

- Majd elmondom, ha egyszer távol leszünk innen. Menjünk.

- De merre menjünk?

- Akármerre, csak itt ne maradjunk.

Elindultak ismét, mint ezelőtt régen, céltalanul a kietlen mezőkön, s csak mikor messze hagyták el magok mögött Sárospatakot, indult meg a beszélgetés.

- No, most már hadd hallom, miképp szabadítottál ki!

- Mondd el előbb magad, miként jutottál be.

- Nagyon rövid az én történetem - kezdé -, és nagyon szomorú. Rozsomák, akivel Bécs felé indultam, senki más, mint Bercsényi gróf.

- Mindjárt gondoltam.

- Ő csakugyan Bécsbe vitt engem, s csakhamar megszeretett. A legbizalmasabb dolgaiba beavatott. A fölkeléshez tett előkészületeket, s erre nézve egyik legfontosabb dologban mentünk akkor Bécsbe, hogy onnan a Rákócziak kincseit elszállítsuk Magyarországra, valamely rejtett helyre, hogy ha esetleg baj támad, azokat el ne kobozhassák. Sokáig titkolódzott előttem, mígnem kiismert, s együtt szállítottuk a kincseket álruhában. Egy nagy katlanban elástuk. Csak én tudtam a helyet meg ő. Más halandó azt meg sem álmodhatta. S mégis mi történt?

- Mi? - kérdé Laci tompán.

- Mikor a hadjárat megindult, és szükség volt az ékszerekre, Bercsényi az elásott kincseknek *csak a felét találta meg.* A többit ellopták.

- Ah!

- Borzasztó dühre lobbant. Engem rögtön elfogtak, pedig isten a tanúm, olyan ártatlan vagyok benne, mint a ma született gyermek. Oh, öcsém, mennyit szenvedtem én a börtönben! Nem az éhség, nem a tortúra, hanem a gyalázat miatt. Vallattak, kínoztak: kinek árultam el a kincs hollétét? Váltig mondtam, ártatlan vagyok, de nem hitték. S én magam sem tudom fölfogni, hogyan történhetett.

- És hová ástátok el az ékszereket? - unszolá Laci remegő hangon.

- A fejedelemnek volt egy lakatlan szerény háza Gyulafehérvárott, melyet még az apja építtetett ott egy öreg tiszttartója számára, abba ástuk el a nagy rézüstöt.

- Szent isten! - kiáltá Laci, és térdei megrogytak, mialatt halántékaihoz kapott, érthetetlen szavakat motyogva.

- Akartál talán mondani valamit, kedves öcsém?

Laci rábámult megüvegesedett szemeivel, habozott egy pillanatig, valami láthatatlan szellem mintha azt suttogta volna neki: »Vallj be mindent« - de a fekete kutya, mely ott settenkedett a lábaik alatt, közbevakkantott, s elzavarta a jó szándékát. »Ej, mit használna, ha mindent elmondanék? Úgyis csak ott volnánk, ahol vagyunk, legfeljebb engem érne örökös szemrehányás.«

Majd hangosan mondá:

- Nem, semmit sem akartam mondani; csak azt, hogy siessünk minél jobban, mert nem vagyunk kellő biztonságban, míg labanc tábort nem érünk.

- Hogyan? Nem értelek. Hisz nem szökünk. Szabadon eresztettek.

- Az ám! Ott a halálos szentencia ellened Krucsaynál. Csellel szabadítottalak ki, mely előbb-utóbb kisül, s akkor aztán mind a ketten veszve vagyunk.

- Miféle csel lehetett az, el nem bírom gondolni.

- Ne firtasd. Majd eljön az ideje, hogy elbeszéljem.

- Ez már baj - szólt Pista elszomorodva.

- Olyan baj, amelynek jó oldala is van: hogy Krucsay uram keserüli meg.

- Hát most már mitevők legyünk?

- Mind a ketten beállunk labancoknak.

- Azt már nem teszem. Hanem a becsületemet megyek keresni.

- Az ugyan nehéz lesz.

- Már én pedig mégis utána nézek. Csak még azt nem tudom, melyik úton kezdjem.

Estére beértek Óliszkára, ahol legelőbb is a bozontos, kuszált, börtönben nőtt szakállát vétette le Pista.

- Egészen más ember vagy! - kiáltá Laci, végignézve a szép, sudárnövésű ifjún. - Ugyancsak kihuzakodtál két év alatt! Rád nem ismer senki.

- Éppen azt akarom én - mondá Pista halkan -, hogy rám ne ismerjenek.

XIII. FEJEZET
AKIT A GOLYÓ NEM FOG

Ama kalandor főnökök közül, kik mikor Rákóczi a lengyel határon belépett, még mindjárt Beszkednél csatlakoztak hozzá, legtöbbre vitte Ocskay László brigadéros uram, aki az ünnepelt hősök közé küzdötte fel magát. Sok labancvérbe került. Vitézségének híre legendák alakjában járt az országban, épp úgy, mint később Vak Bottyáné vagy a Bezerédy Imréé, akit nem fogott a kard éle, mert talizmánt viselt az övén; egy lapos, kerekded lemezt e hátulról-elülről egyforma kabalisztikus mondattal: »Sator Arepo tenet Opera Rotas.«

De mind e dicsőségkoszorúzta kuruc vezéreknél népszerűbb volt Magday István: katonáknak kedvence, népdaloknak tárgya, Bottyán hadának szemefénye.

Magday Istvánról az volt a hiedelem, hogy testét a golyóbis nem fogja, s kit anya szült, nem árthat neki, mert meg van kenekezve a Szent-György éjszakáján pont éjfélkor talált gyík zsírjával.

Honnan jött, hová való, senki sem tudta. Maga Bottyán is csak annyit tudott mondani, hogy Érsekújvár körülzárolásánál nevezte ki közlegényből hadnagynak, s később, mert úgy harcolt a csatákban, mint egy oroszlán, egy csapat parancsnokságát bízta rá.

»Csodálatos katona« - írta Bottyán 1705-ben Tata mellől Bercsényinek, ki érdeklődni kezdett Magday iránt - »múltkor egy golyó horzsolta lábát az ostromnál, de ő nem engedte csizmáját lehúzni, mely tele volt aludt vérrel. »Vétek volna« - így szólt - »azt a hitet elmúlni hagyni, hogy a golyó engem meg nem vérez, inkább tovább szenvedek egy kicsit a sebben«, s úgy is tett, fennjárt a sebesült lábával, ráfogta, azért sántít, mert az új csizmája szorítja.« (Így keverik a szegény csizmadiákat rossz hírbe!)

Azok voltak ám a derék napok, mikor egyszerre két hadvezért szalasztottak meg Bottyánnal.

Pálffy bán Szombathely felé sietett, hogy a Szt.-Gotthárd táján táborozó Heister Hannibállal csatlakozzék.

Bottyán elejébe kerülve, körültáborolta seregét Szombathelynél.

- Tudja-e kegyelmed, generális uram, mit gondoltam? - szólítá meg Magday.

- Mit?

- Heister azt hiszi, mert már megvitték neki a hírt a kémek, hogy mi most itt farkasszemet nézünk Szombathellyel, és ássuk a víárkokat, amint igaz is. Képzelem, olyan nyugodtan érzi magát, mintha az édesanyja kötényével volna letakarva. Jó tréfa lenne, ha mi most a sereg egy részével rátámadnánk.

- Nem egészen bolond gondolat! - hagyta rá a vezér. - Tegyük meg!

Szóból tett lett, felültettek lóra hat ezred lovast, és szekerekre ültették a gyalogságot (azóta se volt még olyan úri állapota a bakának), és sebes vágtatva vitték Szt.-Gotthárd alá, hol a semmit sem gyanító Heistert teljesen meglepték, ködös téli nap lévén, hadait összetörték, s azokat, akik életben maradtak, kikergették a határokig, sőt még azon túl is egy nagy darabon Styriába.

Magday magát Heistert vette üldözőbe, bontalábú kis pej lovával mindenütt utánajárt.

- Megállj, megállj!

Mikor egy sík mezőn messze előrelovagolt Magday az övéitől, Heister hátrafordult.

- No, hát mérjük össze a kardunkat. Látom, hogy önnek különös kedve van rám!

- Az én fejszém a nagy fákat keresi.

Kihúzták a kardjukat mind a ketten, de Heister szerencsétlenül járt, lova megijedt valamitől, és kissé félreugrott, miközben összerezzent a vezér, s a legszerencsétlenebb pillanatban kiesett a kardpenge a kezéből.

- Sacrebleu! - káromkodott a vezér, önkéntelenül hátrahajolva nagy deres lován, hogy legalább az első vágás ne érje.

De Magday, egy perc műve volt, lehajolt lováról a kardért, oly ügyességgel, mint egy erőművész, és átnyújtotta Heisternek.

- Hogyan? Ön visszaadja kardomat, ahelyett, hogy lekaszaboljon? Hiszen megtehette volna!

- Meg is tettem volna, ha üldözőben esik meg ez, de ne feledje, tábornok úr, hogy kegyelmed önként fordult vissza. Ez hát párbaj, s nem verekedhetem fegyvertelennel.

- Igaza van, uram. Ön igazi nemesember. Szeretném a kezét megszorítani, ha időnk lenne az ilyesmire. Íme, jönnek! Siessünk!

Valóban már hallani lehetett a kuruc huszárok lovainak dobogását, mert a nagy köd miatt látni éppenséggel lehetetlen volt. Összecsaptak ádáz hevességgel; villámlott a két kard, és messze csengett. Egy roppant vágást mért Magday Heisterre, jó szerencse, félreugrott; nosza újra kezdik, de most meg a kurucok rontották el, mert amint közel érve látták, hogy Magday István izzad itt erős munkában, valamelyik huszár segíteni akart rajta, rálőtte a karabélyát Heisterre, de bizony csak a lovat találta, mégpedig a Magdayét, mely azonnal összerogyott.

- Isten önnel! - kiáltá elvágtatva Heister. - Ha egyszer önnek is le találna esni a kardja, számítson rám, én azt akkor fölemelem.

Friss lóra ült Magday villámgyorsan, s kergette tovább az ellenséget; ahol utolérte, vágta, mint a répát.

Néhányat levágott, két vasas németet el is fogott, s úgy hozta az istenadta labancait, hogy kihúzatta velök a kardjaikat, úgy mentek elöl fogoly gyanánt is kivont karddal, míg ő hátul kullogva, hüvelyébe dugta a magáét.

Mire visszatértek Szombathelyre, már azalatt hűlt helye volt ott Pálffy bánnak, magától megfutott Németújhely felé.

Az egész Dunántúl megtisztult az ellenségtől. Magday olykor magához vett vagy ezer lovast, s egész Bécs külvárosáig száguldozott, nagy rémületet gerjesztve a birodalmi székvárosban.

Mindezen vitéz cselekedetei, de különösen Simontornyánál tanúsított hősies magatartása eljutott a fejedelem füléhez is, ki neki a Heisterrel vívott párbaj után saját munkácsi istállójából egy gyönyörű fekete ményt küldött ajándékba a lelőtt pej helyett.

Rákóczi ajándékát jóval megelőzte a híre; a fejedelem, aki Miskolcon volt téli szálláson, elragadtatva beszélt környezetének az újonnan támadt kuruc hősről, Magdayról: portyázás közt hetedmagával miként kaszabolt le egy harminc emberből álló labanc csapatot: hírmondó sem maradt belőle; - máskor, amint a szitási völgykatlanban lovagolt társaival, a hegyről egy egész dandár labanc rájok tüzelt, a társai mind elhullottak, de a golyózápor közepett neki annyi baja sem lett, mint a kisujjamnak. Az ilyen ritka ember megérdemli, hogy a legszebb lovat válassza ki a fejedelmi istállókból.

Hanem még többet ér, ha egyenesen maga a fejedelem választ ki neki egyet.

Palotásy Kristóf, aki leveleket hozott Bottyánhoz, beszélte el, hogy Magday István uramat nemsokára olyan lóra ültetik, amilyenen még az öregapja sem ült; aranyozott lesz a kantárja, pirinyó ezüstlemezekkel csörgősre kivarrva a nyeregtakarója. Csakhogy azt még meg kell élni. A fejedelem is messze van Munkácstól, Munkács is messze van Szombathelytől; gebe lesz a csikóból, míg azt az utat megjárja. Aztán minden a levegőben van minálunk. Maga a felséges fejedelem mondotta nemrég egy kérelmező telhetetlen küldöttségnek: »Kedves barátim, én semmit sem ígérhetek; még talán ez a mente sem az enyim, ami rajtam van.« (Egy viseltes kamukaposztós mente volt őfelségén.)

Örült az egész sereg a hírnek, pedig irigykedni szoktak máskor, de Magdayt mindenki kedvelte, szerény volt és áldozatkész: barátaiért mindent megtett, de tőlük soha semmit nem kívánt. Az alárendeltjeivel szemben nem volt gőgös, de szolgai sem volt a feljebbvalók iránt. Ha vitézséget követett el, arról mélyen hallgatott, ha más vitt véghez derekas dolgot, annak ellenben ő volt a legélénkebb magasztalója.

Azért énekelte meg olyan lelkesen egy akkori kuruclant, mely (magunk közt legyen mondva) nem sokkal szebben csengett, mint a »libertas«-garasok.

Bontalábú lovon jár Magday István,
Ragyogó név lesz ez a mennyei listán.
Amerre ő lépdel, ott jár a dicsőség,
A Halálnak István bizony nagy segítség.

Ebből világosan látszik, hogy a versezet keltekor még a kis pej ló hordta Magdayt, s nem a fejedelemé.

Bár ne is hordta volna soha!

Egy nap, amint egy közeli látogatásból hazatért (a Bottyán egyik kimustrált gebéjén), riadó éljennel fogadta a hadiszálláson az egész sereg.

- Mi történt? - kérdi félig tréfásan, félig csodálkozva. - Engem éljeneznek kegyelmetek vagy a lovamat?

- Mind a kettőt - felelte Bónis János -, megjött a fejedelem küldeménye: egy fölséges vasderes. Bottyán már kerestette is kegyelmedet. Várja a sátorban.

Magday arcán tündökölt az öröm, legott lepattant a nyeregből, odavetve a kantárt egy közlegénynek, maga szapora léptekkel a vezér sátorába ment.

A zsibongó hadból, mely a sátor előtti téren tanyázott, tüzek mellett, párolgó üstök körül, egy Fekete László nevű közlegény, aki iránt nagy gyöngédséget árult el Magday minden alkalomkor, s nem egyszer lehetett őket látni bizalmas, meghitt suttogásban, eléje futva, a kezeivel integetett, hogy ne menjen be a sátorba!

De utolérni nem bírta a közlegény, s maga Magday az örömteli izgatottságban észre sem vette a Fekete László sajátszerű integetését. Belépett a sátorba.

Vak Bottyán eleibe ugrott vidáman, s aztán hátrafordulva mondá az ott álló alakhoz:

- Íme, méltóságos nagy uram, Magday István, akit a felséges vezérlő fejedelem kegye…

A háttérben álló alak előlépett erre, s kinyújtotta a kezét, hogy megszorítsa a Magdayét, s az abban a pillanatban ismerte csak fel, hogy Bercsényi gróf áll előtte és elsápadott.

Bercsényi visszarántotta a kezét; sötét árnyék vonta be csontos, férfias arcát.

- Ah! - kiáltá önkéntelenül. - Te vagy az? Hallatlan!

Magday testét lassú reszketegség fogta el.

- Hogyan, hát már ismerte vitéz Magdaymat, méltóságos uram? - kérdé meglepetve Bottyán.

- Nagyonis ismerem - felelte Bercsényi gúnyosan. - Bizonyosan jobban, mint kegyelmed. Adja át a kardját! - tette hozzá szigorú hangon.

Magday megtörten, halotthalványan oldotta le derekáról a kardot.

Vak Bottyán fölháborodva hebegte:

- De hát mit cselekszik kegyelmed, főgenerális uram?

- Majd mindjárt megmagyarázom. - Ismét Magday felé fordult: »Takarodj ki addig!«

Az engedelmesen, szemlesütve tántorgott ki a sátorból.

Ott künn a sátor előtt két díszhuszár állt, panyókás mentében, forgós kalpagokkal várva, míg ott benn elvégzi a fejedelmi biztos a ceremóniákat, addig is féken tartva a prüszkölő, toporzékoló ajándék paripát, aranyos csótárral, ezüstös nyereggel, virágokkal átvert selyemtakaróval, míg annak a gazdája, az ünnepelt hős kilépne.

Végre kilépett, s egy égreszkettető éljen hangzott fel a lelkesült, feléje tolongó kuruc vitézek ajkán. Azt senki sem vette észre, hogy kardja nincs az oldalán, csak azt látták, hogy nagyon sápadt, de hát a dicsőségtől is megfehéredhet az arc.

Magdaynak egy gondolata támadt. Amint eleibe vezették a huszárok a gazdagon díszített lovat, egy merész ugrással rajta termett a hátán, egyszer-kétszer megficánkoltatta, mintha próbálná, aztán gyű… belevágta sarkantyúját, kivált a táborból, s elszáguldott, köd előtte, köd utána.

A kurucok bámulva néztek utána, hogy micsoda bolond kedvtelés az ilyen ünnepélyes pillanatban elkalandozni, itt hagyni őket a faképnél, mikor még csak most jönnek a többi ceremóniák, amint azokat Bottyán tudtul adta: gróf Bercsényi felolvassa a fejedelem Magdayt magasztaló levelét a hadsereg előtt, azután az ökörsütés jön. A csapraverendő hordókat el is felejtettem mondani.

- Majd visszatér az, csak egy kicsit kipróbálja a lovat! - mondák némelyek.

- Kedve telik benne; de nem is csoda! Fölséges állat!

Mindenki azt hitte: visszajön rögtön, pedig már csak mint egy fekete pont látszott a láthatáron. Csupán egy ember tudta a seregből, hogy nem fog többé visszajönni, s nyergelt is legottan, így szólva a társakhoz:

- No, fogadjunk, hogy utolérem!

Amire azok fölkacagtak:

- Te akarnád a fejedelem lovát utolérni, ezen a gebén? Uccu, kehes, változz át tátosnak!

De az nem sokat törődött a gúny nyilaival, felült és utána vágtatott a pókos fehér lován, a többiek hahotája közt.

Ugyanaz az alak volt, aki az imént integetett Magdaynak, hogy ne menjen be a sátorba.

Ott benn pedig ezalatt, amint magára maradt a két úr, mohón ragadta meg Bercsényi a Bottyán vállát:

- Tudja-e kegyelmed, ki ez a fiatalember?

- Hát ugyan ki? - kérdé türelmetlenül és bosszúsan a vak vezér, miközben a látó szemét is behunyta; abban a hitben volt, hogy Bercsényit bizonyosan ellenszenve ragadta e brutális elbánásra. Nála ugyanis gyakran esett ez meg.

- Ez az ember egy Veres István nevű tolvaj, aki a rabságból megszökött.

- Nem lehet az! - szisszent fel Bottyán, s hirtelen kinyitotta a szemét, ha nem tréfál-e a gróf. - Jobban szerettem a fiamnál.

- A halálos ítélet elől szökött meg Sárospatakról infámis ravaszsággal, a fejedelemtől lopott gyűrűvel szedette rá a szegény öreg Krucsayt, a csavargó öccse által. De ez egy egész hosszú történet.

S azután elbeszélte elölről az egészet.

Bottyánnak nyitva maradt a szája, és sokáig nem bírt szóhoz jutni.

- Úgy, úgy, generális uram, a fickó egy közönséges gonosztevő. Mondhatom, szép meglepetés volt rám nézve, aki magam vállalkoztam rá, hogy a fejedelmi biztos helyett elhozom neki az ajándékot, s körülnézvén a kegyelmed táborában, egy jó napot csinálok a katonáinak. No, majd nagyot néz a fejedelem, ha megtudja. Még ma megírom neki.

- A legvitézebb katonám - sóhajtott fel Bottyán. - Mi fog vele történni?

- Az a fejedelemtől függ.

- Én a kegyelmezést fogom kérni. Itt mindig a legszebben, legnemesebben viselte magát. Még a kutyája is többet ér egy labancnál. Notabene, nagy fekete kutyája van, mely a sereggel jár s az ütközetben közibe megy az ellenségnek; harap, marcingol, mint egy dühös tigriskölyök. Ugyan, ugyan, főgenerális uram, puhítsa meg a szívét kegyelmed.

Addig, addig rimánkodott neki Bottyán, míg végre kiengedett a hirtelen természetű gróf:

- Isten neki, én nem bánom, terjessze fel kegyelmed a kegyelmezés iránti instanciáját »őfelségéhez«. (Ezt a címet kapta Rákóczi Erdélyben.) Én nem leszek ellene - ha megmondja, hol vannak a kincsek. Hívassa be, kérem, egy szóra.

De a sátor mellé állított díszőr azt mondta, ellovagolt.

- Miféle lovon?

- A fejedelmi vasderesen.

- Nem is fog akkor soha többé visszatérni - mondá Vak Bottyán szomorúan.

*

És igaz is lett. Magday, vagyis Veres István, mert ő volt, s a Fekete László név alatt is Veres Laci lappangott, meg sem állott, csak a Heister táborában. »Ha itt nem kellettem - gondolta magában -, majd kellek odaát.«

Szíve keserűséggel volt tele. Érezte ártatlanságát, ki akarta böjtölni, megpróbálta átváltoztatni a rettenetes balvégzetet, mely büntetlenül leteperte, de a fátum rátalált, s új csapást mért ellene. Mit tehetett volna egyebet: menekült, ahova tudott.

Hiszen megmondta neki Heister: »Ha az ön kardja esik le egyszer, jöjjön hozzám, én is fölemelem.«

Szavának állott. A két kuruc legényt jó szívvel fogadta, s mindjárt egy portyázó csapatot bízott Istvánra; míg ellenben Lacit beosztá egy másik hadtesthez, mert annyira mégsem bízott a két testvérben, hogy együtt hagyja őket.

De a bizalom is megjött apródonkint.

Veres István lassankint egyike lett a legjobb császári csapatvezéreknek, akit sűrűn és dicsérőleg emlegettek a Bécsbe küldözött bulletinek.

Mikor Rákóczinak megírta Bercsényi a Magday-esetet, miként találta hős álarca alatt a tolvajt, s miként tűnt el az ajándék lovon hirtelen, a fejedelem bosszúsan toppantott a lábaival:

- A tolvaj nem lehet hős. Magday pedig igazi hős.

Rögtön kiadta a parancsot, hogy bárhol érjék: kegyelem Magday Istvánnak.

De mikor aztán hónapok múltán híre jött, hogy a császári seregnél szolgál, s félelmetes most a kurucnak, a fejedelem ingerülten dörmögé:

- A becsületes ember nem lehet soha áruló.

Aztán kiadta a parancsot, hogy bárhol érjék Magday Istvánt: halál a fejére.

XIV. FEJEZET
A VÉRPAD

Magday ezentúl is annyi kárt okozott a fejedelmi hadakban, hogy Rákóczi kétszáz aranyat tűzött ki annak, aki élve-halva elhozza.

Körülbelül egy félév múlt el.

Az iblói mezőn kemény csetepaté volt egy júliusi délután Heisternek egy cirkáló csapata és a kuruc legények között.

A kurucok alig voltak nyolcvanan, az öreg »Jóska apó« vezette őket, a legöregebb káplár a felkelő hadak közt, aki, ha munka nem volt, mesélgetett a katonáinak vígan lobogó tábortüzek mellett, ha pedig munka volt, régi fringiájával úgy vagdalá a németet, mint a szabó a posztót.

A labancok lehettek vagy százan, amint az iblói erdőnél feltűntek.

- Hajrá! - kiáltá Jóska apó azokra, akik a számerőt kezdték aggódva mérlegelni. - Ne olvassuk őket most! Majd kényelmesebb lesz összeszámolni, hogy hányan voltak, ha már meg sem moccannak.

Nekidurálták magukat a kurucok, s majdnem úgy lett egy jó óra múlva, ahogy Jóska apó mondta. Kit megöltek, kit megsebesítettek, kit elfogtak, ki meg elfutott.

Ő maga a vezénylő tisztre vetette magát, s noha az vitézül viselkedék, foglyául ejtette s vitte a többi foglyokkal; mintegy harmincat ejtettek.

A császári tiszt fürkésző tekintetet vetett Jóska apóra, mintha ismergetné, de nem szólt semmit, csak a fejét hajtotta le búsan.

Az öreg káplárnak magának is ismerősnek látszott a tiszt, de csak belenyugodott, hiszen nem egy labancot látott már, hát nincsen benne semmi különös, ha hasonlít valamelyikhez.

Különösen a tiszt hímzett kardöve tűnt fel neki.

- Ejnye, ejnye, láttam már valahol ezt a kardkötőt. (Az öreg katona homlokát nyomogatta.) Hol is csak? Ejnye, ejnye! (Végre egy nagyot kurjantott.) Hopp, megvan! (Vállon ragadta a fogoly tisztet.) Hol vette az úr ezt az övet?

- Mi köze hozzá? - felelte dacosan a labanc tiszt.

Éppen ebben a pillanatban ért oda Hajdú János, aki ezelőtt Bottyán alatt szolgált, s élénken fölkiáltott:

- Teringette, hisz ez Magday István!

A fogoly összerezzent, s fülig vörösödött, Jóska apó pedig kíváncsian kérdezte:

- Miféle Magday István?

- Akinek az előkerítésére kétszáz aranyat tűzött ki Rákóczi fejedelem.

- Az ám? - hitetlenkedék az apó. - Nem lehet az!

- Hogy mi nem lehet?

- Vagy az nem lehet, hogy a fejedelem kétszáz aranyat tűzött ki Magday Istvánra, vagy ha ez úgy van, akkor az nem lehet, hogy ez Magday legyen. Nincs nekem, ecsém, akkora szerencsém.

- Márpedig az így van, Dobos uram - lelkendezék Hajdú János. - Ha százkilencvenkilenc aranyom volna, mindjárt odaadnám kegyelmednek érte, még akkor is nyernék egy aranyat, de mivelhogy nincsen több három libertásomnál…

- Jó lesz a kétszáz arany magamnak is - csettentett nyelvével Jóska apó -, elviszem haza az anyjukomnak.

Aztán a fogolyhoz hajolt, és bizalmasan súgta:

- Igazán kegyelmed az a Magday?

Mire visszasúgta amaz:

- Én a Pista diák vagyok, a kegyelmed egykori diákja.

Egyet hőkölt erre Dobos bácsi, és fölszisszent, mintha valami kígyó marta volna meg.

- Lehetetlen! - hebegte, de amint jobban megnézte a hosszú hajú, szőke ifjút, fölkiáltott: - Az vagy, igenis, az vagy! Teringette, hát hogy jutottál ennyire? (Elkezdte a fejét vakarni.) Ej, ej! Hát azért tápláltalak én téged?

Addig, addig nézte az öreg, míg kibuggyant a könnye:

- Szegény fiú! Hát így kell nekünk találkozni? Az öcséd hol van?

- Az is ott szolgál Heister alatt.

- Az is? No, mondhatom, szép örömet éltem meg belőletek. Adta kölyke, kétszáz aranyat húztál most ki a bátyád zsebéből, amiért te vagy és nem az, akinek gondoltunk. Hát illik ez?

- Ne búsuljon, Dobos bácsi, mert az a Magday István is én vagyok - mondá a fogoly keserűen.

- Te vagy? Hát hogy lehet az?

- Azt a nevet vettem fel.

- Mi? Hát oly vitéz lett belőled, hogy annyit adnak a fejedért? Szegény fiam, szegény fiam!

Odahajolt hozzá, megsimogatta szeretettel, összecsókolta, miközben forró könnyei úgy hulltak, mint a záporeső. A császári tiszt is sírva fakadt.

- Megszakad a szívem - zokogta -, megszakad. Jaj, mit fog a nénétek mondani, hogy általam pusztultál el? Mert ne hidd azt valahogy, édes fiam, hogy én szabadon eresztelek. Becsületes ember vagyok, ha megfogtalak, elviszlek, én a fejedelmet meg nem csalom. A saját fejemet odakínálom a tiedért, de a tiedet ki nem hagyom siklani a kezemből.

S hogy valahogy kísértetbe ne jöjjön, előkereste Hajdú János uramat, aki a szekerek körül foglalatoskodék.

- Hallja-e kegyelmed, azt mondta az imént, százkilencvenkilenc aranyat adna a foglyomért.

- Ha volna, igenis, mert készpénz a fogoly.

- No hát odaadom én kegyelmednek ingyen.

- Csak tán nem bolondult meg?

- De meglehet, hogy megbolondultam, azonban ne törődjék keed azzal. Nekem nem kell a fogoly, mert attól félek, hogy eleresztenném, sem a kétszáz arany, mert attól félek, hogy rám kiabálna. Kelmedé a fogoly, kelmed fogta, én nem tudok róla semmit.

- Hát akkor köszönöm alássan, Dobos uram. Majd elviszem én Sárospatakra olyan szépen, mintha tojás volna.

»Hanem én is utána megyek« - gondolá magában Dobos bácsi.

*

A fejedelem éppen országgyűlést tartott Sárospatakon. Rosszul mentek a dolgok, csillaga hanyatlott. Felette ingerlékeny és búskomor volt.

Minden gondolkozás nélkül írta alá a Veres István halálítéletét. Hadd legyen példaadás. Kétszeresen megérdemli. Bakó üsse le a fejét.

Szerdára tűzték ki a végrehajtást. Kedden este megjött a hóhér Kassáról. Cudar mennydörgős éjszaka köszöntött be; virradóra olyan vihar támadt, hogy a házak fedeleit a földhöz paskolta, s tövestül csavarta ki a fákat. A fejedelem kastélyát Borsiban felgyújtá a villám, s az ősi épület egész Sárospatakig önté rémletes világát.

A kivégzés reggelén korán kelt a fejedelem, egész éjjel nyugtalan álmai voltak, a gyermekeit látta levágott fejjel. És az nem is volt nagy lehetetlenség, hiszen Bécsben voltak, úgyszólván fogságban.

A várnagy, Krucsay uram szokott mindig legelőbb belépni a fejedelemhez. Ő informálja őfelségét reggelenkint az éjjel történt dolgokról (már tudniillik, ha történik valami), ő referálja, kik vannak odakünn az előszobában, s mit akarnak, úgyhogy a fejedelem még el is gondolhatja a válaszokat. Krucsay uramnál azonfelül mindenféle udvari pletyka megakad, melyet a reggelihez tálal fel őfelségének.

- Mi újság van odakünn, Krucsay uram?

- Pest és Debrecen városok küldöttségei vannak itt.

- Mit akarnak?

- Éppen az a baj, hogy nem akarnak, felséges uram.

- Mit nem akarnak?

- Adót fizetni.

- Elég hazafiatlanság - dünnyögte a fejedelem. - Majd megmosom a fejüket. Hadd várakozzanak. Hát ki van még?

- Egy öreg kuruc katona.

- Hogy hívják?

- A »József apó«.

- Mi baja lehet az öregnek? - kérdé a fejedelem élénken. - Hallottam hírét, derék vitéz.

- Nem tudom, mit akarhat. De a legtürelmetlenebb egy fiatal, köpönyeges ember, aki erőnek erejével be akar jutni, s nagy rakoncátlanságokat csinál az előteremben a szolgákkal, amiért be nem eresztik.

- Eresztesse be kegyelmed legelőször a kuruc katonát.

Dobos bácsi lépett be.

- No, mi baj van, bátya? - kérdé a fejedelem nyájasan.

- Egy nagy kérésem van, fölséges uram.

- Helyes, öreg, helyes. Aki már annyit tett érettünk, mint kegyelmed, az nem kér, az már kívánhat. Mi hát a kívánsága?

Dobos bácsi féltérdre ereszkedék.

- Kegyelem, kegyelem, felséges uram!

- Kinek a számára? - kérdé Rákóczi megütődve.

- Ama fiatal Veres István számára, akit én fogtam el.

- Hogyan? Hiszen én más valakinek adattam ki a kétszáz aranyat!

- Jaj, eljárt a szájam, könyörgöm alássan, de ha már elszóltam magamat, hát bevallom az igazat, mert tudom, hogy itt, ahol állok, nem szabad hazudni. Én fogtam el Verest, de átengedtem Hajdú Jánosnak, mert attól tartottam, hogy ha nálam lenne, szabadon eresztenném, mert az nekem fogadott fiam, én neveltem. Gondoltam magamban, mégiscsak legyen ő rab, ha rab lett. Szebb lesz az úgy, ha én külön megyek pardont kérni felségedtől, hiszen cudar dolog,

szörnyű bűn, az igaz, hogy magyar vér létére nem átall a német mellett verekedni - de isten lát a vesékbe, miért tette. Hátha még becsületes ember lenne belőle.

- Hát egyéb bűnét nem tudja?

- Nem tudom, felséges uram - szólt érzékenyen Dobos bácsi, és könnyektől nedvesedett át az arca.

- Azt nem tudja, hogy lopott, s hogy saját gyűrűmmel rászedte nevemben a várnagyot, aki szabadon bocsátotta?

- Lopott? - motyogta az öreg, és kitörülte a könnyeket a szemeiből. - Oh, felséges uram, oh felséges uram! - kiáltá fájdalmasan. - *Akkor én semmit sem szóltam.*

Ezzel egyet fordult katonásan és kitámolygott a teremből. Most a küldöttségek következtek. Nesselroth vezette a pestit, Szilágyi professzor a debrecenit. Nagy szónoklatokban adták elő hosszú, kerülő mondatokkal, hogy nincs pénzük, hogy halasztást kérnek, mire egyetlenegyszer szólt közbe ingerülten Rákóczi:

- Kérdezzék meg kegyelmetek a katonák gyomrát, ha vajon adnak-e azok nekem halasztást?

Ezen az egy megjegyzésen kívül aztán meglehetős közömbösen hallgatta a hosszú lére eresztett perorációkat, midőn élénk zsivaj keletkezék odakünn, s amint az ablaknál állt, önkénytelenül kihajolt: mi történik lent?

Veres Istvánt vitték a vesztőhelyre. Nagy sokaság kísérte, asszonyok, gyerekek, darabontok. Mellette lépdelt skarlátveres ruhában a hóhér.

E pillanatban lépett be ismét a várnagy:

- Felséges uram, kegyelmet kérők esedeznek bebocsáttatásért.

- Nincs kegyelem - felelte a fejedelem rekedtes hangon, hátrahajolva egy percig.

Alul is megpillantá az elítélt Veres a fejedelem arcát az ablakban, s bilincseit megrázva kiáltott fel a fejedelemhez:

- Kegyelem, kegyelem!

A menet megállapodott az ablaknál, várta a fejedelem intését.

- Ha kegyelmet ád fölséged, majd megmutatom én még, mi lakik ebben a két karban!

Rákóczi fásultan intett a kezével, hogy bátran mehetnek odább, s betette az ablakot.

De e pillanatban szétlökve az ajtónállókat, erőnek erejével berohant lihegve egy férfi, német katonaruhában. A köpönyeg, mellyel ruháját eltakarta künn, lecsúszott róla.

Rákóczi tartózkodón lépett hátra, azon hitben, hogy tán gyilkos tört rá ily vakmerően.

- Felséges úr! - hörögte szívszaggató hangon, térdre esve - a testvéremet viszik a vesztőhelyre. Én vagyok az oka, én vagyok a bűnös!

- Hogy beszélhetsz botorságokat? Ő az áruló. Ő a tolvaj - szólt a fejedelem indulatosan. - S a tolvajlást még elengedném neki, de az árulást nem engedhetem el, példa kell. Távozz! Őrök!

- Ha meghallgat felséged, sohasem fogja elfelejteni, mert esküszöm az egy élő istenre, ártatlan vért ontatna különben.

- Beszélj! - mondá a fejedelem. - Mit hozhatsz fel?

- Azt, felséges uram, hogy nem tolvaj.

- Ki vitte hát el akkor a kincseimet?

- Én - felelte.

- Hallgatlak - szólt Rákóczi, s leült egy zsöllyébe.

*

Veres László gyorsan, lélegzetet sem véve, mondta el a legszükségesebbeket, amiből megértvén a dolgok menetét a fejedelem, élénken felkiáltott:

- Hamar, rohanjatok a fehér zászlóval! Ha még nem lesz késő!

Nosza, hirtelen kendőt kötöttek egy póznára, lovas csatlós vagy négy úgyis mindig ott ült éjjel-nappal nyeregben a fejedelem ablakai alatt, ha az netán valami parancsot adna.

Bezzeg gyorsan szedte a lábát a ló, mert volt a sarkantyúnak dolga. A fejedelem kinyitotta az ablakot, s utána kiáltott:

- Tíz arany a díjad, ha sikeresen jársz!

S olyan izgatott lett, hogy el nem eresztette a két küldöttséget, hadd szórakoztassák, míg az eredményt meg nem tudja.

De akármilyen gyorsan ment a lovas, mégis hamarébb volt ott Veres Laci, ki kerülő utakon nyargalt ungon-berken lihegve, kiöltött nyelvvel, dobogó szívvel a vesztőhely felé.

Csak akkor lassította kissé a rohanást, mikor már meghallotta messziről a fölharsanó éljenrivalgást.

Áldott légy, isten, aki a mennyekben vagy! Ez bizonyosan azt jelezte, hogy észrevették már a fehér zászlót - s hogy még jókor vették észre.

De Laci is csak most vette észre a nagy izgatottsága miatt, hogy nem egyedül van: hol mellette, hol előtte versenyt fut egy kutya.

Nini ni, hiszen ez az ő fehér kutyája!

Fölsikoltott örömében: Dráva! Dráva!

A kutya vígan ugrott hozzá, és a kezeit nyalogatta. Csakugyan a Dráva volt.

- Te vagy? Igazán te vagy? Megjöttél? Oh, kedves kutyácskám, csakhogy megkerültél! Pedig mennyit kerestelek, te cudar! Hát illett az, elhagyni a kedves gazdádat, aki téged olyan nagyon szeretett? Hát megérdemeltem én azt tőled?

Megrázkódott, és egy babonás sejtelem fogta meg érzékeit.

- Megérdemeltem-e? Hátha csakugyan megérdemeltem, és a gondviselés büntetett meg, amiért nem úgy cselekedtem, amint kellett, s most, hogy végre úgy cselekedtem, ahogy illő, visszaadta a kutyámat. Hátha csakugyan igaza volt annak az öregasszonynak, aki azt mondta a halálos ágyán: »Mit tudjátok ti azt, nem-e én osztom a szerencsét«, s szegény bátyámnak adta a fekete kutyát, a balszerencsét, nekem pedig a fehér kutya jutott, a jó szerencse - de nem tudtam becsülni…

*

A fehér zászló jókor tűnt fel a láthatáron. Éppen már az ujjasát is lehúzta a hóhér a vitéz Veres Istvánnak. Felesleges mondanom, hogy nagy öröm lett, amit még kitörőbbé tett a két testvér érzékeny összeölelkezése. A katonák, akik sok jeles cselekedetét hallották mesélni, diadallal, víg kurjongatásokkal kísérték be a városba. Útközben egy másik csatlósa jött a fejedelemnek,

hogy föl kell hozni a két Veres-testvért az ő színe elé. Mindezekről kilátszott, hogy őfelsége nyugtalankodik.

Rákóczi még együtt volt a pesti és a debreceni urakkal, midőn a két Verest bebocsátották.

Veres István odajárult és leborulván, kezet csókolt:

- Köszönöm, felséges uram, majd meglássa, még megszolgálom.

- Ne nekem köszönd, hanem a testvérednek.

- Hogyan, fölséges uram?

- Ő vallotta ki nekem, hogy nem tudsz a kincsekről semmit, mert ő ásta ki azokat.

- De hát az nem igaz, felséges uram! - szólt fölháborodva István.

- Igaz, bátyám, az utolsó betűig, de én elég nyomorult voltam elhallgatni előtted.

István ámulva nézte öccsét, nem tudva, mit higgyen.

A fejedelem közbeszólt:

- A dolog csakugyan nem elég világos már előttem sem, mert nem volt időm körülményesebben meghallgatni. Ám most ráérünk. Beszéljétek el életfolyásotokat.

Laci volt a simább, jobb elbeszélő, ő mondta el az egész történetüket, Krucsaytól kezdve, mint karolta fel őket Dobos néni, hogy nyerte el Pista a kardkötőt a nagy erdőn, s hogy szeretett belé Szilágyi Magdába (Ejha! - dünnyögte közbe a jelenlevő Szilágyi uram), s ebből a szikrából nőtt nagyra a vágy, nemességet szerezni. Hogy indultak el a világba, miképp kapták a fekete és fehér kutyát; szerencsét hozott az egyik, szerencsétlenséget a másik. Azután találkoztak Rozsomákkal, és elváltak. Itt aztán mindenik külön mondta el a maga dolgát, de csak a Lacié volt tarka, ki mikor a sok pénzfélét magához vette, a bátyját indult megkeresni, de Pesten ott ragadt, mert beleszeretett a Nesselroth uram leányába! (Ejha! - dünnyögte Nesselroth is.)

A fejedelem érdekkel figyelt a történetre, s aztán így szólt:

- Sokat szenvedtetek, s mondhatom, emberül megálltátok a sarat, te ugyan haboztál egy keveset (mond Laci felé fordulva), de helyrehoztad ma, bebizonyítva, hogy emberséges szíved van, az pedig a fődolog. Igazán tanulságos történet. Hanem egy tanácsot adok mégis, noha nem vagyok babonás. Azt a fekete kutyát üssétek agyon, azt a fehéret pedig küldjétek ajándékba Bercsényinek, hadd járjon ott a sereggel, és hozzon rá szerencsét.

Ez tréfás célzás volt őfelségétől a jósokban, babonákban hiszékeny Bercsényire.

- A kutyát nem adom ki a kezemből többé, felséges uram - mondá Laci -, hanem vele szívesen elmegyek a táborba, ha megengedi felséged.

- Én pedig nem üthetem agyon a magamét - felelte István -, mert a múlt éjjel vége lett. Egész éjjel nem aludtam, hallanom kellett kínos nyögéseit börtönöm előtt, hajnalban aztán, ahogy kivezettek, láttam szegény ebemet, hogy kiszenvedett.

- Veszedelmes ajándék volt! - jegyzé meg Rákóczi. - Hanem kegyelmedről, Krucsay uram, föl nem tettem volna azt a nagy gonoszságot. Hallotta, amit beszéltek a fiúk?

- Hallottam, fölséges uram.

- És igaz?

- Igaz bizony - szólt a fejét lehajtva szomorúan -, valaha én is elbizakodott ember voltam, míg az Isten meg nem látogatott a súlyos balkezével. Mind a három fiamat elvette. Egyedül állok, s

higgye meg fölséged, azóta én is megtörtem, és éjjelenkint sokszor hallom annak a holtra vert jobbágynak a jajgatásait. Föl is tettem magamban, hogy ha valaha megtalálnám az elüldözött gyermekeit, mindenemet nekik hagynám.

- Íme, itt vannak - vette át ismét a szót a fejedelem élénken.

- Én is itt vagyok. Amit mondtam, mondtam.

- Hatalmasan van, Krucsay - kiáltá a fejedelem egész vidáman -, most már legalább tovább szőhetjük még egy fokkal a történetet!

Mire a még mindig ott ácsorgó küldöttségekhez fordult őfelsége:

- Nos, Nesselroth és Szilágyi uraimék, most már megadom kegyelmeteknek a halasztást, de csak egy föltétel alatt.

- A legmélyebb alázattal várjuk felséged parancsát.

- Ha a hajadon lányaikat odaadják az én két katonámnak, mert most már lesz mit aprítani a tejbe a Krucsay-birtokokon.

- Fölséged kívánsága parancs előttem! - hajlongott Nesselroth.

- Semmi kifogásom ellene! - nyilatkozék Szilágyi.

A két fiatal vitéznek az arca a legverőfényesebb örömben tündökölt.

- Oh, istenem! Sohasem leszünk képesek meghálálni felséged jóságát.

- No, no - végzé a fejedelem -, nem kell ám olyan nagyon előre örülni, mert még azokat a Krucsay-birtokokat előbb vissza kell szedegetni a labancoktól.

Aztán egy kegyteljes kézintéssel eleresztette az összes jelenlevőket.